

מס' מכות ט פר' כיצד העדים ט

בענין מלקות של עדי בן גרושה ובן חלוצה ועדות שא"א יכול להזימה מראי מקומות

1. משנה ב. וגמ' עד כאשר זמם לעשות וליכא
2. תוד"ה מעידין
3. רש"ש ד"ה בא"ד אבל
4. ערוך לנר ד"ה שם בא"ד כי אם לא...עד "להתוספ' בתירוץ הראשון"
5. ריטב"א ד"ה אין אומרים מ"הקשו בתוספות...עד ולענין גלות"
6. גמ' בבא קמא דף עה: בעדות שאי אתה יכול להזימה...מסייעי ליה" ורש"י ד"ה היכא דאמר, אבל
7. קובץ שיעורים מס' כתובות דף לג. אות קיב
8. אור שמח ה"י עדות כ:ח
9. גמ' ב: אמר עולא רמז לעדים זוממין...אין לוקין עליו
10. פהמ"ש להרמב"ם כאן
11. רמב"ם ספר המצוות ל"ת רפה
12. ר"י מלוניל ד"ה לוקה ארבעים
13. ריטב"א ד"ה אין אומרים...עד "ועשיתם לו"
14. משנה ה: אין העדים...וגמ' שם מ"חייבי מלקות מנין...רוצח רוצח"
15. רש"י שם ד"ה חייבי גליות
16. צ"ח ד"ה ודע
17. צ"ח מהדורא תניינא ד"ה תוד"ה מעידין...דאין צריך עדות שאתה יכול להזימה
18. בית הלוי ג:ג
19. מנחת חינוך מצוה דיג

ערוך לנר על מכות דף ב/א

שם בא"ד, כי אם לאו בעלמא: פ' אם ה' עובד, מאחר שהעידו עליו, שהרי חלל זר הוא זר ששמש לוקה כמבואר ברמב"ם (פ"ט מהל' סנהדרין), וכן על אכילת תרומה לקי זר כמבואר (שם) וחלל זר הוא, אכן לכאורה קשה על זה כמו שהקשה ר"ת בתוספ' קדושין (דף י"ב) וכתובות (דף כ"ג) אמה שמחלק דבשבויא איכא לאו בא"א איכא מיתה דהא גם בשבוי' אתי לידי מיתה אם ה' עובד בשבת, וא"כ ה"נ באו העדים לחייבו מיתה כשהעידו עליו שבן גרושה הוא אם ה' עובד מעתה בשבת, וי"ל שזה ודאי דרק אם העבודה של החלל פסולה אז שייך שיש חיוב מיתה בעדותן אם ה' עובד מעתה אבל אם עבודתו כשרה לא שייך חיוב מיתה שהרי העבודה הותרה בשבת, **והרי הרמב"ם פסק בהל' ביאת מקדש (פרק ו' הל' י')** דכהן שעבד ונמצא חלל מפילו עבד אחר שנמצא חלל לא חלל עבודה וע"ש בשער המלך שהביא שם ב' שיטות **בחתוספ' (קידושין יב: ד"ה אם)** שאחת חולקת על הרמב"ם וס"ל דהעבודה פסולה והאחת ס"ל כהרמב"ם, א"כ י"ל דתי' א' דהתוספ' ס"ל כהרמב"ם ולכן שפיר כתבו דהכא אין כאן רק לאו בעלמא אבל תי' שני דהתוספ' י"ל דאייל להך שיטה שחולקת על הרמב"ם ולכן לא ניחא להתוספ' בתירוצם הראשון:

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/א

והקשו בתוספות דהכא תנינן דאפילו בעדות שאי אתה יכול להזימה עדות כשרה היא ודנין בה כי לא מקיימי בה הזמה ממש לוקין עליה והמלקות עומדת במקום הזמה ואלו בכמה דוכתין אמרינן דכל שאי אתה יכול להזימה ממש אינו עדות ואין דנין בה כלום וכדאמרינן לענין עדים שהעידו בראובן (טריפה שהרג) שאינו נהרג לפי שאין אתה יכול להזימם להרגם כיון שהעדים אינם טרפה דבעינן כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא ואפי' תימא דשאני התם דעדוהם על הטרפה אינו כלום דגברא קטילא בעי למיקטל הא אמרינן נמי במס' סנהדרין (דף מ"א) דעידי נערה מאורסה שהוזמו אינן נהרגין והיא עצמה אינה נהרגת ובשלא התרו ממש ואע"פ שהוא סברא ואלביא דר' יוסי דאמר חבר אינו צריך התראה וטעמא דמילתא לפי שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו וכיון שאין אתה יכול לקיים בהם הזמה אינה נהרגת דאין עדותן עדות ואמאי יקבל עדותן ואם יוזמו יהיו לוקין. **ותירצו דשאני התם דבאים לחייבה מיתה ומלקות לגבי מיתה לאו כלום הוא והלכך עדות שאי אתה יכול להזימה היא.** אבל הכא שאין באין להעיד אלא בפסול בן גרושה שפיר מיקיים כאשר זמם במלקות וכיון שלוקין עדות שאתה יכול להזימה הוא וכן אתה אומר במעידין שהרג את הנפש בשוגג ולענין גלות.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף עה/ב

בעדות שאי אתה יכול להזימה קמיפלגי כגון דאתו סהדי ויכא לאמרי לא ידעינן צלויזו יוס צלויזו שעה – לאיכא למימר להכי ענדי למסחפו ללא לינו סהדי ללמינו וסלא צלויזו שעה

רש"י בבא קמא דף עה/ב

היכא לאמרי לא ידעינן צלויזו יוס צלויזו שעה – לאיכא למימר להכי ענדי למסחפו ללא לינו סהדי ללמינו וסלא צלויזו שעה

מס' מכות, פרק כיצד העדים

בפניכם נגבתי אלא בפני פלוני ופלוני ואייתי סהדי ואומינהו דלא באפייהו נגב ואתו פלוני ופלוני ואסהירו ביה דנגב וטבה ומכר ובהא קמיפלגי **דרבנן סברי** הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא הויא עדות **וסומכוס סבר** עדות שאי אתה יכול להזימה הויא עדות והא קיימא לן דעדות שאי אתה יכול להזימה לא הויא עדות הני מילי היכא דלא ידעי באיזה יום באיזה שעה דליכא לעדות כלל אבל הכא סיועי הויא דקא מסייעי ליה

עמנו הייתם ועדים שקרנים הם אלל הכא – דהא לאין אתה יכול להזימה היינו משום דקושטא קא מסהדי מכל סכן דעדותן עדות דסיועי קא מסייעי להו הלכך הך לאשקוסים שהזמנו משלמים דשצילו כפל והוא משלם שלקה לתשלומי חמשה דפר וקנים לאיל דעדות איכא והולאה ליכא דהולאה דגניבה מחמת ציעותא דקמאי אורי והולאה דטניחה פוטר עמנו מכלום הוה

ספר קובץ שעורים ח"א – מסכת כתובות דף לג/א

(קרב) דף ל"ג. תוד"ה אלא אפשר לקיומי וכו' נתיקיימה הזמה במלקות. הנה הא דבעינן אתה יכול להזימה הוא דכיון דבפרשת עדות כתוב ועשיתם לו כאשר זמם צריך שיהיה אפשר לקיים הפסוק הזה, ... וא"כ אף שלוקין משום לא תענה שאינו כתוב בפרשה, אכתי הא לא יתיקיים הכתוב דכאשר זמם, ובשלמא לסומכוס בב"ק ע"ה דטעמא דבעינן יכול להזימה הוא משום חשש משקר א"ש דכיון דילקו תו ליכא חשש משקר, אבל לרבנן דפליגי עלי' התם דגזוה"כ הוא אפילו היכא דליכא חשש משקר תיקשי הכא:

ספר אור שמח – הלכות עדות – פרק כ – הלכה ח

אמנם דא מילתא בעי עיונא, היכי שבשעת העדאת העדים היה יכולת להזימה ואחרי שנחקרו ונדרשו בעת שנגמר דינו הוי עדות שא"א יכול להזימה מי הוי עדות, דנפקא מינא עדים שהעידו על אחד שחלל שבת ונחקרו ונדרשו ואחרי זה נעשה טריפה טרם שנגמר דינו כיון דאין עדים חייבים עד שיגמר הדין דבעינן נפש בנפש מי חייב מיתה, אף על גב דאין העדים נענשין שחיובן בא בשעת הגמר דין ואז הלא גברא קטילא הוי וההורגו פטור כש"כ שנגמר דינו למות ולא הוי עדות שא"א יכול להזימה בשעת הגמר דין אפילו הכי מיקטל הטרפה על פי מה שהעידו עליו שבשעת עדותן היה יכול להזימה...ולכאורה יש לתלות ספק זה בפלוגתא דסומכוס וחכמים אם עדות שאתה יכול להזימה הוי כדי לסייע עדותן לכן סגי בהיה בשעת חקירה ודרישה עדות שאתה יכול להזימה, ולרבנן אפשר דגזירת הכתוב הוא, וגם בשעת גמר דין בעי שיהיה ביכולת לקיים דין הזמה. אמנם מצאתי להתומים בסימן ל"ח שהעיר בזה ובהרבה פרטים מדברינו לכן אקצר בזה:

ספר המצות להרמב"ם – מצות לא תעשה – מצוה רפה

מצוה רפה – שהזהירונו מהעיד עדות שקר והוא אמרו לא תענה ברעך עד שקר וכבר נכפל זה במקום אחר ובלשון אחר ואמר עד שוא והעובר על לאו זה כבר גזרה עליו התורה ואמרה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולשון מכללתא לא תענה ברעך זו אזהרה לעדים זוממין ובהא הלאו גם כן מלקות כמו שהתבאר בסוף מכות ושם התבאר דין מצוה זו

ר"י מלוניל דף ב. ד"ה לוקה ארבעים

סופג את הארבעים משום דכתיב והיה אם בן הכות הרשע ובגמ' מוכח דבהאי גוונא מיירי האי קרא היכא דלא שייך בעדותן כאשר זמם, וא"נ לקי משום דכתיב לא תענה ברעך עד שקר

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/א

אין אומרים יעשה זה בן גרושה. נקט לה בלשון יחיד כלישנא דקרא דכתיב ועשיתם לו

צל"ח דף ב. ד"ה ודע

ודע שאני מסתפק אם בעינן גם שיוגמר הדין כמו בשאר זוממין היכי שעושים להם כאשר זמם כמפורש במשנה דף ה: או דלמא שאני התם דגלי קרא נפש בנפש אבל אלו שלוקין משום והרשיעו וכו' כיון שנתקבל עדותן אם הזמנו לוקין או דלמא לא מקרי הרשיעו את הצדיק עד שנגמר הדין. וראיתי ברמב"ם ריש פרק כ' בעדות כתב בפירוש שאין עדים זוממין לוקין עד שיוגמר הדין

צל"ח מהדורא תניינא ד"ה תוד"ה מעידין

והנה יש לבכין מאי נפקתא איכא בין ב' תירוצים הללו. ו"ל דלתירוץ ראשון דמלקות הוי כאשר זמם וא"כ עכ"פ צריך עדות שאי"ל לפיכך אם יאמרו איני יודע עדותן בטילה דזהו משנה ערוכה במס' סנהדרין מה בין בדיקות לחקירות בדיקות אם יאמרו אי"י עדות קיימת אבל חקירות אם יאמרו אי"י עדותן בטלה דא"א להזימה ולפי תירוץ השני דועשית לו לא קאי אעדות דב"ג אם יאמרו איני יודע באיזה שעה אפ"ה עדותן קיימת דזיל בתר טעמא דאין צריך עדות שאתה יכול להזימה

ספר בית הלוי ח"ג – סימן ו

[ג] עוד י"ל דהרי הא דבעינן שיהיה יכול להזימן נפקא לן מקרא דכתיב בהו (דברים י"ט י"ח) והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו [וררשינן (מכות ה'). שתשקר גופו של עדות דהיינו הזמה של עמנו הייתם] ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. וא"כ הרי בהאי קרא כתיב דאם יתזמו העדים על ידי עמנו הייתם יתחייבו כאשר זמם. ובאה הקבלה דאין עדותן מתקיים רק כשאפשר לקיים בהו האי קרא. וא"כ הא דאמרינן בכמה דוכתי בגמרא דבעינן עדות שיכול להזימן סובל שני ענינים וכוונות, אחת דבעי דוקא שיהיה יכול להזימן דהיינו להכחישם על ידי הזמה דעמנו הייתם וכדכתיב בקרא והנה עד שקר העד. שנית דבעינן שיוכל לקיים בהם חיובא דכאשר זמם כדכתיב סיפא דקרא ועשיתם לו כאשר זמם.

מס' מכות, פרק כיצד העדים

וא"כ גם בהני עדיות דלא שייך בהו חיובא דכאשר זמם כלל בשוה אופן וכמו בעדי בן גרושה דממעטינן (שם ב'). מדכתיב לו ולא לזרעו. מ"מ גם בהו בעי שיהיה יכול להזימם דהיינו לבטל עדותם על ידי הזומה דעמנו הייתם ולקיים בהו קרא דהנהגה עד שקר העד לשקר גופו של עדות ולסתור דבריו. דאע"ג דסיפא דקרא דכאשר זמם לא שייך בהו מ"מ רישא דהנהגה עד שקר העד הא שייך גם בהו דלא מתכשרי שום עדות רק שיהיה אפשר לקיים בהו דך והנה שקר העד, וזה א"א בלא דר"ח. ומש"ה גם בהו פסול אינו יודע:

והרי דעת הש"ך מבואר להדיא כן דבחו"מ סי' ל"ח (ס"ק ב') הביא הש"ך דברי המאור (כתובות פ"ב ח' ע"ב) דעדות בשטר אפילו כתוב בו בזמנו כתבנוהו מ"מ אם הזמנו אין משלמין ממון דחיובא דכאשר זמם חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו דהיינו כשהעידו בעל פה ולא בשטר. וכתב הש"ך דמ"מ מודה המאור דמהני גם בהו הזומה למפסלינהו מהא דפרכין בסנהדרין (ל"ב). דיני ממון מי בעי דר"ח ורמינהו שטר שכתוב בו בא' בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו עמנו הייתם שטר כשר ועדים כשרים שמא איחרוהו וכתבנוהו ואי ס"ד בעי דר"ח האיך אמרין שמא איחרוהו פי' דאי בעי דר"ח ע"כ מוכרחין לכותבו בזמנו דאם לא כן הא ה"ל עדות שאי אתה יכול להזימה ומסיק דהוא מדרבנן הרי עכ"פ מבואר דגם בעדות בשטר שייך הזומה עכ"ד. הרי להדיא כתב הש"ך דאע"ג דבשטר ליכא חיובא דכאשר זמם מ"מ פריך הגמרא דשטר מאוחר צ"ל פסול משום דאי אפשר להזימן והכוונה שאי אתה יכול לפסול השטר ולהכחיש העדות על ידי הזומה. הרי להדיא כמש"כ דגם אי ליכא חיובא דכאשר זמם מ"מ בעינן שיהיה יכול לפסול עדותן על ידי הזומה. והתימא על הג"ב שלא הביא כלל לדברי הש"ך הללו בכל התשובה שהם סותרים כל עיקר חידושו:

ספר מנחת חינוך – מצוה ד – אות יג

קידוש עדות שאתה יכול להזימה for קידוש החדוש of דינים. The immediate question is; do we require (This n"m is discussing the קידוש החדוש?)

יג ונראה דבעינן כאן גם עדות שיהיו יכולים להזימה. אף דבדעיבד אם קידשו בית דין על פי המוזמים המעשה קיים, היינו משום אתם ואפילו מוטעים ואפילו מזידים, ואם קידשו [יום שלשים] בלא עדים כלל ג"כ מעשיהם קיימים, אבל כיון דמן התורה בעינן שתהיה עדות כשרה צריך ג"כ עדות שאתה יכול להזימה. ועיין שייך חו"מ סי' ל"ג סקט"ז הכריע דגם בדיני ממונות צריך עדות שאתה יכול להזימה, ואפילו להפוסקים דבממון אין צריך, אבל כאן שוה לדיני קנסות דבעינן סמוכין ודרישה וחקירה, וכל זה מן התורה, א"כ צריך בודאי עדות שאתה יכול להזימה. אמנם יש לומר דזה יהיה תלוי בשני תירוצי התוס' ריש מכות גבי בן גרושה ד"ה מעידין, שהקשו הא הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, ותירצו כיון דלוקין שפיר הוי יכולים להזימם, א"כ גם כאן נהי דלא שייך דין הזומה לעשות להם כאשר זמם כי הם רצו שיהיה היום ראש חודש ומה נוכל לעשות להם, מ"מ לוקין ארבעים, א"כ הוה להו יכולים להזימם. אך יש לומר דלא שייך כאן כלל דין זה דמלקות, דילפינן לה במכות ב' ע"ב מן והצדיקו את הצדיק [דברים כ"ה, א'], שהעדים הרשיעו את הצדיק והמזימין הצדיקו את הצדיק דמעיקרא וכו', והיה אם בן הכות הרשע, וכאן לא שייך כלל שהעדים הרשיעו את הצדיק, ואפשר לא נוכל ללמוד כלל מלקות, דהיא גזירת הכתוב דוקא בהרשיעו את הצדיק וכאן אינם באים להרשיע כלל לשום בן אדם, ומלאו דלא תענה מבואר שם דאין לוקין דהוי לאו שאין בו מעשה, ע"ש. אך קשה לפי זה איך משכחת לה עדות החודש כלל כי היא עדות שאי אתה יכול להזימה, וכללא כ"ל השי"ש [ב"ק ע"ה ע"ב, ועוד] דכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות, כלל, משמע בכל מקום דצריך עדים, וכאן לא משכחת לה כלל. ואפשר דמ"מ לוקין ארבעים, אף דלא שייך והצדיקו, מ"מ ילפינן דבכל דוכתא עדים זוממין לוקין ארבעים, א"כ שפיר הוי עדות שאתה יכול להזימה. אך לתירוץ השני של תוס' היכא דלא שייך לקיים כאשר זמם אין צריך עדות שאתה יכול להזימה, א"כ כאן נמי כיון דלא שייך לקיים כאשר זמם אין צריך עדות שאתה יכול להזימה כלל. א"כ נפקא מינה כאן דבעינן דרישה וחקירה

בענין פסול חללות בישראל זכר

מראי מקומות

1. רש"י ב. ד"ה אין אומרים
2. ריטב"א ד"ה אין אומרים...עד "לוקה את הארבעים"
3. מאירי ד"ה ו"מ...כדין בת חלל זכר
4. חידושי הגר"ח על הש"ס ע' קעד סי' שה
5. ריטב"א יבמות מה. ד"ה והא דאמרין

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/א

אין אומרים יעשה זה בן גרושה. נקט לה בלשון יחיד כלישנא דקרא דכתיב ועשיתם לו ופירש רש"י ז"ל שאם העד כהן כהן אין אומרים שיעשה בן גרושה או בן חלוצה והכי ודאי פשיטא דמילתא דלכהן הוא דאצטריך דשייך ביה פסול זה. אבל בתוספות פירשו דה"נ מיתני בעד ישראל דלא אמרין שיהא פוסל אשה בביתא לכהונה כאלו הוא חלל בן גרושה או בן חלוצה אלא לוקה את הארבעים.

המאירי על מסכת מכות דף ב/א

ו"מ בשהעידו ששמעו מאביו שאמר עליו זה בני בן גרושה וכן חלוצה שנאמן בכך כמו שביארנו בבתרא ואין אומרין יעשה זה בן גרושה וכן חלוצה ואפ"ל היו עדים אלו כהנים יבאם אתה אומר כן פסלת את זרעו והתורה אמרה ועשיתם לו ולא לזרעו וא"ת להכשיר את זרעו אין זה כאשר זמם וכן אם היו עדים אלו ישראלים הרי הזמתם באה לפסול את בנותיהם לכהונה כדין בת חלל זכר אלא לוקה את הארבעים

חידושי הגר"ח על הש"ס ע' קעד סי' שה

ולכאורה נראה דהנהגה בבן גרושה מצינו חומרות וקולות, חומרות שפסול לכהונה וקולות שחומר בפסולי כהונה, ויש להסתפק בהן דין דבן גרושה אי לאו הך קרא דלא לזרעו והיו נעשים העדים ב"ג מה יהא דין העדים אם נעשים ב"ג גם לקולא להתיר דפסולי כהונה או לא. ולכאורה הרי פשוט דעל הקולות לא שייך דין כאשר

מס' מכות, פרק כיצד העדים

זמס, א"כ לענין זה לא יעשו העדים כלל ב"ג, אלא על החומרות דרק ע"ז שייך דין דכאשר זמס, אולם נראה דיעשו ב"ג לכל דבר, ואע"ג דלא שייך על הקולות דין דכאשר זמס, דהנה הא דב"ג מותר בפסולי כהונה הלא הא לא הוי זה דין בפ"ע אלא דהדין פסו גורם זה דכיון דנפסל לכהונה ואין עליו קדושת כהונה ע"כ מותר הוא בפסולי כהונה ונמצא דהקולא של ב"ג נובע מהחומרא והפסול וא"כ גבי עדים זוממים נמי נהי דעל הקולות ל"ש הך דינא דכאשר זמס מ"מ מאחר דעל החומרות והפסול הרי שייך כאשר זמס, א"כ הרי הן כפסולים ואין צריכים לזה דין דכאשר זמס כלל

ריטב"א על מסכת יבמות דף מה/א

The ריטב"א is dealing with the דין of a child who has a Jewish mother and Gentile father.
The פגום לכהונה" states that the child is "פגום לכהונה" מה. גמ' there in.

והא דאמרי' הולד פגום לכהונה פרש"י ז"ל שאם היתה נקבה היא חללה שפסולה לכהן הדיוט ואם היא כהנת מיפסלא מתרומה דבי נשא ונראה מדברי ז"ל שאם הוא זכר אינו נפסל כלל וכי קאמרינן שבנה פגו' לאו דווקא אלא בתה קאמר וכן פירשוה בירוש' בפ"י בנקבה אבל רבי הרמב"ן ז"ל היה אומר דכיון דמק"ו מאלמנה מייתי ליה אף אם הוא בן פגום לכהונה שהוא חלל פוסל בביאתו אשה שבעל ודוקא אמרי שבנה פגום

בענין חיוב מלקות במעיד על בן חלוצה

מראי מקומות

1. ריטב"א ד"ה מעידין אנו
2. רמב"ן ד"ה והא דתנן
3. נמוקי יוסף א. ד"ה ובן חלוצה
4. רמב"ם הל' עדות כ:ח
5. חידושי ר' עקיבא איגר ד"ה מתני' שהוא בן גרושה
6. ערוך לנר ד"ה במתניתין...להפסיד יחוסו
7. רמב"ן דברים ה:ז
8. מלחמות ה' סנהדרין יט.
9. מנחת חינוך לז:ה

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/א

מעידנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה. פי' שראו לאמו שנתגרשה או חלצה ביום פלוני במקום פלוני והתנא מקצר בזה כשם שמקצר שאינו שונה ונמצאו זוממין משום דהא פשיטא והא דקתני בן חלוצה באשגרת לישן דבן גרושה נקטיה דהא פסול בן חלוצה אינו מן התורה אלא מדרבנן וכדאסיקנא בפרק עשרה יוחסין. וא"כ אין בו דין הזמה מדאורייתא כלל אלא משום דאיסור חלוצה לכהונה דמדרבנן הוה אמטו לפיסול גרושה דאורייתא ואסמכוה נמי על מאי דכתיב ואשה גרושה מאישה כדאייתא התם (דף עח) נקטי להו תרתייהו וכדקתני להו לקמן פרק אלו הן הלוקין במשנה דמיירי בחיובי מלקות דאורייתא

חידושי הרמב"ן על מסכת מכות דף ב/א

והא דתנן בן חלוצה, לאו דוקא דחלוצה דרבנן היא ומן התורה כשר הוא והיאך לוקין את הארבעים, ובפרק אלו הן הלוקין אפרש בס"ד:

רמב"ם יד החזקה – הלכות עדות פרק ב

ח) עדים שהעידו על אחד והרשיעוהו רשע שאין בו לא מלקות ולא מיתה ולא חיוב ממון ואחר כך הוזמו הרי אלו לוקין אף על פי שלא זממו להלקות זה ולא לחייבו ממון כיצד העידו על כהן שהוא חלל כגון שהעידו בפנינו נתגרשה אמו או נחלצה במקום פלוני ביום פלוני והוזמו הרי הן לוקין וכן אם העידו על אדם שהרג בשגגה והוזמו לוקין ואינן גולין העידו על שורו של זה שהרג הנפש והוזמו הרי הן לוקין ואין משלמין את הכופר העידו עליו שנמכר בעבד עברי והוזמו לוקין וארבעה דברים אלו מפי הקבלה הן

חידושי ר' עקיבא איגר ד"ה מתני' שהוא בן גרושה

מתני' סוף בן גרושה או בן חלוצה, כתב הריטב"א...ולדעתי העניה ק"ל למה צ"כ דפסול רק מדכנן מ"מ הא עדותו מועיל שיפסלו אותו הכ"ל מדכנן ושייך ביה לא הענה כדעך עד סוף

ערוך לנר על מסכת דף ב/א

במתניתין חלוצה:

הקשה הריטב"א הא חלוצה הוא רק דרבנן ולא רצו לעשותו רק חלל מדרבנן ואיך ילקה ע"ז, ותירץ דאגב גרושה נקט חלוצה, ולענין י"ל כיון דעכ"פ עתה לפי מה שפסלו רבנן חלוצה לכהן רצו לפסלו ולהזיקו שפיר לקי מן התורה, דמה לי אם רצו להפסידו ממון שיש בו דין הזמה מן התורה או אם רצו להפסידו יחוסו...

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

רמב"ן על דברים פרק ה פסוק יז
וזהו וביאור ולא תענה ברעך עד שוא לאסור להעיד על חברו אפילו דבר שאינו כלום ולא יתחייב בו כלום בבית דין, כגון שיעיד אמר פלוני ליתן לזה מנה ולא קנה מידו, כי "שוא" דבר בטל:

מלחמות ה' סנהדרין יט.
...ואין עדים זוממין לוקים בעקימת פיהם בלבד אא"כ הרשעו צדיק...

ספר מנחת חינוך – מצוה לו – אות ה
וראיתי בקצות החושן סי' ל"ח סק"ד, נסתפק באם שני עדים העידו שנתנסך יינו של אחד והוזמו, אם מחויבים לשלם דמי היין מכאשר זמם, או אפשר כיון דכתיב לעשות לאחיו, וכאן אין מעידין לחייב איש רק על היין הם מעידים. ומביא ראיה מסנהדרין י' ע"א, דאם העידו שפלוני רבע שורו של פלוני משלמים דמי השור, אף דמסהדי על השור ולא על בעל השור מ"מ חייבים, הכא נמי, עכ"ל. **ולבי מהסס בדבר זה, דלענ"ד באיסור והיתר לא שייך כלל כאשר זמם**, כיון דמבואר בש"ס דקיימא לו דאין דין הזמה עד שיגמר הדין וגזירת הכתוב היא, עיין ש"ס מכות ה' ע"ב ור"מ פ"כ מעדות ה"א, א"כ נראה לענ"ד דלא שייך נגמר הדין אלא במקום שצריכין בית דין, כגון דיני נפשות ודיני ממונות, וצריכים כ"ג ולדון ביום והרבה דברים, שייך שפיר גמר דין, אבל באיסור והיתר דחכם אחד מורה הדין, ואין לו דין בית דין כלל, וקרובים ופסולים לדיינים כשרים להוראה, לא שייך כלל גמר דין כידוע, ...א"כ אם אין בית דין לא שייך דין וגמר דין, וזו גזירת הכתוב דאין עונשים על המחשבה והדיבור לבד רק אם נגמר הדין דהוי כעין מעשה, ע"ש, א"כ היכא דלא שייך גמר דין נראה ברור דאין כאן דין הזמה...ובעזה"י זה נראה לי ברור מצד הסברא.

בענין מיתה שאינה כתובה בו
מראי מקומות

1. תוד"ה כל הזוממין
2. סנהדרין מה: אמר שמואל נקטעה יד העדים...מכל מקום
3. ספר המצוות להרמב"ם מ"ע רכו-ט
4. רמב"ן, ספה"מ, השגה לשורש יד בסופו
5. סנהדרין לו: אמר רב יוסף...בסרוני
6. מהר"ם ד"ה בא"ד וכן קשה
7. מהרש"א ד"ה בא"ד וכן קשה
8. תוס' סנהדרין מה: ד"ה משום
9. רמב"ם סנהדרין יד:ח

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מה/ב
אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור מאי טעמא דבעינא יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא אלא מעתה עדים גידמין דמעיקרא הכי נמי דפסילי שאני התם דאמר קרא יד העדים שהיתה כבר מיתבי כל מקום שיעידוהו שנים ויאמרו מעידין אנו באיש פלוני שנגמר דינו בבית דין פלוני ופלוני עדין הרי זה יהרג תרגמא שמואל בהן הן עדין ומי בעינן קרא כדכתיב והתניא מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר מות יומת המכה מכל מקום שאני התם דאמר קרא מות יומת וליגמר מיניה משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין רוצח הא דאמרן גואל הדם מאי היא דתניא גואל הדם ימית את הרוצח מצוה בגואל הדם ומניין שאם אין לו גואל שבית דין מעמידין לו גואל שנאמר בפגנו בו מכל מקום

ספר המצוות להרמב"ם – מצות עשה – מצוה רכו
מצוה רכו – היא שצונו להרוג את העוברים על קצת המצוות בסייף והוא אמרו ית' נקם ינקם והנה נרמוז במצות לא תעשה על המצות שחייבין עליהן התזת ראש וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפ"ז ממסכת סנהדרין:

ספר המצוות להרמב"ם – מצות עשה – מצוה רכו
מצוה רכו – היא שצונו לחנוק העוברים על קצת מצות מיוחדות והוא אמרו ית' מות יומת והנה נרמוז במצות לא תעשה על המצות שחייבין עליהן חנק וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק שביעי ממסכת סנהדרין:

ספר המצוות להרמב"ם – מצות עשה – מצוה רכח
מצוה רכח – היא שצונו לשרוף העוברים על קצת מצות והוא אמרו ית' באש ישרפו אותו ואתהן והנה נרמוז במצות לא תעשה המצות שחייבין עליהם שרפה וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפ"ז מסנהדרין

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

ספר המצות להרמב"ם – מצות עשה – מצוה רכט
מצוה רכט – היא שצונו לסקול העוברים על קצת מצות והוא אמרו ית' וסקלתם אותם באבנים ומתו והנה נרמוז על המצוות שחייבין עליהן סקילה כשאזכור מצות לא תעשה וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק ששי מסנהדרין

רמב"ן שורש י"ד

והנראה אלי הוא שאנחנו נצטוינו במומתין כולם מפסוק ובערת הרע מקרבך, אמרו (ספרי לדברים יג ו, יז ז, כא כא, כב כב, כד ז) בער עושי רעות מישאל והוא מצות עשה שלחם, אבל הכתובים הבאים בהם מות יומת, דמיו בו דמיהם בס (קדושים כ) ירצה בהם שהם חייבים מיתה, ואמרו ית' במקצתם (דברי יג וז וזא וכב) וסקלתם אותם באבנים ובמקצתם (קדושים כ) באש ישרפו אותו ואתהן הוא חלק מחלקי המצוה ולא נמנה המומתין חוץ למחנה (סי"פ אמור וסי"פ שלח) אחת והמתה על פתח בית אביה (תצא כב) מצוה אחרת אבל המצוה בכולן שיומתו היא נמנית. וכבר בא בהן (ב"מ לא ב, וש"ס) שאם אינו יכול להמית אותם במיתה הכתובה בהם שיומתו בכל מיתה שיכול להמיתם. והנה כולם נכללים למיתה והיא מצוה א'. ובאחרון שלשחישת חולין (קלט א - קמ א) אמרו בעוף שהרג את הנפש דבעי לאייתויי לבי דינא וקיומי ביה ובערת הרע מקרבך. ואין בעוף הזה כתוב ובערת הרע מקרבך. ומסקול יסקל השור (משפטי כא) נתחייב במיתה. אלא שכל המומתין מצותם מן ובערת הרע והם מצות עשה שלחם שממנה הם מומתים ומצות הסקילה או השריפה חלק מן המצוה.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לז/ב

אמר רב יוסף וכן תני דבי חזקיה מיום שחרב בית המקדש אף על פי שבטלה סנהדרי ארבע מיתות לא בטלו לא בטלו והא בטלו אלא דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או היה דורסתו מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסמין באין עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרוככי

תוספות סנהדרין דף מה/ב

מקום שהיו רוצח וגואל הם שני כתובים הבאים כלאחד... וא"ת צפוק אלו הגשפין (לקמן דף עט:): לתנן חייבי מיתות שנתעברו זה בזה ויונו צקלה ואמר בגמרא שמע מינה מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל והיכי לייק מיניה לשאני התם דמיתתם ככל מיתות שיכול כיון דחייב מותרה וי"ל דלייק מדקתני כל חייבי מיתות לפי הגך דלא דקשי הכי אי נמי בוכח שאני

רמב"ם יד החזקה – הלכות סנהדרין פרק יד

ח) מי שעמד על נפשו ולא יכלו בית דין לאוסרו עד שימיתוהו במיתה שהוא חייב בה הורגין אותו עדיו בכל מיתה שיכולין להמיתו בה מאחר שנגמר דינו ואין רשות לשאר העם להמיתו תחלה לפיכך אם נקטעה יד העדים פטור ואם היו העדים גרמין מתחלה יהרג ביד אחרים במה דברים אמורים בשאר מחוייבי מיתות בית דין חוץ מן הרוצח אבל הורג נפש שנגמר דינו ורודפין אחריו בכל דבר ובד כל אדם עד שממתין אותו

בענין זוממי בת כהן ובוועלה

מראי מקומות

1. רש"י ד"ה חוץ
2. ריטב"א ד"ה חוץ...עד מדברי ר"י הזקן ז"ל
3. רמב"ם עדות כ:י
4. תוד"ה זוממי
5. מהרש"ל (חכמת שלמה) ד"ה בא"ד קמ"ל היא
6. רמב"ם ספר המצוות שורש ז'

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/א

חוץ מזוממי בת כהן ובוועלה. פירש"י ז"ל אם העידו על שניהם דאע"ג שהן מוזמין משניהם וממיתה חמורה ממיתת הבועל ובעלמא כל שנתחייב שני מיתות נידון בחמורה הכא גזרת הכתוב שנידונין במיתת הבועל שהיא קלה דדרשינן כאשר זמם לעשות ולא אחיו ולא לאחותו כדאיתא התם ומ"מ נראה מלשונו ז"ל שאם לא העידו על הבועל אלא עליה כגון שהתרו בה ולא התרו בו או שהיה בן ט' שנים ויום אחד שביאתו ביאה שהתחייב על ידו והוא פטור במיתתה ודאי נדונין ולא במיתתו וכן נראה מלשון משנה דקתני חוץ מזוממי בת כהן ובוועלה ולמה לי' למתני הכא דין בועלה אלא ודאי משום שהן זוממין בשניהם וקרא דלאחיו הכי מדרש שפיר אבל יש שפי' דלעולם נדונין במיתת הבועל ואע"פ שלא העידו עליו ובמקומה הארכתו בזה בס"ד והעליתי כדברי רש"י ז"ל מדברי ר"י הזקן ז"ל.

רמב"ם יד החזקה – הלכות עדות פרק ב

י) שנים שהעידו על ראובן שנאף עם בת כהן ונגמר דין ראובן ליחנק ודין הנואפת לשריפה ואחר כך נמצאו זוממין הרי אלו נחנקין ולא נשרפין ודבר זה מפי הקבלה

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

רמב"ם ספר המצות – השרש השביעי

ומזה המין גם כן אמרו יתעלה שנערה מאורסה כשזנתה בסקילה ובת כהן בשרפה זה השלמת דקדוק משפט אשת איש וכבר טעה בזה כל מי ששמעתי בו ומנה אשת איש מצוה ונערה מאורשה מצוה ובת כהן מצוה ואין הדבר כן אבל הוא כמו שאבאר והוא כי מצוה אחת מכלל המצות הוא אמרו יתעלה לא תנאף ובאה הקבלה שזה הלאו אזהרה לאשת איש אחר כך ביאר הכתוב שיהרג העובר על לאו זה והוא אמרו מות יומת הנואף והנואפת אחר כך השלים הכתוב דקדוק משפט זה ותנאי זו השאלה והתנה בו תנאים ואמר שאמרו מות יומת הנואף והנואפת יש בו חלוק שאם היתה אשת איש בת כהן תשרף ואם היתה נערה מאורשה בתולה בסקילה ואם היתה בעולה ואינה בת כהן בחנק ולא בהתנתותו במיני המות יתרבו המצות שאנחנו בכל זה לא יצאנו מאיסור אשת איש ובבאור אמרו בסנהדרין הכל היו בכלל הנואף והנואפת הוציא הכתוב את בת ישראל לסקילה ובת כהן לשרפה ירצו בזה שאיסור אשת איש כולל כל מה שאמר הכתוב בהם מות יומת הנואף והנואפת אבל הבדיל הכתוב במיתה זו ושם קצת האישים בשרפה וקצתם בסקילה

בענין כאשר זמם לחצאי

מראי מקומות

1. גמ' מנהני מילי...וליא
2. רש"י ד"ה ולא לזרעו
3. ריטב"א ד"ה ולפסלוהו...וזרעו כשר
4. אפיקי ים לח:ד
5. ריטב"א ד"ה מעידין אנו (על המשנה) מ"ואע"ג דמפסדי להו..."
6. רמב"ן ד"ה כיצד מ"ואיכא נמי לפרוקי..."
7. מנ"ח תסד:כא

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/א

ולפסלוהו לדידה ולא לזרעי פי דכיון שאין פסולם אלא מדרך קנס מילתא דאפשר הוא שיהיה הוא פסול וזרעו כשר

ספר אפיקי ים ח"א – סימן לח

ד' וניל בביאור השי"ס בזה. דלא הוי טעמא משום דלא נוכל לקיים כאשר זמם נגד זרעו של הנידון. דנגד מקיימין שפיר כאשר זמם במאי דנפסול לעדים גופיהו. ולא עדיפי מאילו העידו על מאה אנשים ביחד לעשותם חללים. דנגד כל אחד ואחד מהנידונים מקיימא כאשר זמם במה שפוסלין להעדים. וכמ"ש. ורק כונת ריב"ל דכיון דע"י עדותן שרצו לעשות את הנידון לחלל. ה"י נפסלים גם זרעו. נמצא דהם רצו לפסולו בפסול גדול כזה שיתפשט גם על זרעו. ופסול חמור הוא שפסול גם זרעו. ואם באנו לקיים כאשר זמם בהעדים. עלינו לפוסלם ג"כ בפסול גדול כזה שיהי פסולים לפסול גם זרעם. וזה אין בידינו מדין דכאשר זמם לפסול גם זרע העדים דלו ולזרעו. ואין לומר דכיון דע"י דנעשה העדים לחללים. ממילא יופסלו זרעם ג"כ מהיום. ושפיר קרינן בזה ועשיתם לו. משום דעשיי אחת היא בהעדים גופיהו וזרעם ממילא נפסלים דז"א. דהנה השי"ס (ביבמות דע"י ע"א) בעי עמוני פסולה לכהונה. וקאמר השי"ס מנא ליי דיליף מכהן גדול באלמנה. מה לכהן גדול באלמנה שכן ביאתו בעבירה חלל יוכיח. מה לחלל שכן יצירתו בעבירה כ"ג יוכיח. ופירכא זו דיצירתו בעבירה איתא נמי בקידושין דע"י ע"א. (וא"כ נחזי אנו בהעדים שע"י דין דכאשר זמם נאמר דנעשים חללים מהיום. אם יופסלו זרעם ממילא מהיום ע"י שנעשו חללים או לא. בודאי לא יופסלו. דאף דנאמר דנתהפך גופם לחללים. מ"מ אין לנו שחלל פוסל זרעו. רק חלל שיצירתו בעבירה. והם גם אם נעשים מהיום חללים גמורים. אבל לא היתה יצירתם בעבירה. וחלל כזה אין לנו כלל שפוסל זרעו. ונמצא דבזה לחד שפסול להעדים מהיום לא יופסלו ממילא זרעם מהיום. ואם נבוא לפסול זרעם ג"כ. אז עלינו לתת עליהם דין חלל שיצירתו בעבירה מצד כאשר זמם. למען יפסלו גם זרעם או לפסול זרעם ביחוד משום כאשר זמם. ונמצא דנעשה בזה דין כאשר זמם בזרעם. לבד מאי דנעשה בעדים גופיהו דע"י עשיית כאשר זמם בהעדים עצמם. עוד לא יפסלו זרעם ועל פסול זרעם נצרך עוד עשיי אחרת שנוגעת לזרעו ביחוד. וזה אי אפשר דכתיב ועשיתם לו ולא לזרעו :

וזהו דאמר ריב"ל דאמר קרא ועשיתם לו ולא לזרעו היינו דלעשות עוד עשיי כאשר זמם בזרעו לבד מה שנעשה בהעדים אי אפשר. ולפסלוהו לדידי ולא לפסלו לזרעי. דשפיר יכול להיות שיהי העדים חללים גמורים מהיום וזרעם לא יופסלו ממילא. משום דהו חללים שאין יצירתם בעבירה. בעינן כאשר זמם לעשות וליא. דהם רצו לפסולו בפסול חמור שיתפשט גם על זרעו. ובדידהו לא נוכל לקיים לפסולו בפסול גדול כזה. נמצא דנגדו גופא לא מתקיימא כאשר זמם לעשות. דהם רצו לפסולו בפסול חמור. והם יופסלו בפסול קל. וא"ש כל מה שדייקנו לעיל :

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/א

ואע"ג דמפסדי להו תרומה ושאר מתנות כהונה וטעמא דלא משלמי להו איבעית אימא משום דהוי מידי דלא קיץ ומסתמא לא אמרה תורה ועשיתם לו כאשר זמם אלא במידי דקיץ שאפשר לעשות כן מיד. וכן פי' מורי הרשב"א ז"ל. איבעית אימא משום דהאי פסידא לא בריא הזיקא וגרמא בעלמא הוא דכותה בעלמא פטור דמי יימר דיהבו ליה מתנות כהונה דהא טובת הנאה לבעלים ואפילו במכירי כהונה לאו שעבודא דאית ליה לכהן עלייהו אלא מצות נתינה והוא בדבר שלא בא לעולם ולא ידע אי הוה ליה ומסתמא [קאמר] רחמנא כאשר זמם לעשות ולא כאשר זמם לגרום וכדפי' מורינו המובהק הרא"ה ורבי ז"ל. עוד פירשו בתוספות בטעמא דהא דכיון דלא מקיימין בהו הזמה במאי דהוה עיקר סהדותיהו דפסולי דבן גרושה בן חלוצה לא מקיימין לה בהא דלא מקיימין הזמה לחצאין וכדאמרין בגמרא גבי ועשיתם לו ולא לזרעו ואע"ג דאמרין לקמן מעידין אנו באשת פלוני שזנתה והוזמו שנהרגין ואין משלמין כתובה שהיו מפסידין לה התם כיון דקים ליה בדרבה מיניה דין תורה הוא שבכל מקום שיש מיתה וממון שהמיתה עומדת במקום שניהם וכולה הזמה היא:

חדושי הרמב"ן על מסכת מכות דף ב/א

ואיכא נמי לפרוקי דכיון שאין אתה מקיים בהם כאשר זמם בעיקר עדותם שהיא הפסול, אי אתה יכול לקיים בהם כאשר זמם בתשלומי הממון, שהרי אף לבניו של נדון זה היה מפסיד מהם מתנות כהונה ואינו חייב לשלם להם כלום, אף לו אינו

מס' מכות, פרק כיצד העדים

משלם כלום, שאין אנו מקיימין כאשר זמם לחצאין כדאמרין בגמרא וליפסליה לדידיה ולא ליפסליה לזרעיה בעינן כאשר זמם וליכא, כלומר שאין מקיימין אותו לחצאין:

ואיכא דקשיא ליה והרי העדים שאמרו אשתו של פלוני זינתה שמפסידין כתובתה ממנה והיא נהרגת ונמצאו זוממין נהרגין ואין משלמין ממון (סנהדרין ט' ב'), והיאך מקיימין בהם כאשר זמם במקצת, ואיכא למימר דלא דמי דאלו התם ממון ומיתה חדא מילתא הוא לגבי חד, וכיון דבהאי גברא מקיימת כאשר זמם לעשות במקצת קרינא ביה כאשר זמם, אבל הכא איהו פסיל להאי כהן ולזרעיה ומפסיד מיניה ממון ומזרעיה אי נמי מקיימת ביה בדידיה מקצת כאשר זמם לעשות לו, כיון דלא מקיים ביה כאשר זמם לעשות לבנו לאו כאשר זמם הוא כלל לגבי הבן, ועוד דהתם כיון דרחמנא אמר קים ליה בדרבה מיניה כמאן דמקיים בה כולה מילתא דמי, ורחמנא הוא דפטריה הכא כדפטריה נמי גבי כלהו מזיקין:

ספר מנחת חינוך – מצוה תסד – אות כא

The n"m is dealing with the מצוה עיר הנדחת. He is asking a question on a o"t that the wives and children of the n"m must be killed along with their husbands.

ואכתוב עוד הפעם הקושיא בקיצור, היאך משכחת לה דהורגין הנשים והטף, אדרבה כיון דהם רצו להרוג הנשים, א"כ אם יוזמו לא יהרגו הנשים והטף שלהם דכתיב ועשיתם לו וגו', א"כ הו"ל כמו עדות בן גרושה, והתוס' הקשו היאך משכחת לה דיהיה בן גרושה על פי העדות ובעדים לא נקיים הזמה הא הו"ל לה עדות שאי אתה יכול להזימה, ותירצו דבבן גרושה כיון דהו"ל לאו והעדים לוקין הו"ל שפיר דין הזמה, א"כ כאן דהוא עדות נפשות והעדים לא יהרגו כלל, א"כ אף האנשים של עיר הנדחת אינן נהרגין, ולא משכחת עיר הנדחת אם לא באין לאנשי העיר טף ונשים כלל, דהו"ל יכול להזימה דלא רצו להרוג רק העובדים ויכול להזימה דנעשה להם הדין הזה. ולתירוץ שני של התוס' דבבן גרושה לא בעינן כאשר זמם א"כ אין צריך כלל יכול להזימה, א"כ כאן דמשכחת לה באין להם טף ונשים, א"כ קאי כאשר זמם בעיר הנדחת, א"כ ביש להם הו"ל לה עדות שאי אתה יכול להזימה, ולא מיבעיא דאין הורגין הטף וכו' אלא אף האנשים היאך נוכל להרוג כיון דלא יתקיים דין הזמה, דלו כתיב וכו' כמו בבן גרושה ולומר דזה מילתא דחיקתא דלא יהיה לאנשי העיר, שהם עכ"פ מאה אנשים כמו שכתיב לעיל [אות י']. נשים וטף, א"כ כאשר זמם לא קאי על זה כלל ואין צריך עדות שאתה יכול להזימה כמו בבן גרושה וכו', א"כ למה נקט המשנה בבן גרושה, הו"ל ליה למינקט יותר רבותא דיש דיני נפשות דאינו צריך עדות שיוכל להזימה. והובר בעצמו תמוה מאד, דמבואר בש"ס כמה פעמים ובר"מ דעדי נפשות בודאי צריך שיוכלו להזימה, וכאן בדין נפשות גדול כזה אין צריך, ועל כרחנו צריכים לומר דמשכחת לה וכאשר זמם קאי על זה, א"כ ביש להם נשים אי אתה יכול להזימה. א"כ ביש להם נשים איך נהרגין האנשים ומכל שכן הנשים והטף כיון דלא נוכל לקיים דין הזמה, והוא קושיא עצומה ונפלאה בס"ד

בענין כאשר זמם במצרי שני

מראי מקומות

1. תורה בעינן
2. גליון הש"ס ד"ה ד"ה בעינן
3. גבורת ארי ד"ה בעינן מ"ולי נראה... בפ"ג דקידושין
4. מאירי ד"ה ובא ללמד
5. ריטב"א ד"ה ולפסלוהו מ"וכתבו בתוס'...
6. חידושי הגר"ח סי' שה

גבורת ארי על מכות דף ב/א

ולי נראה לפרש דקושייתם מעיקרא ליתא דודאי ליכא דין הזמה היכא דאפשר לבא חובה לאחרים ע"י זה [דכתיב] ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לאחרים, הלכך אם העידו על איזה אדם שהוא פסול לבוא בקהל ואפילו העידו שהוא מצרי שני והוזמו אם אתה פוסלן אתה מחייב לאחרים דשוב א"א לשום בת ישראל הכשירה לבוא בקהל להנשא לו, וכל כי האי גוונא חשיב ליה מחייב לאחרים בפ"ג דקידושין (סה, ב) גבי הא דהמקדש בעד אחד דאין חוששין לקדושי אפילו שניהם מודים דהו"ל מחייב לאחרים דהוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו כדפרש"י התם, ולפיכך א"א לפסול העדים מקהל מדין הזמה דכיון דמחייבין עם אחרים הו"ל לו ולא לאחרים. אבל בעידי בן גרושה וחלוצה דלא מחייבין לאחרים בזה דהא קיי"ל לא הוזהרו כשירות להנשא לפסולים דהיינו כהנות לפסולים לכהונה כדאמרין בפ"ד דקדושין (דף עג, א), ואי משום דחלל פוסל אשתו בביאתו הא ר' דוסתאי בן יהודא שם בפ"ד דקדושין דס"ל בנות ישראל מקוה טהרה לחללים ואין פוסל אשתו, [הלכך] אי לאו משום לו ולא לזרעו שפיר ה"א לקיים דין הזמה בעדים דהא לא מחייב לאחרים בזה:

ובהכי ניחא לי מה שהקשו התוס' דאמאי נקט במתניתין מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה שאינו אלא פסולי כהונה ולא נקט ממזר דהו"ל פסול בין בכהנים בין בישראלים, ומה שתירצו התוס' דנקטיה משום דקאי אזוממי בת כהן ולכך נקט פסולי כהונה הוא דוחק דמכל מקום הו"ל למנקט מעידין אנו באיש פלוני שהוא פסול סתמא דהו"ל בכלל בין פסולי כהונה בין פסולי ישראל, ולמאי דפירשתי ניחא דקמ"ל רבותא אפילו בפסולי כהונה דלא מחייב לאחרים דהא לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולי אפ"ה אין לקיים בהו דין הזמה משום לו ולא לזרעו, ואפילו אין לו עכשיו בנים בשעת הזמה מכל מקום אם יהיה לו אח"כ בנים קרינן ביה לו ולא לזרעו ולכך אין לנו לקיים דין הזמה אפילו עכשיו משום בנים העתידין לבוא, ולא מיבעי בפסולי קהל ישראל דלא שייכא דין הזמה דהו"ל מחייב לאחרים אם אנו פוסלין אותן דאסורים [לבוא בקהל] תיכף בשעת הזמה, אלא אפילו פסולי כהונה דלא הוזהרו כשירות להנשא לפסולים ג"כ אין לקיים דין הזמה משום בנים העתידין להוולד והו"ל לו ולא לזרעו:

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

המאירי על מסכת מכות דף ב/א

ובא ללמד בהזמנה זו שאין בה אלא מלקות אחר שאילו היינו מקיימין בו הזמנה גמורה היה אף זרעו נענש עמו ובקצת ליקוטי גאונים ראיתי שאם היה זה מוחזק בישראל והעידו עליו שהוא מצרי שני ונמצא שפסלוהו לבא בקהל אף בזה אין אומרים לקיים בו הזמנה גמורה לעשותו מצרי שני אף על פי שאין זרעו נפסל בכך שהרי דור שלישי ראוי לבא בקהל שמ"מ לדעת האומר שמצרי שני הבא על הכהנת יעל הישראלית עשאה חללה הרי אין כאן לו לבדו וכשם שאתה אומר לו שלא לזרעו כך אתה אומר לו ולא לבדו ואף לדעת האומר שלא עשאה חללה וכשרה לכהונה מ"מ אין כאן לו לבדו והרי פסלו את האב בעדות זו גם כן ואף אתה דורש לו ולא לאביו וא"ל להכשיר את אביו אין זה כאשר זמם ודין האמור במשנה זו בכך גרושה וחלוצה כך הדין והענין בישראל שהעידו עליו שהוא נתין או ממזר וכיוצא בזה.

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/א

...וכתבו בתוס' שאם העידו עליו שמצרי שני היה שזרעו היה כשר שהם שלישי ואפ"ה לוקין ואין נפסלין דאכתי איכא למדרש לו ולא לאשתו ואפילו אין לו אשה אין לחלוק ואין זה מתחוויר כל הצורך דלגבי זרעו שהם כרעא שלו שייך לומר דליכא כאשר זמם אבל לגבי אשתו כיון דבדידי' מתקיים שפיר קרינן ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו אלא ש"ל שדינם אמת שלא חלקה התורה בפסולי יוחסין:

חידושי הגר"ח ס"ה

בין לו ולא לזרעו שה

במכות דף ב' בעינן לו ולזכותו ד"ה בעינן כאשר זמם וליכא. הקשו וז"ל קשיא היכא שמעידין שהוא מצרי שני דאיכא ב"ל את זרעו כי אם לפוטלו אי"כ נפסול. ותירצו דמי"מ אשתו נפסלת דפסלה בביתו. וכת"ב ועשאו זמם לו ולא לאשתו עכ"ל, אולם אכתי הקשי דהא ביבמות דף ס"ט פליגי תנאי במצרי אם פוזנו ואי"כ להך מ"ד דסייל דאינו פוסל אשתו תקשי קושית התוס' דיעשו העדים מצרי שני, וזה איך להך מ"ד באמת יעשו העדים מצרי שני דאי"כ מה ה"י קשה להו להתוסי' כימא דלכו"ע נעשו העדים: ואלא ודאי דזה פשיטא להו דאין העדים נעשים מצרי שני, ואי"כ עדיין תקשי להך מ"ד דאינו אשתו (וכבר תמה בזה הגרע"א בגליון השי"ט) ..

ולכאורה נראה דהנה בבן גינו חומרות וקולות, חומרות שפסול לכהונה וקולות שמותר בפסולי כהונה, ויש להסתפק בהך דבן גרוש הך קרא דלו ולא לזרעו. והיו נעשים העדים בן גרושה מה יאה- דין העדים אם נעשים בן גרושה וליהתר דפסולי כהונה או לא, ולכאורה הרי פשוט דעל הקולות לא שייך דין דכאשר זמם, אי"כ לענו יעשו העדים כלל ב"א, אלא על החומרות דרק ע"ז שייך דין דכאשר זמם, אולם נראה דיעשו בן כל דבר, ואע"ג דלא שייך על הקולות דין דכאשר זמם, דהנה הא

דבן גרושה מותר בפסולי כהונה, וא הוי זה דין בפ"ע אלא מהדין פסול גורם זה דכיון דנפסל לכהונה ואין עליו קדושה כהונה, ר הוא בפסולי כהונה ונמצא דהקולא של בן גרושה נובע מהחומרה והפסול ואי"כ גבי עדים זוממין דעל הקולות ל"ש הך דינא דכאשר זמם, מי"מ מאחר דעל החומרות והפסול הרי שייך כאשר זמם, אי"כ כהפסולים ואין צריכים לזה דין דכאשר זמם כלל.

והנה יש לחקור בפסולי קופסולין מותרין לבא זה בזה אם היתרם הוא מדין פסולם דכיון דיש להם דין פסול פקע מיניה הך וע"כ מותרים בפסולי קהל, או שאין תלוי זה בזה דאין היתרם משום דיש להם דין פסול נ קדושת קהל כ"א דזה דין מיוחד דפסולים מותרים לבא זה בזה, ונראה להביא רא"י מדברג הרמב"ם ס"ז מהל' איסורי ביאה הל' א' ו' דפצוע דכא אסור לבוא בקהל, והואיל ופצוע דכא אסור לב לא גזרו בו על הנתינים ולא על הספיקות, אבל פצוע דכא וכרות שפכה אסור בממזרת ודאית, ורה מן התורה עכ"ל. וצריך ביאור דמאי שנא דהותר בפסולי כהונה ולא בפסולי קהל, ולפ"י זולי כהונה היתר הוא מטעם מן הפסול, ולכן כשנעשה פצוע דכא ונפסל דפקע מיניה קדושת כה הוה מותר בפסולים, משאי"כ היתר בפסולי קהל דהיתרין הוא משום דלא הוי קהל, ולא משום דמפ', וע"כ פצוע דכא כיון דהוא בכלל קהל. אלא דאיפסל לבא בקהל לא הותר בפסולים. (ולר"י ד גרים לא איקרי קהל הא פשיטא דהוה שני דינים נפרדים, אלא אפילו למאן דאית ל"י דקהל גריסא, מי"מ הא דפסולין לא מיקרי קהל אין הפסול לחוד גורם אלא דזה ב' דינים נפרדים א', דלא ה"זב' דפסולים לבא בקהל).

ולפ"י זה הא נמצא דגבי ע"ד, אם יעשו לבן גרושה יהיו לכל דבר כבן גרושה. בין להחומרות ובין להקולות. דכיון שכל ההיתר שה מותר בפסולי כהונה, הוא נובע מהדין פסול לכהונה דכיון שהוא פסול לכהונה. ואין עליו קדושה, הרי הוא מותר בפסולי כהונה, ואי"כ גם העדים זוממין אם יעשו לבן גרושה ויהא בהם הפסול יותרו באיסורי כהונה, משאי"כ באיסורי קהל מאחר דאין היתר נובע מהדין פסול, כי אם דזה דין קהל שהותרו לבא זב"ז, ואי"כ אם נאמר בהעדים זוממין דין דכאשר זמם אין זה כי אם על התורסם לקהל אבל לא על הקולות להתיירם בפסולי קהל, דעל הקולות לא שייך כאשר זמם, ובלא דין כא"ז להתיירם כיון דהא אין היתר נובע מהפסול.

ולפ"י זה הרי ל"ש בפסולי קהל, אשר זמם. דהרי נגרע להם יותר משזמנו דעל מי שהעידו לפוטלו הרי התיירו אותו נגד זה בפסולים קהל בו ולהחמיר, משאי"כ הם ישראו בב' החומרות של כשרים ופסולים, ממילא אין זה כאשר זמם ל"כ בגמ' לדין דלו ולא לזרעו. הא לאו הכי ה"י בהם דין דכאשר זמם הוא רק בפסולי כהונה פסולים בין להקל בין להחמיר והוי שפיר כאשר זמם, אבל לא בפסולי קהל ושפיר מירשב קושית בדעת התוס' אפשר לומר דסייל כדעת הראב"ד דאינו מחלק בפצוע דכא בין פסולי כהונה לפסולי קהל, דסייל דבפסולי קהל הא דמותרין לבא זה בזה הוא נמי מדין פסולם לקהל, ושפיר הקשו ממצרי

בענין מלקות דהזמה ולא תענה

מראי מקומות

1. גמ' ב: אמר עולא רמז לעדים זוממין מה"ת... אין לוקין עליו
2. רש"י ד"ה ותיפוק ליה
3. פני יהושע ד"ה ותיפוק
4. רמב"ן ד"ה ותיפוק... אליבא דכולהו אתיא
5. ריטב"א ד"ה ותיפוק... לקמן
6. מאירי ד"ה למדת
7. כתובות לג. רבי אליעזר אומר ע"ז... לכולכם
8. ב"ק עד: עדים שהוכחשו בנפש... ברגליו
9. רש"י שם ד"ה לוקין

פני יהושע על מכות – דף ב ע"ב

שם ותיפוק ליה מלא תענה. משמע לכאורה מלשון הגמרא דאמימרא דעולא קשיא ליה הכי מאי איצטרך למילף מקרא דוהצדיקו הא בלא"ה חייב מלקות מלאו דלא תענה היכא דלא שייך כאשר זמם, וקשיא לי טובא דמעיקרא מאי ס"ד דשייך מלקות מלאו דלא תענה דא"כ מאי איריא עידי הזמה שע"י עמנו הייתם אפילו שלא דרך הזמה נמי לחייבו מלקות, ונהי דבעדים שהוכחשו לא משכחת לה דהא תרי ותרי נינהו וכה"ג היכא דליכא הזמה גמורה כגון שבאו עדים ואומרים שאחד מבעלי דינים היה עמהם ביום פלוני במקום פלוני נמי תרי ותרי נינהו דלא שייך חיוב מלקות אלא דוקא בהזמה גמורה שחיישה תורה דבתראי מהימני, אלא דאכתי היכא דאסהיד תרי בחד דליכא חידוש כדאיתא בפרק מרובה [ב"ק ע"ג ע"א] א"כ אמאי לא מחייבין להו מלקות ועוד הא ודאי מהאי לאו דלא תענה לא הוה ידעינן חיוב מלקות בעדים זוממין דמתני' דהא בכל חייבי לאוין דעלמא לא שייך חיוב מלקות אלא ע"י התראה ובעדים זוממין ק"ל בפרק אלו נערות [כתובות ל"ג ע"א] דלא בעי התראה וא"כ על כרחך היינו בהאי קרא דוהצדיקו דגלי קרא דשייך מלקות בעדים זוממין ממילא ידעינן דלא בעי התראה כיון דלא שייך בהו התראה כדמסקינן התם בפ' אלו נערות. והנראה לענ"ד בזה דא"נ דלאו איצטרך מימרא דעולא קשיא ליה דלא איצטרך ליה האי קרא דוהצדיקו דודאי איצטרך כדפרישית אלא דאאיך גיטא קשיא ליה כיון דאשכחן דגלי קרא דשייך חיוב מלקות בעדים וע"כ היינו דאזהרה שמענו מלאו דלא תענה א"כ מאי איריא ע"י הזמה גמורה אפילו שלא דרך הזמה כגון דאסהידו תרי בחד נמי לילקו מהאי לאו גופא דלא תענה ואפילו בלאו התראה, ואהא משני שפיר דעיקר לאו דלא תענה לא ניתן כלל למלקות כיון דלאו שאין בו מעשה הוא, כן נראה לי נכון ועיין מה שכתוב עוד בזה (דף ד' ע"ב):

חדושי הרמב"ן על מסכת מכות דף ב/ב

ותיפוק ליה משום לא תענה משום דה"ל לאו שאין בו מעשה. ואי קשיא לך והתנן (ד' א') לוקין שמונים משום לא תענה ומשום כאשר זמם, ואי אליבא דרבנן קאמרינן הא אינהו אמרי במתני' דלא לקו משום לא תענה דאזהרה לעדים זוממין היא, לאו מילתא היא דאנן הכי קאמרינן ותיפוק לי משום לא תענה ולא ליכתוב רחמנא והצדיקו, ומפרקינן אי מהייתא הוה אמינא לאו שאין בו מעשה הוא ואין לוקין עליו להכי גלי רחמנא דלקו, ומיהו כי לקו משום לאו דלא תענה הוה דלקו דהכא גלי רחמנא דלקו אההוא לאו, והיינו דנקט ר' מאיר לאו דלא תענה דאההוא לאו לקי דלא אשכחן מלקות אלא אלאו, והאי דאמרי רבנן דאזהרה לעדים זוממין היא, לאו למימרא דלא לקו עליה דכל לאו ודאי אזהרה הוא ולקי, אלא ה"ק היכא שהעידו בו שהוא חייב מלקות אין לוקין אלא ארבעים שעונש אותו הלאו הוא כאשר זמם, והכי אמר רחמנא לא תענה ברעך עד שקר ואי ענה ועשיתם לו כאשר זמם, הילכך כל היכא דמקיימינן בהו כאשר זמם לא ענשינן ליה אלאו דלא תענה בעונש אחר שזוהו עונשו, אבל כי לא מקיימינן בהו כאשר זמם ודאי לקי עליה דהא גלי רחמנא והצדיקו, ושמעתינן אליבא דכולהו אתיא:

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/ב

ותיפוק ליה משום לא תענה פ"י ולמה לי והצדיקו ופרקי' משום דה"ל לאו שאין בו מעשה שאין לוקין עליו אי לאו דאתא והצדיקו וגלי (דאית) [דמלקינן] להו משום לא תענה וקמ"ל דמלקות ודאי משום לא תענה הוא כדאיתא לקמן. ואיכא דק"ל ולר' יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו למה לי והצדיקו ולא קשיא דר"י מעדים זוממין וממוציא שם רע הוא דגמר לה ובתר דכתיב והצדיקו הא לאו הכי לדידה נמי לא היו לוקין עליו. והא דחשבין לא תענה לאו דאין בו מעשה הא פרישנא בפרק ד' מיתות דהא איתא אפי' למ"ד עקימת פיו הוה מעשה משום דעדים זוממין ישנה בא"י וא"ת ולמה לא משני דאין לוקין משום דה"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו, וי"ל דלא ניחא לן חדא דהא איכא ר' ישמעאל דס"ל לוקין עליו כדאיתא בפרק הלוקין. ועוד דלר' מאיר אין זה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דהא איהו ס"ל דאזהרה דעדים זוממין מלא יוסיפו לעשות כדבעינן לפרושי לקמן:

המאירי על מסכת מכות דף ב/ב

למדת שכל שלא העידו על חיוב מיתה או ממון או מלקות אין כאן דין הזמה גמורה אלא שלוקין ודבר זה קבלה על הדרך שביארנו במשנה וכל אלו שאמרנו שאין בהם הזמה גמורה אלא מלקות יש מפפקין לומר שיהא צריך התראה שהרי בדיני נפשות ודיני ממנות הוא שאין עדים זוממין צריכין התראה שאלו תצריכם התראה אין זה כאשר זמם שהרי הם היו הורגים בלא התראה וכמו שאמרנו במסכת כתובות ל"ג א' מי איכא מידי דאינהו בעו לחיוביה בלא התראה ואינהו בעו התראה אבל זו שאין מלקות שלהם בא מכאשר זמם צריכים התראה ולא יראה לי כן שם"מ מלקות זה במקום כאשר זמם ואלו היה צריך התראה לא היה התלמוד נשמט מדבר זה שלא לגלות:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף לג/א

רבי אליעזר אומר עדים זוממין ממונא משלמי ומילקא לא לקי משום דלאו בני התראה נינהו אמר רבא תדע ניתרי בהו איתת ניתרי בהו מעיקרא אמרי אישתלין ניתרי בהו בשעת מעשה פרישי ולא מסהדי ניתרי בהו לבסוף מאי דהוה הוה מתקוף לה אביי וניתרי בהו בתוך כדי דבור מתקוף לה רב אחא בריה דרב איקא וניתרי בהו מעיקרא ונרמו בהו רמוזי דהדר אמר אביי לאו מילתא היא דאמרי אי סלקא דעתך עדים זוממין צריכין התראה כי לא מתרינן בהו לא קטלינן להו מי איכא מידי דאינהו בעו

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

קטיל בלא התראה ואינהו בעו התראה הא בעינן ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא מתקיף לה רב סמא בריה דרב ירמיה אלא מעתה בן גרושה ובן הלוצה דלא מכאשר זמם קא מיתרבי ליבעי התראה אמר קרא משפט אחד יהיה לכם משפט השוה לכולכם

רש"י כתובות דף לג/א

ללאו מכאשר זמם אחי – עונש לידהו סהרי לא זממו להלקותו אלא לחללו:
משפט השוה – וכיון דכוז זוממין לאו בני התראה נינהו הני נמי לא בעו התראה:
תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף עז/ב

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף עז/ב

עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו ר' יוחנן ור"א חד אמר נהרגין וחד אמר אין נהרגין תסתיים דר"א הוא דאמר אין נהרגין דאמר ר"א עדים שהוכחשו בנפש לוקין ואי ס"ד ר"א הוא דאמר נהרגין אמאי לוקין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו אלא לאו שמע מינה ר"א הוא דאמר אין נהרגין תסתיים לוקין תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני אמר אביי בבא הרוג ברגליו

רש"י בבא קמא דף עז/ב

לוקין – משום לא תענה ואלע"ג ללאו שאין בו מעשה הוא הא מיייתי כהדיא במס' מכות (ד' ז) דלמלקות בעדים זוממין כתיב מוהלדיו ונתן [את] הדין וכו'

בענין לאו בני כפרה נינהו

מראי מקומות

1. גמ' ב: ת"ר ד' דברים נאמרו בע"ז... כי שיימינן בהניזוק שיימינן
2. רש"י ג"ה כופרא כפרה
3. ריטב"א ד"ה ת"ר... וגם בתוס'
4. רמב"ן ד"ה קסבר
5. דו"ח רעק"א כתובות דף לג: ע"ש ר' שלמה אייגר
6. הערה של ר' א"ז מלצר זצ"ל לרמב"ן שם
7. ריטב"א הנ"ל – עד הסוף
8. תוס' ב"ק מג. ד"ה מאי
9. ב"ק ד: תני ר' חייא... עשרים וארבעה
10. רמב"ם עדות כ:ח
11. (קצות לח:ד)
12. רמב"ן שמות כא:ל
13. רמב"ם נזקי ממון ח:יד
14. רמב"ם סנהדרין ה:יד

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/ב

ת"ר ד' דברים נאמרו בעדים זוממין וכו' אין משלמין את הכופר קסברי כופרא כפרה והני לאו בני כפרה נינהו לפום פשטא נראה דהני לא חזו לכפרה וקשי' דאם כן מהאי טעמא לא ליגלו דהא גלות כפרה היא כדאיתא לעיל ואלו לעיל אמרינן דאי לאו קרא דמיעטינהו מגלות הוה אמרינן דליגלו כי היכי דתיהוי להו כפרה. וי"ל דשאני גלות שאינו כפרה ממש ומיתת כ"ג הוא שמכפרת עליו כדאיתא בפרק הגולין ותדע שהרי אם יצא חוץ לתחום נהרג ודבר המסור לב"ד הוא להגלותו מה שאין כן בכופר שאין ממשכנין אותו כדאסקינן בב"ק ולכך היינו סבורים לומר שזה יגלה ויעמוד באותו ספק של הריגה ואחרי כן יתכפר במיתת כ"ג אי לאו דגלי קרא דלא ליגלי כן פירש הרמב"ן ז"ל וגם בתוספות.

חדושי הרמב"ן על מסכת מכות דף ב/ב

קסבר כופרא כפרה הוא. כבר פירשתיה במשנתנינו, וקשה לי גלות נמי כפרה היא ותפוק ליי' משום דלאו בני כפרה נינהו, ואיכא למימר התם נמי לאדם מסור דינו שאם יצא חוץ לתחום נהרג ולפיכך היה אפשר לומר שאף זה יגלה ויעמוד באותו ספק, ומשום הכי גלי ביה רחמנא הוא ולא זוממין:

דרוש וחדוש ח"א – כתובות דף לג ע"ב

בענין הזה ראיתי לאחי חביבי הג"ר שלמה נ"י בחדושו לש"ע חו"מ דברים אשר יש לטעון עליהם ע"פ האמור כאן מאבא מארי מאורן של ישראל זצ"ל ע"כ אעתיקם פה...
דהנה הרמב"ם כתב דביכול להציל באחד מאיבריו והצילו בנפש של הרוזף חייב מיתה אבל אין ב"ד ממיתים אותו (פ"א מה' רוצח הי"ג) והטור (ס' תכ"ה) תמה וכתב דלא ידע לו טעם למה אין ממיתים אותו והכ"מ רצה ליישב התמיה ואין דבריו מובנים כמ"ש עליו הלח"מ ונלענ"ד די"ל דהרמב"ם למד זה מדברי רבי עקיבא במתני' פרק אלו הן הגולין (דף יא ע"ב) דאמר

מס' מכות, פרק כיצד העדים

[ברוצח בשוגג שיצא מעיר מקלטו דסבר ריה"ג דמצוה ביד גואל הדם להורגו וכל אדם רשאי וחלק עליו ר"ע וסבר] רשות ביד גואל הדם וכל אדם אין חייבים עליו] ופסק הרמב"ם כוותיה דר"ע (פ"ה מהלכות הנ"ל ה"י) ו"ל מכאן יצא לו דכל דרשאי אדם להרגו, כבר אין לו דמים להרוג עליו למי שהרג אותו אף שזה לא היה רשאי

הערת הגאון ר' איסר זלמן מלצר לרמב"ן שם

הקה, להאזין להם גואל הדם וקיי"ל לקמן דף יא: כר"ע דדוקא גוה"ד, ור"ע

ריטב"א על מסכת מכות דף ב/ב

וטעמא דלאו בני כפרה נינהו פי' ר"ת ז"ל משום דבחיובי קרבן דהויא כפרה קי"ל דבעינן מעשה ממש כדכתיב תורה אחת לעושה בשגגה וכדאמרי' התם בפרק ד' מיתות (דף ס"ה ע"ב) יצא מגדף ויצאו עדים זוממין שאין בהם מעשה ומעתה לכופרא דהוא כפרה נמי לא חזו והקשה על זה בתוספות בשם ר"י ז"ל דהניחא לרבנן אבל ר"ע אמר התם דלא בעי מעשה ולר' יוחנן אפילו מעשה זוטא לא בעינן כדאיתא שם והא דהכא האמורה בה ר' עקיבא כדקתני משום ר"ע אמרו אף אין משלמין ע"פ עצמן. ואחרים פי' דלאו בני כפרה דכופר קאמרי' שאין כופר אלא במי ששורו הרג את הנפש לפוטרו ממיתה בידי שמים וכדאמרי' התם לפי שמצינו למומתין בידי שמים שנותנין ממון ומתכפר להם כדכתיב אם כופר יושת עליו וגו' וזהו שכתב רש"י ז"ל כאן לאו בני כפרה נינהו שהרי לא הרג שורם את הנפש ובודאי שלפי שיטה זו לא היינו צריכין לכל אלו הטעמים דהא אית לן טעמא רבה דלאו בני כפרה נינהו וכיון שעשו במזיד ולא מצינו כפרה כזו למזידין אלא למי ששורו הרג אחד בפשיעה שלא שמרו כראוי ולא היה מזיד אבל הא ודאי קשיא טובא משום דלאו בני כפרה נינהו למה יהיו פטורין מלשלם הכופר שהיו מחייבין אותו לקיים בהן כאשר זמם דהא כאשר זמם לא בא לכפרה אלא לממונא או לקנסא וי"ל דהזמה לא שייכא בהא למ"ד כופרא כפרה דהא איבעי לן התם אם ממשכנין על הכופר למ"ד כופרא כפרה וסלקא בתיקו הילכך אין ממשכנין. וגם ר"י ז"ל פי' שם דלא מבעי לן התם אלא אם כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ומעתה אילו לא רצה לתת כופר לא היו כופין אותו ואם היה יודע בעצמו שלא היה כמו שהעידו לא היה נותן וכיון שכן אין כאן דין הזמה וה"ק כופרא כפרה ולית בכפרה דין הזמה ואי משום דליהוי להו כפרה הני לאו בני כפרה נינהו. כן נ"ל. ורב"ל הרמב"ן ז"ל פי' דלמ"ד כופרא כפרה לא שייכא הזמה דהא עיקר עדותם לחייבו מיתה בידי שמים כדכתיב וגם בעליו יומת ועדותן לשמים לא מעלה ולא מוריד שאם הרג שורו את הנפש בלא עדותן של אלו יחייבוהו בשמים ואי לא מפני עדותן לא יחייבוהו שאין השמים צריכין לעדותן כלל וא"כ ליכא לגבי המיתה ועשייתם לו וכו' וכיון שכן אף כופר לא שייך בהו שהכופר במקום מיתה בידי שמים ונכון הוא מאוד. ושמא לזה נתכוון רש"י ז"ל במה שפי' שהרי לא הרג שורם את הנפש אלא שלשנו קצר כמנהגו. והקשו בתוספות למה לא שנינו לזו במשנתנו שאין משלמין את הכופר ותיצרו דכיון דלמ"ד כופרא ממונא משלמין [אליבא] (אף) דרבנן ור"ע [לא] ס"ל הכי בפלוג' לא בעי לארזי אבל הרמב"ן ז"ל תירץ דהני אינן לוקין מטעמא דפרישנא לעיל דהא מלקות והצדיקו במקום הזמה עומד וכיון דלא שייכא בהא הזמה לפי שאין עדותן צריך לשמים אף מלקות נמי ליכא ובמתני' לא קתני אלא אותן שלוקין וזה שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב שאפילו בזו לוקין משום והצדיקו.

תוספות בבא קמא דף מג/א

מאי לאו טופר לא דמים – וא"ת למ"ד (לעיל דף מ.) טופר דמי ניזק מאי איכא בין דמים לכופר ונראה לר"י כגון שמת המזיק לאין כפרה לאחר מיתה כמו חטאת ואם לאין באין לאחר מיתה אזל דמים משלם... ועוד י"ל דנפקא מינה בין דמים לכופר דדמים יכול למחול וכופר אין יכול למחול ואי הוה פשיטא לן דכופר שלם אמר חמנא ולא חזי כופר הוה נ"מ נמי להא:

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ד/ב

תני ר' חייא עשרים וארבעה אבות נזיקין תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה ונגב ונזלן ועדים זוממין והאונס והמפתה ומוציא שם רע והמטמא והמרמיע והמנסך והני תליסר הא עשרים וארבעה

רמב"ם יד החזקה – הלכות עדות פרק ב

(ח) עדים שהעידו על אחד והרשיעוהו רשע שאין בו לא מלקות ולא מיתה ולא חיוב ממון ואחר כך הוזמו הרי אלו לוקין אף על פי שלא זממו להלקות זה ולא לחייבו ממון כיצד העידו על כהן שהוא חלל כגון שהעידו בפנינו נתגרשה אמו או נחלצה במקום פלוני ביום פלוני והוזמו הרי הן לוקין וכן אם העידו על אדם שהרג בשגגה והוזמו לוקין ואינן גולין העידו על שורו של זה שהרג הנפש והוזמו הרי הן לוקין ואין משלמין את הכופר העידו עליו שנמכר בעבד עברי והוזמו לוקין וארבעה דברים אלו מפי הקבלה הן:

ספר קצות החושן סימן לח ס"ק ד

יראה לי דשנים שהעידו באחד שנתנסך יינו והוזמו חייבין העדים לשלם דמי היין ככל תורת עדים זוממים ואע"ג דבקרא כתיב כאשר זמם שורו של פלוני נהרגין ומשלמין דמי שור לבעלים אלמא אף דמסהדי על השור ולא על בעל השור אפילו הכי משלמין דמי השור, אלא שיש לעיין במ"ש הרמב"ם בפרק ב' מהל' עדות ה"ח ז"ל: העידו על שורו שהרג את הנפש והוזמו הרי הן לוקין ואין משלמין את הכופר ומשמע דאין העדים צריכין לשלם במה שרצו להפסיד שורו להורגו ולאסרו בהנאה דאם היו משלמין בעד השור לא היו לוקין דהא בפירוש ריבתה התורה עדים זוממין לתשלומין ולא למלקות ודין זה דאין עדים זוממין משלמין את הכופר היא ברייתא בפ"ק דמכות (ב, ב) וליתא שם דלוקין, והרמב"ם הוסיף מדעתו דלוקין וצריך לומר דהרמב"ם איירי בגוונא דאין השור בסקילה ואפילו הכי משלם את הכופר וכמ"ש הרמב"ם בפרק י' מנזקי ממון ה"ג:

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

רמב"ן על שמות פרק כא פסוק ל

(ל) אם כפר יושת עליו בעבור היות הכפר כפרה כענין הקרבנות, ואם הוא אינו חפץ בה אין מכריחים אותו לבא לב"ד לחייבו בכך, ואפילו אם חייבוהו אין ממשכנין אותו, בעבור זה אמר "אם":

רמב"ם יד החזקה – הלכות נזקי ממון פרק ח

(יד) שור שהיה רועה על גב הנהר ונמצא שור הרוג בצדו אף על פי שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לישך אין אומרי'ן בידוע שזה נשכו וזה נגחו אפילו גמל האוחז בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו אין אומרי'ן בידוע שזה הרגו עד שיראוהו עדים כשרים:

רמב"ם יד החזקה – הלכות סנהדרין פרק ה

(יד) ולא כל המשלם על פי עצמו גובין ממנו דייני חוצה לארץ שהרי הפגם והבשת והכופר משלם אדם על פי עצמו כגון שאמר פתיתי בתו של פלוני והמית שורי את פלוני ואין גובין אותו דייני חוצה לארץ

בענין אין נמכרין בעבד עברי

מראי מקומות

1. גמ' ב: ואין נמכרין...ולא בזממו
2. רש"י ד"ה ואין נמכרין
3. רמב"ם הל' עדות כ:ח
4. מנ"ח מב:ג
5. גבורת ארי ד"ה ואין נמכרין
6. חידושי הגר"ח על הש"ס סי' קעט (עמ' קו) ד"ה והנראה
7. תוס' יבמות ע: ד"ה אלמא

רמב"ם יד החזקה – הלכות עדות פרק ב

ח) עדים שהעידו על אחד והרשיעוהו רשע שאין בו לא מלקות ולא מיתה ולא חיוב ממון ואחר כך הוזמו הרי אלו לוקין אף על פי שלא זממו להלקות זה ולא לחייבו ממון כיצד העידו על כהן שהוא חלל כגון שהעידו בפנינו נתגרשה אמו או נחלצה במקום פלוני ביום פלוני והוזמו הרי הן לוקין וכן אם העידו על אדם שהרג בשגגה והוזמו לוקין ואינן גולין העידו על שורו של זה שהרג הנפש והוזמו הרי הן לוקין ואין משלמין את הכופר העידו עליו שנמכר בעבד עברי והוזמו לוקין וארבעה דברים אלו מפי הקבלה הן

ספר מנחת חינוך – מצוה מב – אות ג

ולכאורה קשה, דהר"מ נקט בהעידו עליו שנמכר בעבד עברי, ובש"ס מבואר הא דאין נמכרים היינו שהעידו עליו שגנב ורצו לחייבו שימכר, אבל דין זה אם העידו עליו שנמכר אינו מבואר. אך פשוט, דתחילה היה סבור הש"ס דבאמת גם זוממין נמכרים אם לית לדידיה ולא לדידהו מצד הסברא, אבל להמסקנא דאף דלית לדידיה ולא לדידהו אינם נמכרין מחמת גזירת הכתוב בגניבתו ולא בזממו, אי"כ בכהאי גוונא נמי אף דהעידו עליו שנמכר מ"מ אינם נמכרין כיון דאינו גניבה, על כן נקט הר"מ יותר רבותא דהעידו שנמכר כבר וחייבו אותו שהוא עבד, ובעדות גניבה לא רצו לחייבו ודאי דדילמא יהיה לו מעות, אך מ"מ אפילו בכהאי גוונא אינו נמכר, דגזירת הכתוב הוא לפי המסקנא. והא דרש"י בקידושין לא פירש כן, דרש"י פרשן הוא ונקט כמו שהוא בש"ס במכות שם

גבורת ארי על מכות דף ב/ב

ואין נמכרין בעבד עברי, פרש"י אם העידו שגנב ואין לו מה לשלם ונגמר דינו למכור, והרמב"ם בפרק כ' מהל' עדות (ה"ח) כתב העידו עליו שנמכר בע"ע והוזמו לוקין נראה שמפרש הא דאמרינן אין נמכרין בע"ע הוא בכי האי גוונא שהעידו על אחד שנמכר בע"ע, ודברי תימה הן בעיני דהא סוגיא דרב המנונא ורבא דבסמוך משמע כפרש"י דמיירי בהעידו עליו שגנב והוזמו דינו להיות נמכר בגניבתו, וגם בעיקר הדין יש לתמוה אם העידו בא' שנמכר בע"ע והוזמו אין לו ענין למלקות אלא אי אית ליה דדרא דממונא בעדותן כגון שהעידו שנמכר מכבר וסילק לו האדון דמי מקנתו, אם הוזמו חייבין לשלם לו כפי שויו של דמי מקנתו שרצו להפסידו בעדותן:

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

חידוש הגר"ח סי' קעט

והנראה לומר בזה דבאמת אין בע"ע קנין מעשה ידיו בלחוד. אלא הוא דין מדיני ע"ע, והיינו שחידשה התורה שישראל יכול למכור את עצמו לעבד, ושחל עליו השם עבד ונעשה לחפצא של עבד, ובחפצא של עבד יש בו דין קנין מעשה ידיו ודין היתר שפחה, וזוהי הכוונה של ע"ע גופו קנוי שנעשה לחפצא של עבד עברי, ומזה מסתעפים כל דיני עבד עברי, כמו חלה שאינו חייב להשלים. ובזה יבואר לנו הרמב"ם גבי עדים זוממין שאינם נעשים בן גרושה ובן חלוצה ואינם נמכרים בע"ע, ופירשו כל המפרשים כגון שהעידו על אחד שגנב ואין לו מה לשלם וזממו למוכרו, שהם אינם נמכרים. אבל הרמב"ם פ"א כיצד כגון שהעידו על אחד שנמכר לע"ע, וסלקא דעתן שגם עליהם יחול הדין של ועשיתם וגו', והקשה הגבורות ארי בשלמא לשיטת כל הראשונים הוא כיון שהעדים זממו שיחול עליו דין לימכר בע"ע, הו"א שגם עליהם יחול הדין לימכר, וממעטיבן דלא, אבל לשיטת הרמב"ם שהעידו שנמכר כבר ורצו לחייב מעשה ידיו לפלוני פשיטא שיכולים לסלק במעות ההפסד של הזמה. ולפי מה שכתבנו א"ש שרצו להשוותו חפצא של ע"ע שיחול עליו השם עבד, וס"ד שיהיה בזה הדין של ועשיתם וגו' ומיעטה התורה בגניבתו ולא בזממו.

תוספות יבמות דף ע/ב

אלמלא לא קני ליה רביה – והא לאמר צ"ק דקידושין (דף טז. וקס) לעבדי גופו קנוי היינו לענין שצריך גט שחרור ואין יולא בזממיה זעלמא אכל לענין מרת לא והא דשרי זשפחה כנענית היינו משום שצריך שיעבדו את רבו בין ביום בין בלילה כדכתיב (דברים טו) כי משנה שר שכי עבדך דשכי קרייה רחמנא

בענין אין משלמין ע"פ עצמן

מראי מקומות

1. גמ' ב: משום ר"ע אמרו...וכן אמר ר' נחמן
2. רש"י ד"ה אין משלמין
3. תוס' ר"ד ב"ק ה. ד"ה סבר לה
4. קצות החושן שגב:
5. נתיבות המשפט שם ס"ק א'
6. תוס' ישנים ד"ה אין משלמין

תוספות ר"ד מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

(ה) סבר לה כר"ע דאמר עדים זוממין אינן משלמין ע"פ עצמן. פירוש המורה כגון אם הוזמו בב"ד. ולא הספיק בע"ד להעמידן בדין ולתובען והלכו למקום אחר והודו שם שהוזמו בב"ד של פלוני פטורין אלמא קנסא הוא. דמודה בקנס פטור. וקשיא לי טובא בהאי פירושא שלאחר שהעידוהו עדים בב"ד יפטר בהודאתו. ראה עדים ממשמשין ובאין וקדם והודה דפטור. אבל לאחר שבאו עדים והעידו לא דא"כ ליתני העידוהו עדים ולא הספיקו לגמור דינו והלך בב"ד אחר והודה פטור וכ"ש ראה עדים ממשמשין ובאים. אלא ודאי ממשמשין דוקא. שעדיין לא העידו. אבל לאחר שהעידו לא וראיתי למפרש אחר שפירש בריש מכות כך. אם אחר גמר דין זה שהעידו עליו חזרו והזימו עצמן ואמרו עדות שקר העדנו אין משלמין ע"פ עצמן ואע"ג דבאו אח"כ עדים והזימום. וזה נ"ל פתרון יפה דכיון שקדמו הן והודו אע"פ שבאו עדים לאחר מיכן פטורים. דמודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור. ואע"ג בריש מכות אמרין בגמרא כדפירש המורה ל"ד האי להאי דהכי אמרין התם אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו מאי משלם לפי חלקו. אי לימא דהאי משלם פלגא והאי משלם פלגא תנינא משלשין בממון. אלא דאיתזם חד מינייהו דמשלם פלגא דידיה והתניא אין משלמין ממון עד שיזומו שניהן. אמר רבא באומר עדות שקר העדתי. כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. אלא באומר העדנו והוזמנו בב"ד של פלוני וחיבוננו ממון סד"א כיון דלחבריה לא מצי מחייב איהו נמי לא לחייב קמ"ל. ודוקא גבי עד א' דמתחייב בהודאתו איכא לפרושי הכי אבל גבי שני עדים דנפטרין בהודאתן לר"ע ליכא למימר הכי ובע"א דמפרשין הכי משום דליכא למימר שלאחר שאמר שקר העדתי באו עדים והזימוהו שאין ע"א ניזום בלא חבירו. להכי ליכא לאקומי אלא כגון שאמר העדנו והוזמנו בב"ד של פלוני אבל גבי שני עדים דאמרין פטורין מתפריש שפיר שהודו מתחלה ואמרו שקר העדנו ומשום דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אמרין שאח"כ באו עדים והזימום ואפילו הכי פטורין מפני שקדמו והודו:

ספר קצות החושן סימן שנ ס"ב

דמצינו בש"ס רפ"ק דב"ק (ה, א) ופ"ק דמכות (ג, א) לר' עקיבא דס"ל עדים זוממין קנסא ואם הודו עדים בב"ד ואמרו הוזמנו בב"ד פלוני דפטורין ע"ש. וכיון דהוזמו כבר בב"ד עפ"י עדים כשרים והיכא דבאו עדים ואח"כ מודה ודאי חייב אליביה דכ"ע, וא"כ היכא משכחת לה מודה בקנס בעדים זוממין. אלא עיקרא דהאי מלתא כיון דהתורה אמרה אשר ירשיעון אלקים למרשיע עצמו אין הדבר תלוי אלא באותו ב"ד שדנין אותו עכשיו, ואם באו עדים והתירו עליו בב"ד ולא גמרו את הדין אותו ב"ד ובא ותובעו אותו לפני ב"ד אחר ומודה לפנייהם ה"ל מודה בקנס. ובי דינא קמאי שבאו העדים על הקנס שפיר מחייבין אותו דלפניהם אינו מודה בקנס כיון שכבר העידו עדים עליו לפנייהם. וכן להיפך במודה בקנס לפני ב"ד תו אין מחייבין אותו אפי' באו עדים אח"כ ואם תובעו לפני ב"ד אחר ובעדים, הב"ד השני שפיר מחייבין אותו כיון דלא הודה באותו ב"ד שדנין אותו, ומשום דמודה בקנס לא הוי כנמחל שעבדו אלא שאין מחייבין אותו. כיון דכבר הרשיע את

מס' מכות, פרק כיצד העדים

עצמו וב"ד השני שפיר מחייבין אותו וא"כ דברי הב"ח נכונים דאע"ג דהודה לפני ב"ד הראשון כל שכפר לפני ב"ד השני הב"ד השני מחייבין אותו

נתיבות המשפט שם ס"ק א'

ובצורה"ח [סק"ב] שכתב דבקנס אף שהודה בפני ביי"ד אחד ואח"כ בא לפני ביי"ד אחר והביא עדים חייב, כיון שבאו עדים קודם שהודה לפני ביי"ד השני דחייב, ומשמע דאפילו יש עדים שהודה כבר לפני ביי"ד א', דאי ליכא עדים מנין ידעינן שהודה.
ולפענ"ד שאי"א לומר כן, דהא בב"ק דף ע"ה [ע"א] גבי רבן גמליאל אמרינן שם דרבן גמליאל חוץ לביי"ד הודה, משמע דאי הודה בביי"ד אף שהביא אח"כ עדים בביי"ד אחר שנפטר בהודאה ראשונה, וגם מסתבר כן, דכיון שכבר נפטר והביא עדים על כך מה"ת יחייבוהו בביי"ד שני. ומה שדימה אותו לבאו עדים בביי"ד ראשון ולא גמרו (הודאה) [הדין] והודה זה בביי"ד שני שהוא פטור. ולפענ"ד אין זה דמיון כלל, דשם כיון דכל זמן דשם קנס על ממון זה וליכא עדים, ובא לפני ביי"ד שני והודה וליכא עדים לפני ביי"ד שני, מרשיע את עצמו הוא, והיאך הביי"ד יכולין לחייבו בדבר שעדיין קנס הוא ע"פ עצמו, משא"כ שכבר הודה ונפטר מה"ת יחייבוהו הביי"ד השני, מה לי שהודה לפני ביי"ד זה או לפני ביי"ד זה, וכן מבואר בתשובת הרשב"א ח"ג סי' קי"י שהביא בעצמו בסימן זה [סק"ד] ע"ש.

בענין האומר עדות שקר העדת

מראי מקומות

1. גמ' ג. אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו...עד המשנה
2. ריטב"א ד"ה אמר רבא, ופרכינן כל כמיניה
3. רמב"ם הל' עדות יח:ח
4. רמב"ם שם יח:א-ב
5. תוד"ה באומר
6. מהרש"א ד"ה תוס' בד"ה באומר
7. הגהות הב"ח אות א'
8. ריטב"א ד"ה אלא באומר
9. רמב"ן ד"ה והא דאר"ע

ריטב"א על מסכת מכות דף ג/א

אמר רבא באומר עדות שקר העדת. ויש גורסין עדות שקר העדנו כלומר העדנו אני וחברי ונראה פירושה לפי פשוטה וכן פי' כל הפרשנים ז"ל דמייירי בשלא הוזמו כלל אלא שהאחד מהם הזים לעצמו או לו ולחבירו ג"כ לומר עדות שקר העדנו כי לא היינו מצויים באותו מקום אותו יום כלל דמסתמא להכי קרי ליה עד זומם לפי שסותר העדות בלשון הזמה וקאמר רבא שמשלם חלקו על פיו דנהי שאינו נאמן על חבירו נאמן הוא על עצמו ולא אמרינן בהא שאין משלמין ממון עד שיוזמו שניהם דהאי בהזמת אחרים, ועוד דלמאן דגרסי העדנו הרי הוזמו שניהם על פיו אלא דלא מהימן על חברי וכי תימא והיאך נאמן אפילו על עצמו אדם משים עצמו רשע י"ל דההיא בחיוב שבגופו בלחוד אבל בממון פלגינן דיבוריה כאומר נגבתי או גזלתי שמשלם קרן ע"פ עצמו שהרי יוצא מדבריו שהוא מודה שיש לחבירו ממון אצלו וכן במודה שנטל מחבירו ממון ריבית קצוצה חייב על פיו ותדע דלמ"ד [עדים זוממין] משלמין הם על פיהם אף על פי שאומרים עדות שקר העדנו כדאיתא בסוגיין, ופרכינן כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. ואיכא למידק על פי' זה דמאי קושיא דהא אדרבה לפי שאינו יכול לחזור בו מעדותו והנדון מתחייב על פיהם הוא חייב לשלם מה שמפסידו בעדותו וי"ל דלישנא דנקט רבא עד זומם קשיא ליה לתלמודא דמשמע מדין עד זומם משלם ולא מדינא דגרמי וכל שהוא מדין הזמה בעינן כאשר זום ולא כאשר עשה אפילו לגבי ממונא כדכתיבנא לעיל וכיון שזה אינו יכול לחזור מעדותו כאשר עשה הוא ולא כאשר זום. וכן פי' רבינו מאיר הלוי ז"ל.

ומיהו ק"ל בר מהכי נמי תיקשי לן היכי קרי ליה עד זומם דהא ליכא הזמה אלא מפי אחרים ואפילו אם בא הרוג ברגליו שזה ודאי גמור שעדותם שקר אפ"ה אין כאן תורת הזמה כלל. וי"ל דאין ה"נ אלא דאיך עדיפא ליה לאקשווי דכיון דחייב מדינא דגרמי הוא על כרחיך לא הוה למיקריי' עד זומם לפי שסותר עדותו בלשון הזמה. ובחבורה נאמר פי' אחר דהא דרבא בהזומו שניהם ולהכי קרי ליה עד זומם אלא שהאחד מהם אמר קודם שהוזמו עדות שקר העדתי או העדנו וקאמר רבא שמשלם בהזמה שהזמוהו העדים כמו חבירו ופריך לתלמודא דהא פשיטא דהא מחמת הודאתו לא נתבטלה עדותו עד שנאמר שלא תחול עליו הזמה דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. וק"ל על פי' זה חדא מלשון באומר ועוד דהוה לן למימר כל כמיניה לפיכך אין לנו אלא הפירוש שפירשו כל המפרשים ז"ל:

רמב"ם יד החזקה - הלכות עדות פרק יח

(ח) חיוב העדים זוממים לשלם במקום שחייבין לשלם קנס הוא ולפיכך אין משלמין על פי עצמן כיצד הרי שהעידו ונחקרה עדותן בבית דין ואחר כך אמרו שניהם עדות שקר העדנו ואין לזה אצל זה כלום או שאמרנו העדנו על זה בכך וכך והזומנו אין משלמין על פיהן אבל אם אמרו העדנו על זה והזומנו בבית דינו של פלוני ונתחייבנו ליתן לו כך וכך הרי אלו משלמין שזו הודאה בממון שנגמר דינו ליתנו ואם אמר האחד כך משלם חלקו

רמב"ם יד החזקה - הלכות עדות פרק יח

(א) מי שהעיד בשקר ונודע בעדים שהעיד בשקר זהו שנקרא עד זומם ומצות עשה לעשות לו כמה שרצה לעשות בעדותו לחבירו אם בעבירה שחייבין עליה סקילה העידו והזומנו נסקלין כולן ואם בשרפה נשרפין וכן שאר המיתות ואם העידו במלקות לוקה כל אחד מזה כשאר מחוייבי מלקות ואומדין כחו ומלקין אותו ואם העידו לחייבו ממון משלמין הממון ביניהן לפי מנין העדים כל אחד ואחד יתן חלק המגיע לו ואין לוקין במקום תשלומין

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

ב) במה דברים אמורים בעדים שהוזמו אבל שתי כתות המכחישות זו את זו ואין כאן עדות אין עונשין את אחת מהן לפי שאין אנו יודעים מי היא הכת השקרנית ומה בין הכחשה להזמה ההכחשה בעדות עצמה זאת אומרת היה הדבר הזה חזאת אומרת לא היה הדבר הזה או יבא מכלל דבריה שלא היה וההזמה בעדים עצמן ואלו העדים שהזימום אינן יודעים אם נהיה הדבר או לא היה כיצד עדים שבאו ואמרו ראינו זה שהרג את הנפש או לזה מנה לפלוני ביום פלוני במקום פלוני ואחר שהעידו ונבדקו באו שנים אחרים ואמרו ביום זה ובמקום זה היינו עמכם ועם אלו כל היום ולא היו דברים מעולם לא זה הרג את זה ולא זה הלוח את זה הרי זו הכחשה וכן אם אמרו להם הדין אתם מעידים כך וזה ההורג או הנהרג או הלוח או המלוח היה עמנו ביום זה במדינה אחרת הרי זו עדות מוכחשת שזה כמי שאמר לא הרג זה את זה ולא זה הלוח את זה שהרי עמנו היו ולא נהיה דבר זה וכן כל כיוצא בדברים אלו אבל אם אמרו להם אנו אין אנו יודעים אם זה הרג זה ביום זה בירושלים כמו שאתם אומרים או לא הרגו ואנו מעידים שאתם עצמכם הייתם עמנו ביום זה בבבל הרי אלו זוממים ונהרגין או משלמין הואיל והעדים שהזימום לא השגחו על עצמה של עדות כלל אם אמת היה או שקר

תוד"ה באומר (ג.) Summary of

מהרש"א

	וסוב הוזם
	לכאורה משמע דכי אמר הכי משלם חלקו דא"כ בקש להפסיד ממון חבירו בעולתו
	ולא נראה דהא ליתא מאן דמשלם ממון אלא א"כ הוזם במקום פלוני עמנו הייתם
	לכך יש לפרש עדות שקר העדתי וסוב הוזמו שניהן דהשתא יש לפרש כדאמר עדות שקר העדתי סותר עדותו ולא שייכא ביה תורת הזמה כי אם בחבירו ופריך הא כל כמיניה אפי' הוא בעלמו אחי לדי הזמה דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והוי כלא סתרי את דבריו וא"כ הו' שניהם זוממין ומשלמין ממון

הגהות הב"ח

	וסוב הוזם
	לכאורה משמע דכי אמר הכי משלם חלקו דא"כ בקש להפסיד ממון חבירו בעולתו
	ולא נראה דהא ליתא מאן דמשלם ממון אלא א"כ הוזם במקום פלוני עמנו הייתם
	לכך יש לפרש עדות שקר העדתי וסוב הוזמו שניהן דהשתא יש לפרש כדאמר עדות שקר העדתי סותר עדותו ולא שייכא ביה תורת הזמה כי אם בחבירו ופריך הא כל כמיניה אפי' הוא בעלמו אחי לדי הזמה דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והוי כלא סתרי את דבריו וא"כ הו' שניהם זוממין ומשלמין ממון

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

ריטב"א על מסכת מכות דף ג/א

אלא באומר העדנו והוזמנו בב"ד פלוני וחייבנו ממון ... ומסתברא דאפילו בהא לא אמרו שהם משלמין ע"פ עצמו אלא בשאומרים עדות שקר העדנו והוזמנו ונתחייבנו אבל אם אומרים עדות אמת העדנו אלא שהוזמנו על פי עידי שקר ונתחייבנו אין משלמין שהרי לפי דבריהם שלא כדון נתחייבו והפה שאסר הוא הפה שהתיר

חדושי הרמב"ן על מסכת מכות דף ג/א

והא דא"ר עקיבא אין משלמין על פי עצמן לא משכחת לה אלא בשאומרין הוזמנו אבל לא העדנו עדות שקר, וקסבר ר"ע מה שחדשה תורה לשלם ע"פ מזימין והאמינה אלו קנס הוא

בענין הזמה בכתובה

מראי מקומות

1. משנה דף ג. מעידין אנו את איש פלוני שגירש את אשתו...עד המשנה השניה
2. כל הפרש"י שם
3. ריטב"א ד"ה גמ' כיצד שמין

סוגית הזמה בכתובה Chart of

What are the questions asked on this פשט?	אר' פפא באשה ובכתובתה	רנב"א אומר באשה	א"ר חסדא בבעל	
				רש"י
				Second in לשון רש"י
				ר' מאיר הלוי/רי"ף
				רשב"ם

בענין המלוה את חברו לעשר שנים

מראי מקומות

1. משנה דף ג. מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו... והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמטיין (ואר"י אמר שמואל)
2. תוד"ה איכא דאמרי
3. רא"ש סי' ג'
4. ב"י חו"מ סז ד"ה וכן המלוה לזמן
5. משנה ראשונה שביעית י"א
6. קונטרס דברי סופרים א:יג (ע"ש הרמב"ן)
7. ספר היראים מצוה רעח/קסד
8. טור חו"מ סז:ה

בית יוסף חושן משפט סימן סז

והר"ף (סי' ג) כתב שריב"א ורבינו אליהו פסקו כלשון ראשון והוא ז"ל סובר כרבינו תם משום דשביעית לרצונן אזלינן לקולא. וא"ת הא דספיקא דממונא נקטינן קולא לנתבע והכא הו"ל איפכא קולא למובע. ונראה לי דטעמיה משום דשמיטה איסורא הוא ומקלין ללא תהיב כיון דרצונן היא בזמן הזה ונהי דנפקא מינה לענין ממונא והיא חומרא למובע מכל מקום כיון דנעיקקא דלינא לא אחי למיבעי אי מפקינן ממונא מהאי גברא חלף לענין איסורא אי נהג השביעית או לא לקולא נקטינן כנ"ל.

משנה ראשונה שביעית י"א

וצ"ע דהא לר' יוחנן אדרבה אמרינן דמספק משמט, והטעם מבואר דאע"ג דספיקא דאיסורא לקולא דלא תנהוג שביעית, א"א להוציא ממונא בידים מחמת ספק... וזה צ"ע.

קונטרס דברי סופרים – סימן א

(ב) ויסוד מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן דעת הרמב"ם דקראי דועשית ככל אשר יורוך ולא תסור קאי גם איסורין של דבריהן וממילא חייב עליהן זקן ממרא ...
(ג) ודעת הרמב"ן דלא קאי הנך קראי אלא על תורה שבע"פ דהן מדאורייתא כגון דברים הנלמדים במדות שהתורה נדרשת בהן אבל על של דבריהם לא קאי כלל ועיי"ש בדברי הרמב"ן שהאריך להקשות על שיטת הרמב"ם דלדבריו כל איסורין של דבריהם יש בהן עשה ול"ת דאורייתא וא"כ למה הקילו בדברין טובא וז"ל וכללו של דבר שבדברי סופרים חלוקין הן בכל דיניהן מדברי תורה להקל באלו ולהחמיר באלו ואם היה העובר על דבריהן או שאינו מקיים מצות שלהם עובר על עשה ועל ל"ת היה חומר גדול בהם ולא היו ראויין לקולות הללו וכי' ואולי תתקשש לדעת הרב כי מה שאמרו בכל מקום להקל בדברי סופרים הוא במחילה ובתנאי מאתם שהם התנו בגזרות וסייגים שעשו לתורה וכן במצות שלהם שנלך בהם לקולא כדי לחלק ולהפריש בין מה שהוא דבר תורה ובין מה שהוא מדבריהם אעפ"י שבכל אנו מצוין מן התורה ולא היו ספיקות שבדבריהם ראויים להתייר אותן אלא מפני התנאי הזה שעשו בהן מתחלתן ואין אלו דברים הגונים ולא של עיקר עכ"ל:

ספר יראים סימן קסד [דפוס ישן – רעח]

והוב שערב עליו שביעית אינו רשאי לזה לעכבו אלא על פי מלוה שכל זמן שלא השמיטו מלוה חייב לפרוע אלא לזה יזמין מלוה לדין שישמט לו חובו כאשר צוה היוצר וב"ד יחייבו למלוה לומר משמיט אני כאשר צוהו חכמים כדתנן בסוף שביעית ומייתנין לה בהשולח [ל"ז ב'] המחזיר חוב לחבירו בשביעית צריך שיאמר משמיט אני ואם אמר אעפ"כ יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה. ואם אינו רוצה המלוה לומר משמיט אני יכפוהו ב"ד, כדתניא בכתובות בהכותב [פ"א א'] על פריעת בע"ח מצוה שהיא אי לא בעי למיעבד מצוה מאי א"ל תניא בד"א במצות לא תעשה אבל במצות עשה כגון שאמרו לו עשה סוכה ולולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו.

טור חושן משפט סימן סז

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה ששאלת שנוהגין בארץ הזאת לגבות שטרות שעברה עליהן שביעית הוי יודע שתמהתי על זה מיום בואי לארץ הזאת וצווחתי ככרוכיא ולית דמשגח בי ואמרו כי כבר נהגו כן בארץ הזאת וא"א לשנות המנהג: ואמרת מנהג כזה שהוא לעבור על דברי תורה ולהוציא ממונן שלא כדין אין לילך אחריו ואמרו לי כי הרבה יפוי לשון רגילין לכתוב בשטרות שהן מורין על זה שלא תהא שביעית משמטתו ודקדקתי ולא מצאתי שום תנאי יפוי לשון שיוורה על דרך זה: והנה שכתבת כתוב בשטרות שיוכל המלוה לגבות בכל צד שיוכל בין בדרכים הדתיים בין בדרכים שאינם דתיים אם הוא מתנה לגבות בדרכים שאינם דתיים הרי הוא מתנה על מ"ש בתורה: ואני מיום בואי לכאן איני דן שלא תשמט שביעית וגם איני סותר מנהגם אלא אני מניחם לדין כמנהגם:

...והשאלת אם התובע הלך והראה שטר שיש לו על חבירו והיה מתרעם ממנו קודם שביעית שלא היה יכול להשיג ממנו דין ונתנו לו ב"ד הזמנה שיזמין אותו לדין והלך והזמינו ולא הגיע לדין עד שבא שביעית אם יהיה זה כמוסר שטרותיו לב"ד. תשובה אין לנו אלא מה שאמרו חכמים ז"ל המוסר שטרותיו לב"ד דוקא משום דלא קרינן ביה ולא יגוש שא"צ ליגוש שב"ד נוגשין אותו אבל בנדין זה נוגש ונוגש הוא:

בענין המוסר שטרותיו לב"ד ופרוזבול

מראי מקומות

1. רש"י ד"ה מוסר שטרותיו
2. משנה שביעית י:ב
3. תור"ה המוסר
4. ריטב"א ד"ה ובמוסר
5. רמב"ן גיטין דף לו. ד"ה ומי איכא
6. רש"י גיטין דף לב: ד"ה מוסרני
7. רמב"ם הל' שמיטה ויובל ט:טו
8. תוס' גיטין דף לו. ד"ה מי איכא מידי

משנה מסכת שביעית פרק י

(ב) השוחט את הפרה וְחִלְקָהּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אם הִיא הַחֲדָשׁ מֵעֵבֶר, מְשַׁמֵּט. וְאִם לֹא, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. הַאֲוֹנֵס, וְהַמְפַתֵּה, וְהַמוֹצִיא שֵׁם רַע, וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין, אֵינָן מְשַׁמְטִין. הַמְלִיזָה עַל הַמְשָׁכֹן, וְהַמוֹסֵר שְׁטֵרוֹתָיו לְבֵית דִּין, אֵינָן מְשַׁמְטִין:
(ג) פְּרוֹזְבוּל, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. זֶה אֲחֻדְמֵן הַדְּבָרִים שֶׁהַתִּקּוּן הֵלֵל הַזֶּקֶן. כְּשֶׁרָאָה שֶׁנִּמְנָעוּ הָעַם מִלְּהַלּוֹת זֶה אֶת זֶה וְעוֹבְרִין עַל מַה שֶּׁתּוֹב בְּתוֹרָה (דברים טו) הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל וְגו', הַתִּקּוּן הֵלֵל פְּרוֹזְבוּל:

ריטב"א על מסכת מכות דף ג/ב

ובמוסר שטרותיו לב"ד פי' רש"י ז"ל והיינו פרוזבול שתקן הלל שכתוב בו מוסרני לכם וכו' והקשו עליו בתוס' שהרי במשנת מסכת שביעית מיייתי הא ומיייתי בתר הכי תקנת פרוזבול אלמא תרי מילי נינהו ובספרי מיייתי לה להא מן הכתוב שנאמר ואת אשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך ולא מה שלאחיק בידך פרט למלוה על המשכון ומוסר שטרותיו לב"ד שאין משמטין אלא ודאי כל שמוסר שטרותיו ממש לב"ד מדאורייתא אינו משמט דהא נגוש ועומד הוא והלל תקן פרוזבול שלא יהא צריך למסור שטרותיו וכן משום מלוה על פה שיאמר להם מוסרני וכו' וכדפרישנא בדוכתא. ואפשר כי רש"י ז"ל כך רוצה לומר דהיינו תקנת פרוזבול כלומר דהא אסמכה:

חדושי הרמב"ן על מסכת גיטין דף לו/א

ומי איכא מידי דמדאורייתא משמט והלל אתקין דלא תשמט. איכא למידק ומדאורייתא מי משמט. והא תניא בספרי ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך ולא של אחיך בידך יצא המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד שאין משמטין, וי"ל מדרבנן וקרא למלוה על המשכון אתא, ולא משמע על דהתם מדרבי יצחק נפקא דהא קני ליה, וי"ל התם במוסר שטרותיו לב"ד ממש אבל הכא אינו מוסר להם אלא שכותב מוסרני לכם כלומר בכל מקום שהם יהיו כמסורות לידכם, ואמרו בירושלמי ואפילו נתונות ברומי, והכי נמי משמע במשנת מס' שביעית המלוה את חבריו על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין אין משמטין פרוזבול אינו משמט וזה אחד מן הדברים שהתקין הלל וכו', ותמהני אי מדאורייתא במוסר שטרות סגיא אמאי תיקן הלל פרוזבול הרי מי שרוצה להלוות יכול להלוות ולמסור שטרותיו לב"ד ולא לעבור על דברי תורה, ואפשר שאין העם רוצים למסור שטרותיהם ביד אחרים, ועוד מפני מלוה על פה שאי אפשר, לפיכך תיקן פרוזבול, ולי נראה דההיא דספרי אסמכתא היא וכשאמרו מוסר שטרות אין משמטין מתקנתו של הלל אמרו, והכי משמע בירושלמי פרק בתרא דשביעית דגרסינן התם תשמט ידיך ולא המוסר שטרותיו לב"ד מכאן סמכו לפרוזבול מן התורה, ופרוזבול דבר תורה, כשהתקין הלל וסמכוהו לדברי תורה, ואני תמה למה ליה להלל פרוזבול ליתקין ע"מ שלא תשמטנו בשביעית, איכא למימר אי כולי עלמא עבדי הכי משתכה תורת שביעית ולפיכך לא רצה לומר להם, אבל השתא מינכרא מילתא ואמרי בי דינא הוא דקא עביד, אי נמי בשעת הלוואה זימנין דלא דכירי וכיון דפסדי כלל איכא נעילת דלת אבל כשהלוו והגיע ערב שביעית כל אחד הולך וכותב לעצמו:

רש"י גיטין דף לב/ב

מוסרני לכם – לקמן (דף לו) הוא צפרקין גבי פרוזבול שהוא מוסר שטרותיו לב"ד דלאו לא תבע ליה לב"ח אלא הב"ד והן יורדין לנכסיו ולא קרינא ביה לא יגוש

רמב"ם יד החזקה – הלכות שמיטה ויובל פרק ט

(טו) המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם אתם גבו לי חובי זה אינו נשמט שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך וזה בית דין תובעין אותו וכן ב"ד שחתכו את הדין וכתבו איש פלוני אתה חייב ליתן לזה כך וכך אינו נשמט שזה בגבוי הוא וכאילו בא לידו ואינו כמלוה:

(טז) כשראה הלל הזקן שנמנעו מלהלוות זה את זה ועוברין על הכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר וגו' התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב עד שילוו זה את זה ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמטת בספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים אבל שמטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה.

והגאון הראשון – אבל שמטה של תורה וכו' א"ל זה אינו מחוור לדכרי הוא דלאמר הכי אכל רבא פליג ואמר הפקר בית דין הפקר והלכך נוהג בכל זמן:

תוספות גיטין דף לו/א

מי איכא מידי דמדאורייתא משמט שביעית ותיקן הלל דלא משמט – השתא לא בעי רבא לשנויי אהך קושיא דהפקר ב"ד היה הפקר כלמנשי בתר הכי משום דקשיל ליה דלא היה לו להלל לעקור שביעית שהיא לדאורייתא ודע"ג דלרש"י בספרי ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך (דברים טו) ולא של אחיך בידך מכאן אמרו המלוה חזירו על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמטין מ"מ לא היה לו לעשות תקנה ללמד לעשות כן שזיטל בך השמטה כספים שזוה תורה וזקוננו' פירש דרבא קאי נמי לשנויי פרכא דהכא ודקשא דספרי עיקרה אמלוה על המשכון דמוסר שטרותיו הוי מטעם דהפקר ב"ד היה הפקר אלא דלקראת קסמין לה:

בענין על מנת שלא תשמטני שביעית

מראי מקומות

1. גמ' דף ג: ואמר רב יהודה אמר שמואל האומר לחבירו...ע"מ שלא תשמטני שביעית שביעית משמטנו (תנא)
2. רש"י ד"ה לדיד מיפרשא לי
3. תוד"ה ע"מ
4. רמב"ם הל' שמיטה ויובל ט:י
5. קצות החושן ס:ח
6. תוס' כתובות נה. ד"ה ולשביעית
7. שטמ"ק שם ע"ש ר"י מיגאש
8. ב"י חו"מ ס:זב
9. רמב"ן ב"ב דף קכו: ד"ה ה"ז מקודשת
10. רשב"א כתובות דף נו. ד"ה ה"ז מקודשת
11. רעק"א כאן ד"ה ואני נבוך

רמב"ם יד החזקה – הלכות שמיטה ויובל פרק ט

(י) המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית ה"ז נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית התנה עמו שלא ישמט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים שכל תנאי שבממון קיים ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב:

ספר קצות החושן סימן סז ס"ק ח

ונראה כיון דאם התנה שלא ישמטנו שביעית לא מהני דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה כיון דהתנה על השמיטה גופה אלא באומר ע"מ שלא ישמט הוא חוב זה דמהני תנאיה דקאי על הלוח וכמ"ש הרמב"ם וש"ע סעיף ט' שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו התורה שהוא חייב וכיון דתנאי זה לא נכתב בתוך השטר אלא בעל פה הוי התנאי אם כן אינו אלא כמתחייב על פה לפרוע אחר שביעית

תוספות כתובות דף נה/א

This 'oin deals with a Halacha that כתובה דמי כתובה דמי "extras that the husband adds to the כתובה have the same status as the כתובה. One of the גמ' the "m gives about that Halacha is שביעית 'oin questions why this money would or would not be owed after שמיטה.

ולשביעית תימנה דכסף מסכת שביעית פליגי בהקפת חנות ובשכר שכיר לאיכא למ"ל לחין משמטין ור' יוסי פליג ואמר כל מלאכה שפוסקת בשביעית משמטת ולדידיה ניהא דה"ה דמשמטת הקפת החנות וכל מילי אפילו ללא הלוואה ואי לאו דתוספת ככתובה הוי משמטת אבל לרבנן לאית להו אין משמטת אלא מלוה אם כן אפי' אם אין התוספת ככתובה אינו משמטת ללא הלוואה היא ...

שיטה מקובצת מסכת כתובות דף נה/א

וז"ל ה"ר יוסף הלוי ו' מיגאש ולשביעי' ... ויש לפרש "ובשביעית": שאם לא פגמה וזקפה כשם שאינה משמטת העיקר כך אינה משמטת התוסף' שלא תאמר העיקר הוא שאינה משמטת לפי שהוא מעשה ב"ד אבל התוס' כיון שאינו מעשה ב"ד שהרי לא היה מחוייב בו מן הדין אלא הוא כתבו על עצמו לשמוט כשאר כל החובין שבעולם קא משמע לן דכיון דתנאי כתובה ככתובה דמו הויא לה כעיקר ואינה משמטת. ע"כ:

בית יוסף חו"מ ס:זב

ח"ל הרמב"ם דפ"ט מהלכות שמיטה (ה"י) המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית הרי זה נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית. התנה עמו שלא ישמט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים שכל תנאי שבממון תנאו קיים ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב עכ"ל. ומשמע מדבריו שמוחל להתנות כן צידו לוותר ממון שזיכתה לו תורה ולכל כדברי רש"י שכתב שעבר על מה שכתוב בתורה וגם דברי רש"י אפשר להתפסם ללישנא דעבר לאו דוקא.

חדושי הרמב"ן על מסכת בבא בתרא דף קכו/ב

ולי נראה טעמא דכל מתנה על מה שכתוב בתורה דתנאו בטל משום דכל תנאי דקא עקר ליה למעשה לאו תנאה הוא, שכיון שאמר על מנת שאין לך עלי הרי את מקודשת לי חלו הקדושין, שמצאו מקום לחול שהרי אפשר להתקיים התנאי שלא יתן לה שאר כסות ועונה, וכיון שחלו לא חלו לחצאין שאין אישות לחצאין, ולא דמי לשאר תנאין שלא נתקיימו שהקדושין בטלים, ואם תדקדק במדות חכמים תמצא טעם זה נכון, ...

ואע"ג דהכא גבי שאר כסות ועונה בידה למחול, כיון דאמר לה על מנת כמאן דאמר לה ע"מ שלא אתחייב לך שאר כסות ועונה דמי והא חייב לה, אבל על מנת שתמחלי לי שאר כסות ועונה תנאו קיים, ודמי למאי דאמרינן (מכות ג' ב') בעל מנת שלא תשמטנו שביעית דמפליגין בגמרא בין אמר ע"מ שלא תשמטנו שביעית ובין שלא תשמטנו בשביעית, ור"מ סבר על מנת שאין לך עלי לאו כלום הוא אלא א"כ ימחול לו ולא כל כמיניה שלא יתחייב לו, ור' יהודה סבר בידו לומר שלא יתחייב לו שהרי מוחל ובדבר של ממון יכול הוא למחול שלא אמרה תורה שיתחייב אלא ברצונו של זה, אבל בדבר שאינו של ממון לא שהרי הן עיקר נשואין של תורה ואינן לחצאין:

חדושי הרשב"א על מסכת כתובות דף נו/א

הרי זו מקודשת ותנאו בטל. ואע"ג דעל מנת קאמר לה, כיון דמתנה על הכתוב לאו בדוקא קא מתנה ואינו אלא כמפליגה בדברים. ור' יהודה דאמר בדבר שבממון תנאו קיים, לאו למימרא דסבר במתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים, דהא קי"ל (קדושין יט, ב) כל

מס' מכות, פרק כיצד העדים

המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, וקיי"ל נמי (ב"מ נא. א) כר' יהודה דאמר בדבר של ממון תנאו קיים, אלא דר' מאיר סבר דעל מנת שאין לך עלי דין שאר כסות קאמר וע"כ יש לה עליו דין שאר וכסות דהכתוב חייבו, וכן באומר על מנת שאין לך עלי אונאה כאומר שאין לך עלי דין אונאה, ור' יהודה סבר דלאו דין שאר ודין אונאה קאמר אלא מחילת ממון יש כאן, כלומר שתמחול לי ממון האונאה שיש לך עלי או שתמחול לי ממון השאר והכסות שיש לך עלי וממון ניתן הוא למחילה, והרי זה כאומר לחבירו קרע את כסותי והפטר דמחילת ממון יש כאן וקיים, אבל אלו אמר לו קרע את כסותי על מנת שאין לך עלי דין נזקין תנאו בטל, דעל כרחו הכתוב רמא עליה דין נזק.

חידושי רעק"א כאן

ואני נבון ביותר בע"מ שאין לך עלי אונאה לא היה כלל בדרך תנאי רק שאינו רוצה למוכרו רק בזכות זה שחא יהיה עליו אונאה ומשקבל עליו הלוקה הוי כסילק עצמו הלוקה מדין חזרת אונאה, וכן בשמיטה אינו רוצה להלוות לו רק בזכיה זו שלא ישמטנו שביעית והלוה קבל עליו כן, ואך העומד לנגדי דברי תוס' כתובות שם דף נו בע"מ שאין לך עלי שכו"ע דהקשו דהא לר"מ בעינן תנאי כפול, ולפי הנ"ל אינו בדרך תנאי רק שמקדשה בגרעון זכות זה שלא תהיה עליו חיוב שכו"ע. ודברי תוס' דלא נחתו לזה צע"ג

בענין סתם הלואה שלושים יום

מראי מקומות

1. גמ' דף ג: תנא המלוה את חבירו סתם...חשוב שנה
2. רמב"ם הל' שמיטה ויובל ט:
3. כסף משנה שם ע"ש ר"י קורקוס
4. רמב"ם הל' מלוה ולוה יג:
5. ריטב"א ד"ה דאמר מר
6. משנה שביעית יב:
7. חידושי הר"ן שבת דף קמח: ד"ה השוחט
8. שו"ע חו"מ ע"ח:
9. רשב"א ב"ב דף ה. ד"ה הקובע זמן
10. דבר אברהם א:לב

רמב"ם יד החזקה – הלכות שמיטה ויובל פרק ט

(י) המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית ה"ז נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית התנה עמו שלא ישמט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים שכל תנאי שבממון קיים ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא דייבתו תורה שהוא חייב:

כסף משנה שם

וכתב הר"י קורקוס ז"ל נ"ל טעם הדבר שאע"פ שאינו יכול לנגוש אותו כיון שהחוב מוטל עליו והוא חייב לפרוע בכל עת לצאת ידי שמים גם אם יתפוס המלוה משל הלוה יכול ליקח אותו בחובו קרינן ביה לא יגוש ולא דמי לקובע זמן שאין עליו שום חיוב בתוך הזמן:

רמב"ם יד החזקה – הלכות מלוה ולוה פרק יג

(ד) המלוה את חבירו וקבע לו זמן לפרעו אע"פ שלא קנו מידו אינו יכול לתבעו עד סוף הזמן בין במלוה על פה בין במלוה בשטר בין שהלוהו על המשכון בין שמת לוה בין שמת מלוה וסתם מלוה ל' יום בין בשטר בין על פה בין על המשכון ואם התנה שיתבע בכל זמן שירצה יש לו לתבעו ביומו שתנאי ממון הוא:

ריטב"א על מסכת מכות דף ג/ג

דא"מ ל' יום בשנה חשוב שנה. פי' ואפילו למ"ד במס' ר"ה (דף י') דיום א' בשנה חשיב שנה בהא מודה דהוי שלשים יום שאין אדם לוח מחבירו לפרוע ליומא אחר. ומכאן מביא מורי הרא"ה ז"ל ראי' לדברי רש"י ז"ל שסובר דדוקא סתם מלוה שלשים יום לפי שניתנה להוצאה ולא הדרא בעינא אבל שאלת כלים דהדרו בעינייהו רשאי לתובעו תוך שלשים יום כל זמן שירצה אלא א"כ שאל בפירוש לזמן ידוע או לדבר ידוע. והוא ז"ל מביא ראי' מדקאמר' בפ' השואל הלוני אתי למכתב השאילני לא אתי למיכתב טעמא משום דהלוני כיון שאינו יכול לתבעו בתוך שלשים יום אתו למכתב אבל השאילני שיכול לתובעו כשירצה לא אתי למכתב ור"ת ז"ל דוחה ראי' זו שאין הטעם מפני שיכול לתובעו אלא מפני שדרך השואל להחזירו תוך שלשים יום. והוא ז"ל כתב דסתם שאלה ג"כ שלשים יום מדאמר' במנחות טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית מכאן ואילך חייבת והטעם משום דמדאורייתא אינה חייבת בציצית אלא כסות שלו כדכתיב כסותך ורבנן חייבו בשאולה לאחר ל' יום לפי שהלה יכול לתובעו ומיחזיא כדדייה אבל תוך ל' יום שאין הלה יכול לתובעו אוקמו' אדינא דאורייתא ופטורה דהא ידעו דשאולה היא וש"מ דסתם שאלה שלשים יום ואינה ראי' דהתם אינו מפני דסתם שאלה שלשים יום אלא מפני שהרבה בני אדם משאילין אותם לל' יום או שמשאילין סתם ואינם רוצים לתובעה עד שלשים יום ולכך תולין העולם בשאילה אבל יותר משלשים יום אין דרך להשאיל ותלו עלמא במכירה. ורבי' הרמב"ן ז"ל ה"ל ראי' דלא אמרין סתם שאלה שלשים יום דתניא באבל רבתי המשאיל חלוק לחבירו לילך לבית אבל א"א ליטלו עד שיעברו ימי האבל וברגל עד שיצאו ימי הרגל ובמשתה עד שיעברו ימי המשתה משמע דמסתמא שאפילו בתוך הרגל ובתוך המשתה שהם ח' ימים אפשר ליטלו. ואיכא דדחי דדילמא ההיא בשואל רחוק מן הרגל והמשתה שלשים יום או יותר, שאלו היה סתם היה אפשר ליטלו לאחר ל' יום מיהת והשתא א"א ליטלו עד שיעבור הרגל והמשתה ולאו מילתא היא חדא שאין דרך לשאול ולהשאיל לרגל ולמשתה ולאבל ל' יום קודם שיהא בטל ברשותו ועוד מדקתני ברגל ובמשתה משמע דאפי' בשואל ברגל עצמו ובמשתה עצמו כנ"ל לפי דבריו ז"ל ומשמעותו לדברי רש"י ז"ל דהא קרא דשנת השבע שנת השמטה במלוה היא ולא בשאלת כלים דומיא לשמיטה דשמטה עצמה אינה אלא במלוה ולא בשאלת כלים מדכתיב משאת מאמה:

מס' מכות, פרק כיצד העדים

משנה שביעית יב

(ב) השוחט את הפרה וחקלקה בראש השנה, אם היה החדש מעבר, משמט. ואם לאו, אינו משמט

חידושי הר"ן מס' שבת דף קמח:

...ומדאמר ואם היה חודש מעובק משמט יש ראייה לפרש"י ז"ל והשאלה אין לה זמן אלא כל אימת דבעי מצי תבע דאי יש לה זמן אמאי משמט דהא לא קרינן ביה לא יגוש כדאמרינן פ"ק דמס' מכות המלוה את חבירו לי' שנים אין שביעית משמטתו משום דלא קרינן ביה לא יגוש

שו"ע חושן משפט – סימן עח

(ח) הא דאמרינן חוקה אין אדם פורע בתוך זמנו, היינו דוקא בקובע זמן; אבל בכתם הלוואה אע"פ שזמנה שלשים יום, נאמן לומר: פרעתיך בתוך שלשים יום

חידושי הרשב"א על מסכת בבא בתרא דף ה.

הקובע זמן לחברו ואמר לו פרעתיך בתוך זמני אינו נאמן ולואי שיפרענו בזמנו. פירשו גאון ז"ל דוקא קובע, אבל בסתם מלוה אע"ג דאמרינן סתם מלוה שלשים יום וכדנתי בפ"ק דמכות (ג, ב) המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום, אפ"ה אם אמר פרעתיך תוך שלשים יום נאמן, דכיון שלא קבע לו זמן שלשים יום בפ"י מיכסיף ופרע תוך ל', והיינו דקאמר הקובע זמן, ואלו אפ"י בסתם מלוה כן לישמעין בסתם מלוה וכ"ש בקובע. ולולי שאמרה גאון ז"ל והסכימו בכך כל האחרונים הייתי אומר דה"ה בסתם מלוה, והא דנקט לר"ל בקובע זמן ולא נקטה בסתם מלוה, משום דהיא לא פסיקא לן. דהא במנהגא תליא מילתא, כדנתינו בתוספתא דבבא מציעא (פ"י ה"א) המלוה את חברו סתם אין פחות מל' יום, ובמדינה שנהגו בפחות מיכן או ביתר מיכן אין משנין ממנהג המדינה, כנ"ל:

ספר דבר אברהם – חלק א – סימן לב

ב"ה בחודש אלול תרס"ג סמאלעוויטש ע"ד הנהוג בקהלותינו בשנות השמיטה שבי"ד מתחילין לכתוב פרוזבולין מרי"ח אלול ואילך, ואירע באחד שאחר שעשה פרוזבול חזר והלה עוד לפני ר"ה. אם צריך הוא לעשות פרוזבול מחדש או לא ולכן אם ראוי הוא בדרך כלל לאחר מפני זה זמן כתובת הפרוזבולין ולא להקדים [א] הנה בכתב פרוזבול וחזר והלוה אח"כ פשוט הוא שאין הפרוזבול מועיל להלוה הבאה אחריו שלא היה לו ממנה כלום מה שימסור לבי"ד ובודאי צריך לעשות פרוזבול שני, אלא שבני"ד שהיה בסתם הלוואה נתעוררתי ע"י תורני אחד דכיון דקיי"ל סתם הלוואה לי' יום אי"כ בהלוה מרי"ח אלול ואילך לא הגיע זמן הפרעון אלא אחר ר"ה של שנה השמינית ואין שביעית משמטתו דהוי כמלוה את חברו לעשר שנים שאין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו דלא קרינן ב"י השתא לא יגוש כמבואר בחו"מ (סי' ס"ז סעי' י') אבל אין זה מעלה ארוכה שהרי כתב הבי"ח שם (אות י"ג) דסתם הלוואה של שלשים יום שביעית משמטת דקרינן ביה לא יגוש דדוקא במלוה לזמן קבוע לא קרינן ביה לא יגוש ולא בהא, ומוכיח לה משי"ש הרמב"ם (פ"ט מהלכות שמיטה הל' ה') שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיו ר"ה של מוצאי שביעית ונתעבר אלול ונמצא אותו יום סוף שביעית אבדו הדמים שהרי עברה שביעית על החוב, ובודאי דלסברתו דהוי חוב זמנה לי' יום כדן סתם חוב של הלוואה אפ"ה אין לו דין מלוה לזמן אם לא בדקבע זמן: אכן באמת טעמא בעי אמאי לא יהיו לי' יום של סתם מלוה כקביעת זמן ומאי שטא. ונ"ל לבאר קצת דאמרינן במכות (דף ג' ע"ב) מנא הא מלתא דאמר רבנן המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה ע"י דכתיב קרבה שנת השבע שנת השמיטה משמע ממלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בכתב ודבר שאינו רשאי לתובעו תוך ל' והוא ענין כזו ואינו זו המלוה את חבירו סתם שאינו רשאי לתובעו פחות מל' יום. חזינן מזה דהא דסתם הלוואה לי' יום אינו משום דהוי כמי שקבע לו זמן פרעון אחר לי' יום אלא דלעולם זמן פרעון גם לפני לי' יום אלא דגזיה"כ הוא דדררא דאיסורא בדבר שאינו רשאי לתובעו תוך ל' והוא ענין שמיטה קטנה אלא דשמיטה גדולה דהיינו שנת השבע משמטת לגמרי ושמיטה זו משמטת רק זמן הפרעון תוך ל', אבל מצד החוב עצמו אה"נ דזמן פרעונו גם תוך ל'. ובה מוטעם לן מ"ש הראשונים ז"ל ונפקט בשו"ע חו"מ (סי' ע"ח סעי' ח') דהא דאמרינן חוקה אין אדם פורע בתוך זמנו היינו דוקא בקובע זמן אבל בסתם הלוואה אע"פ שזמנה לי' יום נאמן לומר פרעתיך בתוך ל' יום, ולהנ"ל הוא מוסבר יפה, דמצד החוב עצמו אין כאן קביעת זמן אלא שדין שמיטה על המלוה שלא יוכל לתובעו תוך ל' ומשו"ה אינו נידון כתוך זמנו דעלמא שלא חל עליו חיוב הפרעון כלל. וכיון שכן החוב עצמו ישנו בנגישה אלא שדין השמיטה של לי' יום מעכבו שאינו רשאי לתובעו, ואי"כ סברא היא דכשפגשה שנת שמיטה אין שנת השבע לא נדון ביה משום שמיטה של לי' יום כי היכי דלא יהיו אח"כ בנגישה ולא תחול עליו שמיטת שנת השבע אלא אדרבא תפקיעו שמיטת שנת השבע לגמרי, דאין שמיטה אחת מפקעת את השמיטה השניה ואדרבא ראוי שתחול בה השמיטה הגדולה של שנת השבע. איברא דאיכא למימר כיון דשמיטה זו של לי' יום קדמה לשמיטת שנת השבע שהיא בסופה כבר פקע מחוב זה ענין הנגישה וממילא אין מקום לשמיטת שנת השבע שתחול, אבל מ"מ י"ל דשמיטת לי' יום אינה חלה בבת אחת בתחלת הלוואה על כל השלשים יום ר"ל דמשנת הלוואה משמט על כל הלי' יום אלא כל שעה ושעה בפ"ע הוא עומד בהשמטה, ונמצא דגם בסוף שנת השבע חלות שתי השמיטות כאחת והלכך י"ל דחלה שמיטה של שנת השבע. ויותר מזה אפ"ה לשמיטת לי' יום אינה מפקעת כלל זכות החוב והתביעה בתוך ל' אלא דאיסורא בלחוד הוא דרביץ עליה דגברא של אסור לתובעו ועובר בלא אכל עדיין נפקע הממון שאינה משמטת אלא בסופה, והי"ו תוך ל' שמיטה ואם תבע עבר בעול"ת, ועוד דאפקעתא דמלכא הפקיעה את החוב ונפטר הלוה משלם ואם גבה המלוה בעל כרחו הי"ו גזל בידו אבל בשמיטת תוך לי' יום אינו אלא באיסור דנגישה אבל לא נפקע זכות חובו ותביעתו תוך ל', והוי דומיא דשנת השביעית עצמה קודם סופה שלדעת הרא"ש ועוד רבותא אסור לתובעו ועובר בלא אכל עדיין נפקע הממון שאינה משמטת אלא בסופה, והי"ו תוך ל' וכדאמרינן שאינו רשאי לתובעו תוך ל' אבל אם תפס באמת מהני, ע"י באו"ת (סי' ס"ז ס"ק ט"ז), [נמפ"ש לדעת היראים (סי' רע"ח) דגם שמיטת שנת השבע אין החוב עצמו מופקע אלא שהמלוה מחויב לומר משמט אני, ע"י"ש שיש להאריך בדבריו ואכ"מ] ואי"כ כיון דגוף החוב לא נפקע שפיר משמע, משא"כ בקבע זמן שאין חיוב תשלומין כלל בתוך הזמן אינו משמט. זהו מה שני"ל ליישב קצת דעת הבי"ח בחילוקו של דבר בסברא:

ועפ"י נראה דיש מקום לומר דאליבא דהבי"ח נמי יש חילוק בין מלוה בשטר למלוה ע"פ, דסתם מלוה בע"פ שביעית משמטת וסתם מלוה בשטר אינה משמטת כשהנגישה שמיטה תוך ל' דאמרינן התם במכות תנא המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום סבר רבי"ח קמיה דרב למימר ה"מ במלוה בשטר דלא עבד אינש דטרח דכתב שטר בציר מל' יומין אבל למלוה ע"פ לא אי"ל רב הכי אמר חביבי אחד המלוה בשטר ואחד מלוה ע"פ תניה המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה ע"פ, אי"ל שמואל לרב מתנא דלא תיתיב אכרע"ך עד דמפרשת לה להא שמעתא מנא הא מלתא דאמור רבנן המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה ע"פ אי"ל דכתיב קרבה שנת השבע כו'. ונראה מדהביא שמואל ברייתא ברייתא דתני בה אחד המלוה בשטר ואחד המלוה ע"פ משמע דרק על ברייתא זו שאל מנא הא מלתא, דהיינו מנלן דמלוה ע"פ נמי סתמא לי' יום אבל בברייתא קמיתא דלא תניא בה מלוה ע"פ אי"ל לטעמא דקרא דקרה שנת השבע כו' דאפשר כרב"ח שהיא מצד הסברא דלא עבד אינש דטרח דכתב שטר בציר מל' יומין אבל במלוה ע"פ דלא שייך האי טעמא הוצרך לקרא דגזיה"כ הוא דיש בה שמיטת לי' יום וכן נראה גם בטעמא דרבי חייא דאמר אחד מלוה בשטר ואחד מלוה ע"פ סתמן לי' יום דלאו היינו טעמיה משום דמסברא דמיא בזה מלוה ע"פ מלוה בשטר דלא טרח למיזף בציר מל' יומין אלא משום דגזיה"כ הוא קרבה שנת השבע כו', אבל מסברא בודאי יש לחלק בין מלוה בשטר דאיכא טירחא בכתיבת השטר ובין מלוה ע"פ דליכא להך טירחא. ואם כן אפשר דלמסקנא נמי קיימא סברא דרב"ח דלא עבד אינש דטרח לבצר מל' יומין וקרא אצטר"ך למלוה ע"פ. ולפ"י נמצא דבמלוה בשטר איכא תרי טעמי שלא יהא רשאי לתובעו תוך ל' חדא מגזיה"כ ואיך משום סברא דרב"ח אבל במלוה ע"פ משום סברא ליכא ומשום גזיה"כ איכא ואי"כ במלוה ע"פ שפיר איכא למימר דשביעית הבאה בתוך ל' משמטת לפי שהחוב מצד עצמו אין זמן פרעונו קבוע לאחר לי' יושנו בלא יגוש, אבל במלוה בשטר דמצד הסברא נמי ידעין שנתן לו זמן לי' יום ואי"כ הוי ממש קבוע לו זמן לאחר שביעית אין שביעית משמטתו ועל מלוה בשטר באמת ליכא ראיית הבי"ח:

מס' מכות, פרק כיצד העדים

[ג] אבל לכאורה נראה דמאי דדרשינן מקרא דיש לך שמיטה אחרת שהיא כזו לאו דרשה גמורה היא דיש ענין שמיטה חדשה אלא אסמכתא בעלמא מדוברת היא ועיקר הטעם הוא רק מסברא דבציר מתלתין יומין לא קבע אינש זמן פרעונו, וכשם שסבר רבנ"ח למימר במלוה בשטר הי"ל לדין גם במלוה ע"פ מסברא הוא. דבש"ע חו"מ (סי' ע"ג ס"א) פסק דהא דאינו רשאי לתובעו תוך ל' הוא דוקא במקום שאין להם מנהג אבל במקום שיש להם מנהג רשאי לתובעו אפילו בתוך שלשים, והוא נובע מתוספתא (ב"מ רפ"ו) המלוה את חברו סתם אין פחות מל' יום ובמדינה שהוא נוהגת פחות מכן או יתר על כן אין משנין ממנהג המדינה, ואי אמרת שהוא מד"ת כענין שמיטה א"כ מה זה ענין למנהג המדינה אטו יש כח במנהג המדינה לעקור דבר מן התורה הרי אין מנהג המדינה שייך אלא בדי"מ ולא באיסורין. אע"כ דקרא אסמכתא בעלמא הוא ועיקר טעמא הוי רק מסברא דמסתמא על דעת ל' יום הלווה והלכך בדאיכא מנהג המדינה לא שייך לומר דע"כ כן הלווה דאדרבא בודאי ע"כ מנהג המדינה הלווה. אכן ראיתי בסי' חסדי דוד לתוספתא דלענין מה שנחלקו הסמ"ע והש"ך (רי"ס ע"ג) ע"כ מנהג שהיא"י נוהגים אם הולכים אחריו בסתם הלווה כתב דזה לא מיקרי לבטל או לעקור שום ד"ת שהרי לא אמרה דמנהג שתהא ההלוואה ל' יום לא פחות ולא יותר אלא דסתם הלווה כן הוא ואם פירש בציר מהכ"י או טפי מהכ"י מהני תנאי ולכן כיון דמנהג העמים באותו מקום להיות בציר או טפי מל' יום אמרינן דסתמא כפירושו וכמאן דאתני דמי. ולפי"ז י"ל דלעולם הוויא דרשא גמורה ומדאורייתא מהני נמי מנהג המדינה דמשווי ליה כמי שפירש והתנה ואזדא לה ראיתנו הנ"ל. וכ"כ דאכתי תקשה הא גופא מלך דקרא לא קאי אלא על סתם הלווה דלמא בפירש נמי קאי קרא שאינו רשאי לתובעו תוך ל' מדין שמיטה, י"ל פשוט שהרי יכול הוא להתנות ע"מ שלא תשמיטני בשביעית שאין שביעית משמטת כמבואר התם א"כ הי"נ כיון דמנהג המדינה הכי הוי כמי שהתנה שלא תשמיטני בתוך ל' ותנאי זה מהני. ומחייא הריטב"א למכות נמי נראה דהוויא דרשא גמורה ולא משום סברא דאדעתא דהכי הלווה מסתמא על ל' יום, דבהא דסבר רבנ"ח למימר הי"מ בשטר כו' כתב דלא שמיטא ליה הא דלקמן דאמר לה רבנן מדכתב קרבה שנת השבע דלפום הוויא קרא לכא הפרשה בין מלוה בשטר למלוה ע"פ, ואי אמרת דקרא אסמכתא בעלמא הוא ועיקר טעמא הוי משום דאדעתא דהכי הלווה א"כ שפיר איכא למימר דידיע מהאי קרא ואיכא הפרשה בין המלוה בשטר למלוה ע"פ כרבנ"ח, אע"כ דדרשא גמורה היא והוויא ענין שמיטה הוא א"כ לא לחלק בשמיטה בין בשטר לב"ע. וכ"כ מ"ש בטר הכי דמשמעו כדעת רש"י דסתם שאלה לא הוי שלשים יום דקרא דשנת השבע במלוה היא ולא בשאלת כלים דומיא דשמיטה עצמה שאינה אלא במלוה ולא בשאלת כלים, ואי נימא שהוא משום סברא ואסמכתא אקרא א"כ שפיר איכא למימר הכי גם בשאלת כלים, וגם דקדוק לשונו דומיא לשמיטה עצמה משמע להדיא דבתוך ל' נמי ענין שמיטה הוא כמ"ש. ומצאתי מפורש בתורת רבותינו הראשונים ז"ל דלא כהב"ח והוויא בחי' הר"ן לשבת (דף קמ"ח ע"ב) וז"ל השוחט את הפרה וחילקה כו' ומדקאמר ואם הי' חדש מעובר משמט יש ראי' לפירש"י ז"ל דהשאלה אין לה זמן אלא כל אימת דבעי מצו' דב"מ דרש"י ס"ל דרק סתם הלווה ל' יום ולא שאלה אבל ר"ת ס"ל דסתם שאלה נמי ל' יום כמבואר התם] דאי יש לה זמן אמאי משמט דהא לא קרינן בי' לא יגוש כדאמרינן פ"ק דמסכת מכות המלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטנו משום דלא קרינן ביה לא יגוש עכ"ל, הרי להדיא דסתם הלווה אינה קבעת זמן לאחר ל' ודלא כהב"ח והא"ו"ת. וכ"כ דמ"מ לר"ת וסייעתו דסתם שאלה נמי ל' יום היא מוכח להיפך כהב"ח דאל"כ אמאי משמט ז"ל דכיון דמצינן להר"ן להדיא שתפס מסברא דסתם הלווה דמאי לקבע זמן למה נחדש בזה מחלוקת הראשונים מעצמנו ובודאי ניחן לן טפי לתרץ אליבא דר"ת וסייעתו כמ"ש הא"ו"ת דמירי בקבע זמן פרעון לאלתר, ואי דאסור לזקוף זמן פרעון ביו"ט הרי הי"נ אשכחן להמארי בחי' לשבת שם שכתב ז"ל ואע"פ שהקפה אינה משמטת ביאורה בזקפה עליו במלוה ואע"פ שאין זקפת מלוה ביו"ט שמה עבר ונעשה עכ"ל וה"י נימא לר"ת וכ"כ דאכתי תקשה דאע"פ שאינה כסתם הלווה ל' יום מ"מ אינו בלא יגוש בסוף שמיטה שעדיין יו"ט הוא ולא נתנה לתבוע ביו"ט עצמו לכ"ע אלא למחרתו, כבר פריך לה הכי בירושלמי ומשני כיון שהוא ראו לתובעו כמי שהוא ראו להאמינו ומכיון שהוא ראו להאמינו ליתן לו מעות יעו"ש. ואין סתירה מהירושלמי למ"ש דמירי שקבע לו זמן פרעון לאלתר והכא הוצרך בירושלמי לטברא דמאי להאמינו כו' דבאמת תרווייהו צריכי דאי לא קבע לו זמן פרעון לא הוי מהניא סברא דראוי להאמינו שהיה נשאר כסתם מלוה דהוי ממש קבעת לו זמן לאחר ל' שעדיין אין עליו שום חיוב תשלומין שבודאי אינו משמט ומאי ראו להאמינו שייך ע"ז, אבל קבעת לו זמן לאלתר כבר נפיק מסתם מלוה ורביץ עלי' חיוב הפרעון לאלתר אלו הוה חול אלא דמ"מ אינו חייב לפרוע בפועל לאלתר מפני שהוא יו"ט ע"ז משני שפיר כיון שראוי להאמינו כו' דכיון דאיכא עלי' חיוב תשלומין אלא שמצד יו"ט אינו יכול לפרוע שפיר מהניא בזה סברא דראוי להאמינו דהוי כמי שישנו כבר בנגישה ועי"ש בפ"מ שאין הדברים מבוררים די צרכם ומפני זה לא הארכנו בו: ומעתה כיון שנדחו דברי הב"ח וסתם הלווה שפגע בה סוף שביעית בתוך ל' אינה נשמטת א"כ לכאורה שפיר כתבין האידנא פרוזבולין מחודש אלול ואילך ואם הלווה מכאן ולהבא סתם אי"צ לפרזבול חדש שהרי הוי בתוך שלשים יום ואינה משמטת. אכן אף דלדינא דגמי אתיא כהוגן הנה לא יועיל זה במקומו, דעיקר דינא דסתם הלווה ל' יום תליא במנהגא כמ"ש וכבר כתב המג"א (סי' ש"ז סק"י"ד) שבמדינתנו נוהגין דתובעין סתם הלווה תוך ל', וא"כ נפל האי היתרא בבירא והלכך אין ספק דמי שעשה פרוזבול באלול הלווה א"כ סתם הלווה בלא קביעת זמן צריך לעשות ואולם אפילו במקום שאין מנהג לסתם הלווה ונידון מדינא דגמי' ל' יום דמי למלוה לעשר שנים שאינו משמט מ"מ נ"ל דלכתחלה נכון לעשות פרוזבול דבעיקר דינא דהמלוה לעשר שנים אם משמט תרי לישני ניהו במכות (דף ג') ול"ל משמט, ונחלקו הראשונים ז"ל בפסק הלכה ואיכא מרבוותא דסברי דמשמט, אלא דכיון דאיסורא דשמיטה בוח"ז דרבנן הוא אזילן לקולא כמ"ש הב"י, וא"כ הוי נמי דבעבר שביעית דהוי דיעבד אזילן לקולא ואינו משמט מ"מ לכתחלה מיהא בודאי ראו לעשות פרוזבול לצאת ידי האומרים דמשמט. וא"כ בסתם הלווה נמי שבכל אופן לא עדיפא ממלוה לעשר שנים צריך לעשות פרוזבול לכתחלה. ואף כי דבר חדש הוא מ"מ נ"ל שהוא נכון ב"ה ומחיות טוב כו' ולפי שהיא מילתא דשכיחא טובא לכן ראו להודיע מזה להבאים לכתוב פרוזבול ומי שמלוה תדיר מוטב שיאחר את הפרזבול עד סמוך לר"ה:

בענין הפותח בית הצואר בשבת

מראי מקומות

1. גמ' דף ג: ואמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר... וזה אינו חיבור
2. רש"י ד"ה חייב
3. ריטב"א ד"ה אר"י א"ר
4. רמב"ם הל' שבת י"י
5. שו"ע או"ח שי"ג
6. שו"ע או"ח שמי"ד
7. ביאור הלכה שם ד"ה ולא נתכוון

ריטב"א על מסכת מכות דף ג/ב

א"ר יהודה א"ר הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת מייתי תלמודא להך אידי מילי דלעיל דאייירו בהו רב ורב כהנא ופירש"י ז"ל פותח בית הצואר ממש שעשה פתח חדש בחלוק בשבת חייב מפני שתיקן כלי פי' דנדי דלא מחייב משום קורע ע"מ לתפור מחייב משום תיקון כלי משום דהוי גמר מלאכה ותולדה דמכה בפטיש דהא איתיה אפילו בכלים ואפילו למ"ד שאין בנין וסתירה בכלים וכדאיתא במסכת שבת:

רמב"ם יד החזקה – הלכות שבת פרק י

(י) הקורע כדי לתפור שתי תפירות על מנת לתפור שתי תפירות חייב אבל הקורע להפסידה פטור מפני שהוא מקלקל הקורע בחמתו או על מת שהוא חייב לקרוע עליו חייב משום שמישב את דעתו בדבר זה וינוח יצרו והואיל וחמתו שוכבת בדבר זה הרי הוא כמתקן וחייב והפותח בית הצואר בשבת חייב:

שו"ע אורח חיים – סימן שיז

(ג) מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס, שאינו קשר של קיימא; אבל אין פותחין אותו מחדש, דמתקן מנא הוא

שו"ע אורח חיים – סימן שמ

(יד) המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו, הרי זה תולדת תופר וחייב; וכן המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב

ביאור הלכה סימן שמ ד"ה ולא

ולא נתכוין לקלקל וכו' – כ"ז הוא לשון הרמב"ם פ"י מהלכות שבת הלכה יו"ד ומשמע צביכור לעתו להא דבעינן בגמרל קורע ע"מ לתפור משום דלכ"ה הו"ל מקלקל אבל אם מטוין לאורך חייה דבר תיקון אפילו במכוין שלא ע"מ לתפור חייב וזהו ניהא דהבנים הרמב"ם לין הפותח בית האור בשבת ג"כ בכלל דיני הקורע לחיוב ואף הו"ל דלחייב שלא ע"מ לתפור משום דמתקן בקריעתו את הבגד ולפלא על ה"ב"י שכתב בסימן שי"ז למלתא דפשיטא דפותח בית האור להכי לא הוי בכלל קורע משום דהוי קורע שלא ע"מ לתפור ובעלמא סתם בסימן ע"מ כהרמב"ם דכל קורע ע"מ לתקן חייב וזאתה מוכח כן בהדיא מגמרא [שבת ק"ה ע"ב] דקורע בחמתו ועל מהו המוטל עליו והם אותן האמורים דפרשה אביו ואמנו וכו' ויש בהם שאסור לתפור אח"כ לאפילו שלא ע"מ לתפור חייב כל שיש חייה תקון בקריעתו. ואח"כ מלאתי שראיה זו מובא דבדברי הגרע"א בגליון שלו וגם כל הדברים הנ"ל עיקרן מבוואר דבשם ארס בכלל כ"ט בהלכות שבת ע"ש ונדבר בזה לקמיה וגם הפמ"ג רמז לזה ... וראיתי דבשם ארס שכתב דלין זה דהמפרק ניירות וכן בכל קורע ע"מ לתקן זה דוקא אם נסבור דמשא"ל חייב אבל אם נסבור דפטור ע"כ דבעינן קורע ע"מ לתפור ממש ומשום זה תמה על השו"ע דהביא לין זה של הרמב"ם בסתמא והלא בסימן סט"ז ובסימן של"ד מ"לד יותר דלעת הפטורים ולא נהינן לי דבריו כלל ללא מיבעיא דלעת התוס' שם דקורע על מת ידיה דלחייב תיקון דמראה מקרי מלאכה דלחייב לגופה כיון שהו"ל כר"ד לה א"כ ה"נ בכל קורע ע"מ לתקן ואף לרש"י וסביבתו דס"ל דקורע אפילו על מת ידיה דפטור משום דמשא"ל חייב דס"ל לר"ד לר"ד מזה לא חשיב תיקון כ"כ שיקרא משום זה מלאכה דלחייב לגופה אבל בכל עניני תיקון שהו"ל כר"ד לן דבעלמא כמו דמפרק ניירות שארית דה"ל לכו"ע הוא בכלל מלאכה דלחייב לגופה כמו דקורע ע"מ לתפור והא דפטרינן שם בגמרא דקורע בחמתו למאן דפטור מלאכה שא"ל חייב משום דלא מתקן מידי בגוף הבגד בקריעתו אף היכא דעבד למימי אימתא אחינעי ביתיה וכמ"ש התוס' דף כ"ד וגם דעת רש"י מוכח הכי דכתב שם דקורע על מהו פטור משום דמשא"ל דהוי כמוליא את המת לקוברו וור"ל כמו שפירש שם דף כ"ג ע"ב דברטנו לא באה לו ולא היה כר"ד לה ה"נ דברטנו לא בא לו כל הענין הזה של הקריעה בחמתו ועל מתו ולא כתב בפשיטות הטעם משום דהוי שלא ע"מ לתפור אלא דהוי שלא ע"מ לתפור נמי חייב אף דלעת רש"י היכא דניחא ליה גוף התיקון שמתוין הקריעה דבבילה. ... הו"ל מדברינו דבין דלעת הרמב"ם ובין דלעת רש"י ותוס' וכל הפוסקים הנ"ל קורע ע"מ לתקן חייב דבע"מ לתפור דמי ואפילו דלעת ר"ש דפטור במשא"ל חייב בזה אלא דלעת התוס' בעינן לר"ש שיהא התיקון בגוף הדבר האקורע ע"ש דף כ"ד ע"א ודעת הרמב"ם דהו"ל חייב אף דגם הוא ר"ה לומר כן בסימן שי"ז ע"מ לתפור דוקא יחידה היא וגם סוגיא דהאורג הוא נגדו וכמו שהקשה הגרע"א וגם ה"ב"י אף דגם הוא ר"ה לומר כן בסימן שי"ז ע"מ חזין דבש"ע כאן חזר מזה וסתם להלכה דקורע ע"מ לתקן חייב אף שלא ע"מ לתפור וכן מוכח דבר"ה יו"ד סימן קי"ה דקורע ע"מ לתקן חייב לכו"ע וזכרנו הש"ג עליו בנ"י כלל כ"ט בזה. ולא נשאר לנו כ"א לבאר סברת רש"י דף מ"ח דכתב דפותח בית האור בשבת חייבו הוא משום מכה בפטיש דמשוי ליה מנא ולמה לא כתב משום קורע ע"מ לתקן ונ"ל דסברתו הוא ללא שייך שם קורע כ"א כשהוא מקלקל בעת הפעולה אלא שהוא מכוין בצבייל חייה תיקון ובעינן שהיה במשכן שיריעה שפלה בה דננא קורעין בה ותופרין אותה שהקריעה מקלקלת את הידיעה ביותר אלא שעי"ז יוכל אח"כ לתפרה ומכלל זה קורע בחמתו ועל מהו דהקריעה מקלקלת הבגד אלא שנסבב תיקון עי"ז וכו"ל לאפוקי דפותח בית האור בשבת דמשוי ליה מנא דגמר זה ע"י הפתיחה גופא אין חל ע"ז שם קורע כלל וחייב ע"ז משום שם אחר דהיינו מכה בפטיש שהוא שייך בכל גמר מלאכה וכן מוכח שם בגמרא דבדייתא דמשוי ליה בחלל מחמתו עם הדין דאין עתנין מוכין לתוך הכר וכי היכי דשם הטעם משום מכה בפטיש ה"נ בזה וגם הרמב"ם חש לזה אלא דאילו לשיטתיה דפרק כ"ב לין כ"ג ע"ש זה הגלע"ד הטעם של רש"י ושאר פוסקים דכתבו משום מכה בפטיש וכן סתם השו"ע בסימן שי"ז ס"ג ואין סתירה לזה מסעיף זה ועיין במ"א סימן שי"ז ס"ק יו"ד שדחה דברי העו"ש שכתב דפותח בית האור דחייבו הוא משום קורע ולפי מה שזכרנו הדין עם הנ"ל דפותח בית האור אבל לא בכל עניני קורע וכמו שסתם המחבר פה דבכל קורע ע"מ לתקן חייב:

בענין חבית מלאה מים שנפלה לים הגדול

מראי מקומות

1. גמ' דף ד. ואר"י א"ר חבית מלאה מים שנפלה לים הגדול... קמ"ל
2. רש"י ד"ה לא עלתה לו טבילה
3. תוד"ה אר' יהודה אמר רב
4. ריטב"א ד"ה והא דקאמר
5. מאירי ד"ה חבית
6. רא"ש ב"ק זג (ה' מקואות סי' א)
7. שו"ע יו"ד רא:נא
8. ש"ך שם ס"ק קיב
9. ספר בעלי הנפש להראב"ד שער המים

10. רמב"ם הל' אבות הטומאה ו:טז וכסף משנה שם
11. רמב"ם הל' תשובה ב:ג
12. רמב"ם הל' מקואות ו:י וכסף משנה שם

ריטב"א על מסכת מכות דף ד/א

והא דקאמר הטובל שם לא עלתה לו טבילה פירש"י ז"ל הטובל במקום שנפלו שם המים כלומר שהמים האלו בים הגדול נפלו ממש ולא שטובל בגופה של חבית והיינו ודאי לשון חבית שנפלה לים הגדול והיינו נמי לשון הטובל שם דלא קאמר הטובל בה והיינו דלא חייש אלא לשלשת לוגין שאובין בלחוד. ומיהו איכא למידק טובא דאפי' גרסי' חבית מלאה מים שהמים השאובין פוסלין בלא שנוי מראה מ"מ למה יפסלו כאן כלום שהרי כל הימים כמקוה כדכתיב ולמקוה המים קרא ימים והלכה רווחת הוא כמו שאמרנו לעיל דכל שהוא מקוה שלם וכשר שוב אינו נפסל בשאובה כלל ואפילו במקוה של מ' סאה בלחוד וכ"ש בים הגדול וכן למאי דגריס יין הא ודאי מסתמא אין כאן שינוי מראה בים כדי שיהא פסול בשינוי מראה ומהאי טעמא נמי קשיא לן ככר שנפל שם למה טמא דבהדיא תנן במס' מקואות לענין מי תמציות למעלה מהן מי מקוה שאם נפלו בו מים טמאים ונפל שם ככר של תרומה טהור וכן בדין דהא מים טמאים נטהרין בהשקה במקוה או בים או בנהר ואפילו בתוך כלי וכ"ש כשנפלו במי מקוה ואפילו הן מרובין מאוד. ונראה כי לכך פירש"י ז"ל דהא דאמרינן שלא עלתה לו טבילה היינו משום דחיישינן כי לאחר שטבל נכנס ראשו ורובו באותן שלשה לוגין וקיימא לן שהטובל ובא ראשו ורובו במים שאובין נפסל מלאכול בתרומה. ואין פירושו נכון חדא דא"כ לא היה לו לומר דלא עלתה לו טבילה והיה לו לומר שפוסל בתרומה בלחוד ולשון לא עלתה לו טבילה משמע שאין טבילה זו כלום ואפילו לטהר גברא ולא אשה לבעלה ועוד דא"כ מאי האי דאמר' לקמן אוקי גברא אחזקתיה אדרבה כיון דודאי נטהר מטומאתו מספק שנכנס אחר טבילה ראשו ורובו במים שאובין אתה פוסל טבילתו לתרומה אל תפסלנו מספק דהבא ראשו ורובו ודאי פסול לתרומה ב"ח דבר ולא ספק בא ואפילו ספק המצוי אינו מוציא מידי ודאי דספיקא דרבנן הוא ועוד דסוף סוף כיון שהמים הטמאים והשאובין שנופלין למקוה נכשרין שם מדין זריעה כדאיתא בפרק כל שעה אין כאן מים שאובים ולא טמאים כלל שכבר נתבטלו שם בין שהם מים בין שהם יין כיון דליכא שינוי מראה. והנכון בזה מה שפירש הראב"ד ז"ל בשם ר' משה הדרשן ז"ל דשאני הכא דהים הגדול מימיו מלוחים וכבדים ואין המים המתוקים מתערבים עמהם ואותן שלשה לוגין הם עומדים במקומן והיו כאיסור שנפל בהיתר והוא ניכר שם שאינו מתבטל ולא אמרו שהשאובין או הטמאים לכשרים במקוה אלא במקוה דוקא או בנהרות שמימיהם אינן מלוחים ומתערבים מיד ואינן ניכרים כלל הילכך כשתמצא לומר שנכנס מגופו כלום באותן מים לא עלתה לו טבילה ואפילו בכל שהוא וכאלו לא טבל וכאלו לא נכנס כל גופו בתוך המים ואפילו בפחות מג' לוגין נמי אלא דקוטשא נקט שמן הסתם נשארין שלשה לוגין שלא נתערבו. אבל לפי רש"י ז"ל תפס בדוקא שלשת לוגין דבפחות מכאן לא גזרו חכמים פיסול תרומה. ואף לפירש"י ז"ל צריך לפרש כי מפני שהמים מלוחין ואינן מתערבין חששו לפיסול לוגין שנכנס שם ראשו ורובו אלא אחר טבילה ומדוחק קושיא זו היו גורסין בתרויהו יין דסבירא להו דאף במים מתוקים אין היין מתערבים וזה אינו אמת אלא בים המלוח כמו שאמרנו והחוש יוכיח בזה.

המאירי על מסכת מכות דף ד/א

מבית מלאה מים שנשפכה לים הגדול הטובל שם במקום שנ' בפכו המים לשם לא עלתה לו טבילה שמא יש שם שלשת לוגין במקום אחד ואין גורסין בכאן שאי אפשר שאם כן היאך אמרו למטה אוקי תרומה אחזקה אלא כך היא הגירסא אפשר שיש שלשת לוגין במקום אחד ושמה תאמר והרי ים הגדול מקוה שלם הוא וכבר ביארנו שאין השאיבה פוסלת מקוה שלם פ' בזו שלא נאמר לחוש בטבילה זו לנדה ולשאר טמאות אלא בתרומה לבד ומטעם מה שגזרו בה שהבא ראשו ורובו במים שאובין או שנפלו על ראשו ועל רובו שלשת לוגין מים שאובים אפי' היה טהור יהא נחשב שני לטומאה וכבר ידעת בטבה של טומאה זו שהיתה מפני שהיו טמאים טובלים במערות של מים רעים והיו רוחצים אח"כ במים שאובין לנקיות עד שהיו הכל חושבים שהשאובה עיקר הטהרה ולא מי מקוה אבל לענין שאר טמאות ודאי עלתה לו טבילה וכן הדין אם נפלה למקוה

רא"ש מסכת בבא קמא פרק ז סימן ג

ולא מיבעיא מים שאובין שנפלו למקוה שהוכשרו בתערובות להטביל בהן אלא אפילו מקוה שכולו שאוב ונתחבר למקוה כשר דרך נקב כשפופרת הנוד כשר להטביל בו. דמהניא זריעתו להיות כמקוה עצמו. דסברא הוא כדפרישית כיון דמטעם זריעה טהרינן מטומאתם הכי נמי הוכשרו מפסולתם וכשר להטביל בהם.

שו"ע יורה דעה – סימן רא

(גב) הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר, להכשירו; או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנוד (וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב) (ריב"ש סימן רל"ב בשם א' מהמפרשים וכן כתב הבית יוסף), ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר, אפילו רגע, נשאר לעולם בהכשרו, אפילו נסתם הנקב אח"כ

שפתיהוה על יורה דעה – סימן רא

(קיצו) לעולם כהכשרו כו'. ורבינו ירוחם כ' שנסתפקו המפרשים אם נשאל השאלו בהכשרו או כיון שנסתם הנקב חוזר לפסולו ככתחלה ומציאו ב"י וד"מ וטוב להחמיר לכתחלה:

בעלי הנפש שער המים סימן א

ומקוה שיש בו ארבעים סאה שנפלו עליו אפילו כמה מים שאובין אינו נפסל כדתנן (פ"ז מ"ג) היו בו ארבעים סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו המים למראיהם. ומדלא קא יהיב שיעורא וקאמר שהוא נותן לתוכו עד שיחזרו המים למראיהם ש"מ דמקוה שלם אינו נפסל אפילו בכמה מים שאובים ואפילו ברובא². ואי קשיא לך מאי דגרסינן ביבמות בפרק הערל (פב ב) מקוה שיש בה ארבעים סאה מכוונות נתן סאה ונטל סאה כשר ואמר ר' אסי א"ר יוחנן עד

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

רובו. התם משום דנתן ונטל הוא, אבל נתן ולא נטל לעולם אינו נפסל. וטעמא דמלתא משום דכתיב מעין ומקוה מים יהיה טהור, אלמא דומיא דמעין הוא, ומעין אפילו בריבויא לא מיפסיל כדכתיבנא לעיל.

רמב"ם יד החזקה – הלכות אבות הטומאות פרק ו

(טז) הנוגע באב מאבות הטומאות המושלך בתוך המקוה כגון נבילה או שרץ או משכב שהוא במקוה ונגע בו ד"ז טמא שנאמר אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור ונוגע בנבלתם יטמא אפילו כשהן בתוך המקוה מטמאין וכשיעלה מן המקוה זה הנוגע יטהר והנושאן מטמא בגדים בשעת נשיאתן ואם נגע באוכלים עד שלא פירש הרי הן ראשון לטומאה כמו שביארנו וכן זב שדרס על המשכב שהוא מונח במקוה הרי המשכב טמא וכשיעלה המשכב מן המקוה יטהר שהרי עלתה לו טבילה וזה הנוגע במשכב כשהוא במקוה אם פשט ידו ונוגע חוץ למקוה הרי זה מטמא בגדים וא"צ לומר שהוא מטמא אוכלין ומשקין:

כסף משנה שם

...ונראה מתוך דבריה שהטעם מפני שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מהמקוה לא נעוזה בתוך המקוה

רמב"ם יד החזקה – הלכות תשובה פרק ב

(ג) כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישלך השרץ וכן הוא אומר ומודה ועזוב ירוחם וצריך לפרוט את החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב:

רמב"ם יד החזקה – הלכות מקואות פרק ו

(י) חבית מלאה מים שנפלה לים אפילו לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה אי אפשר לג' לוגין שלא יהיו במקום אחד וכבר של תרומה שנפל לשם נטמא במים השאובין שהרי המים עומדין שם אבל הנהרות וכיוצא בהן הואיל והם נמשכין ד"ז טובל שם:

כסף משנה הלכות מקואות פרק ו הלכה י

חבית מלאה מים וכו'. פרק קמא דמכות (דף ד') אמר רב יהודה אמר רב חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד ודוקא לים הגדול דקאי וקיימא אבל נהרא בעלמא לא ופירש"י הטובל שם באותו מקום לא עלתה לו טבילה שמה כל מים שהיו בחבית עומדים יחד ושמה בא זה ראשו ורובו במים שאובים וזה אחד מהפוסלים את התרומה אבל מדברי רבינו משמע דלענין עלייה מטומאה ע"י טבילה זו קאמר וקשה שהרי כתב בפ"ד מקוה שיש בו ארבעים סאה אפילו שאב ושפך לתוכו כל היום כולו כשר וסתם מקואות קוו וקיימי דומיא דים ואפ"ה מכשיר ואפשר לדחוק ולומר דמשום בא ראשו ורובו במים שאובים קאמר דלא עלתה לו טבילה ולענין פיסול תרומה וכדפרישית ויותר נכון לומר דלענין עלייה מטומאה ע"י טבילה זו קאמר ושאיני ההיא דפ"ד שמתוך שבאו השאובים בדרך שפיכה הם מתערבים בכל מי המקוה ואין שם שלשה לוגין שאובים במקום אחד משא"כ בחבית שנפלה דלאו דרך שפיכה אתא:

בענין משלשין בממון ואין משלשין במכות

מראי מקומות

1. משנה דף ה. משלשין בממון...עד המשנה
2. רמב"ם ד"ה מה להלן
3. רש"י ד"ה ממון מצטרף
4. ספר יראים סי' קעח
5. רש"י דף ב: ד"ה אין משלמין ע"פ עצמן
6. בית הלוי שמות יז:
7. הגהות פורת יוסף כאן
8. ערוך לנר ד"ה במתני'
9. חידושי הגר"ח עדות פרק ב הלכה ב

חידושי הרמב"ן על מסכת מכות דף ה/א

מה להלן אין מיתה למחצה אף כאן אין מלקות למחצה. איכא דקשיא ליה וכי דנין אפשר משאי אפשר וכדאקשי בפסחים ובמס' נדה בפ' יוצא דופן (ל"ז ב'), ואיכא דניחא ליה דטעמיה דאביי משום דאי ס"ד דינא הוא דסהדי לא נעבדי בהו אלא כדעבוד אינהו ומשלשין ביניהם בין בממון בין במלקות דהיינו כאשר זמם, **דכל חד בהדי צירופא דחבירה הוא דמחייב ליה להאי**, אי הכי גבי קטלא הוה לן למפטרינהו לגמרי דהא לא עבדי' בהו טפי ממאי דעבדי אינהו דהיינו כאשר זמם, וכי היכי דכי אינהו אמרי פלוני חייב מלקות מחצין המכות ביניהם, כי אמרי פלוני הרג את הנפש ראוי לחצות מיתה ביניהם משום כאשר זמם, וכיון שאי אפשר לעשות כן הו"ל למפטרינהו, מדחייבינהו רחמנא ש"מ אין משלשין אלא בממון, והאי תירוצא לא דייק לי כלל דא"כ לאו משום גזירה שוה אתיא ליה לאביי אלא גלויי מילתא הוא דגלי מיתה אמלקות:

מס' מכות, פרק כיצד העדים

אלא הכי הוא דאיכא למימר שאני גזירה שוה דעל כרחיך הקישן הכתוב וכי האי גונא אמרי' התם בפי' יוצא דופן, אלא דפליגי אמוראי בהאי טעמא התם במס' נדה, ואביי אית ליה, אבל רבא משמע דלית ליה הכי ומשום הכי אמר מלקות לא מצטרפא ולא משום דפליגי אגזירה שוה דרשע רשע...

ספר יראים סימן קעח [דפוס ישן – רמג]

ואם חוזמו עדים ענוש עליהם בפ' שופטים ושוטרים דכתיב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו כל מה שרוצה לעשות לחבירו עושים להן סקילה שריפה הרג וחנק מלקות וממון. לא ידעתי מניין לא' שהממון למי שהעידו עליו אחרי שהוא קנס יתנחו (ב)ב"ד לכל מי שירצה כדתנן [פ"ו דתרומות מ"ב] בחומש של תרומה ליתן קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה. וכן נראה לי עד יורו לי צדק. סוגיא נראה לעולם למי שהעידו עליו ונראה כי לא ידעתי מניין.

בית הלוי על שמות פרק יז פסוק ח

רק הענין יובן דבמס' מכות (דף ה') תנן משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שחייב מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם. אבל אם העידוהו שחייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין כל אחד מהם לוקה ארבעים ומפרש עם רבא הטעם משום דבעינן כאשר זמם לעשות לאחיו ופריך א"ה ממון נמי ומשני ממון מצטרף מלקות לא מצטרף. וכבר שמעתי לאחד מגדולי החכמים שנודחק להבין החילוק שבניהם בסברא. ובאמת החילוק פשוט דבממון מאה זוזים הם ממש החצי מן מאתים וכשמשלמין ביחד הוא ממש כאשר זמם דב' פעמים מנה הם מאתים. אבל מלקות ההכאה השניה מכאבת יותר הרבה מן הראשונה וכן השלישית קשה הרבה יותר משתים הראשונות וכן כולם יען כי באים על בער המוכה ונכאב כבר מן הראשונות והכאה אחת איננה החצי מן שתי הכאות והשניה היא כפלי כפלים מן הראשונה, וכיון דהעדים רצו לחייבו בשקר ל"ט מלקות לא מהני מה שילקו זה החצי מן ל"ט זה החצי דבשני חצאים אינו מגיע להיטורים כפי אשר הם ביחיד ואי אפשר לטעום הכאב מן המכה האחרונה העלשים ותשיעית אם לא ילקוהו מקודם כל הראשונות

ערוך לנר על מכות דף ה/א

שם במתניתין משלשין בממון:

לעיל (דף ג') הביא רש"י בי פירושים, לפי האי משלשין הוא לשון שלישי ולפי השני הוא לשון דחולקין בין שלשתן, אכן לפי השני לכאורה צריך טעם למה נקט דוקא המנין שלשה ולא שנים או ארבעה, וראיתי בתוספי יו"ט שרצה לבאר זה כיון דאין אומדין אלא במלקות הראוין להשתלש א"כ מלקות לעולם אין לחלק בשוה אלא בין שלשה, ע"ש, ולענין זה עדיין אינו מספיק, דהא לפי"ז גם בשלשה אין לכוון המנין דהא כשחולקין ל"ט מלקות בין שלשה יקבל כל אי"ג והרי י"ג אין להשתלש להכות אותו שלישי מלפניו ושני שלישי מלאחריו, וע"כ אין לוקין רק י"ב וא"כ שפיר הוי מצי למיתני שנים או ארבעה דאומדין לכל אי י"ח או ט', ואולי י"ל דאי הוי אמרינן דמשלשין במכות א"כ בין שלשתן היו לוקין המלקות שהי' הוא ראוי ללקות ולא הוי משגחינן בחלק כל אי אם ראוי להשתלש אלא היו מלקין בין שלשתן י"ג מלפניו וכ"ו מלאחריו אף שע"כ אי הוי מוכה מלפניו יותר מחלקו המגיעו, אבל בעיקר המלקות לא היו מוסיפין לאי מלאחר, לכן נקט המנין שלשה דאף דבזה יש לחלק בשוה מכ"מ אין משלשין:

חדושי הגר"ח הלוי – הלכות עדות פרק כ הלכה ב

...ונראה דגם בזה חלוק דין מלקות מדין מיתה וממון, דבמחוייבי ממון ומיתה אין החיוב אלא לחייבו בממון או במיתה, משא"כ במחוייבי מלקות עצם החיוב משוי' לה להמלקות שתהא נחשבת מלקות, וכמו דחזינן דגם בכפתו וברח מפטר ממלקות, והיינו משום שכבר נתקיים בו ונקלה, וכן חזינן דאומדין אותו וכל שבשעת גמר דין לא היה יכול לקבל שוב מיפטר מהשאר לדעת הרמב"ם ואף בהבריא אח"כ, משום שכבר נפטר בהגמר דין של מקצת מלקות, וכן העדים זוממין לוקין כל המלקות, ואע"ג דזה שהעידו עליו לא היה יכול לקבל את כל המלקות, והיינו משום דשניהם שוין דדין מלקות עליהן, ולא איכפת לן מה שזה לוקה פחות וזה לוקה יותר, אבל מ"מ תרווייהו דין מלקות עליהן, אשר מכל זה נראה דבמלקות עצם החיוב של מלקות משוי' לה לדין מלקות

בענין נאמנות המזימים, והכחשה והזמה בבת אחת

מראי מקומות

1. משנה ה. אין העדים, וגמ' שם עד "עד שתסרה גופה של עדות"
2. ב"ק דף עב: אתמר עד זומם...ואילך
3. רמב"ן דברים יט:יח
4. טור חו"מ לח
5. רמב"ם עדות יח:א-ג
6. לחם משנה שם מ"ג שם...
7. רמב"ן דברים יט:יט
8. פהמ"ש להרמב"ם כאן
9. כל דברי הלח"מ הנ"ל

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף עב/ב

אימתר עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל רבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל אביי אמר למפרע הוא נפסל מההוא שנתא דאסהיד הוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד רבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל עד זומם חידוש הוא דהא תרי ותרי נינהו מאי הוית דציית להני ציית להני הלכך אין לך בו אלא משעת חידוש ואילך

רמב"ן על דברים פרק יט פסוק יח

ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר לא פירש הכתוב איך יודע שהוא עד שקר, כי בהיות הענין בשני עדים שמעידין על הדבר, אפילו יבואו מאה ויכחישו אותם לא יתברר ששקר ענו ולא נוכל לומר שבא הרוג ברגליו, כי לא יאמר בזה ודרשו השופטים היטב ועל כן באה הקבלה הנאמנת, ופירשה כי ההזמה תהיה כשיאמרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם (מכות ה) והטעם, מפני שהעדות הזו היא על גופם של עדים, והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך, שהרי יכולים הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש או שחללו את השבת

טור חושן משפט סימן לח

ומפני זה האחרונים נאמנין כיון שמעידין על גופן של העדים והוי כאלו העידו עליהן שהרגו הנפש או שחללו שבת והן אינן נאמנין על עצמן לומר לא עשינו כך וכך

רמב"ם יד החזקה – הלכות עדות פרק יח

(א) מי שהעיד בשקר ונודע בעדים שהעיד בשקר זהו שנקרא עד זומם ומצות עשה לעשות לו כמה שרצה לעשות בעדותו לחבירו אם בעבירה שחייבין עליה סקילה העידו והזומו נסקלין כולן ואם בשרפה נשרפין וכן שאר המיתות ואם העידו במלקות לוקה כל אחד מהן בשאר מחוייבי מלקות ואומדין כחו ומלקין אותו ואם העידו לחייבו ממון משלשין הממון ביניהן לפי מנין העדים כל אחד ואחד יתן חלק המגיע לו ואין לוקין במקום תשלומין

(ב) במה דברים אמורים בעדים שהזומו אבל שתי כתות המכחישות זו את זו ואין כאן עדות אין עונשין את אחת מהן לפי שאין אנו יודעים מי היא הכת השקרנית ומה בין הכחשה להזמה ההכחשה בעדות עצמה זאת אומרת היה הדבר הזה וזאת אומרת לא היה הדבר הזה או יבא מכלל דבריה שלא היה וההזמה בעדים עצמן ואלו העדים שהזימום אינן יודעים אם נהיה הדבר או לא היה כיצד עדים שבאו ואמרו ראינו זה שהרג את הנפש או לזה מנה לפלוני ביום פלוני במקום פלוני ואחר שהעידו ונבדקו באו שנים אחרים ואמרו ביום זה ובמקום זה היינו עמכם ועם אלו כל היום ולא היו דברים מעולם לא זה הרג את זה ולא זה הלוח את זה הרי זו הכחשה וכן אם אמרו להם היאך אתם מעידים כך וזה ההורג או הנהרג או הלוח או המלוח היה עמנו ביום זה במדינה אחרת הרי זו עדות מוכחשת שזה כמי שאמר לא הרג זה את זה ולא זה הלוח את זה שהרי עמנו היו ולא נהיה דבר זה וכן כל כיוצא בדברים אלו אבל אם אמרו להם אנו אין אנו יודעים אם זה הרג זה ביום זה בירושלים כמו שאתם אומרים או לא הרגו ואנו מעידים שאתם עצמכם הייתם עמנו ביום זה בבבל הרי אלו זוממים ונהרגין או משלמין הואיל והעדים שהזימום לא השגיחו על עצמם של עדות כלל אם אמת היה או שקר

(ג) וזו שהאמינה תורה עדות האחרונים על העדים הראשונים גזירת הכתוב הוא אפילו היו העדים הראשונים מאה ובאו שנים והזימום ואמרו להם אנו מעידים שאתם המאה כולכם עמנו הייתם ביום פלוני במקום פלוני הרי אלו נעשין על פיהם שהשנים כמאה ומאה כשנים וכן בשתי כיתי עדים המכחישות זו את זו אין הולכין אחר הרוב אלא דוחין את שתיהן

לחם משנה הלכות עדות פרק יח הלכה ב

ובמקום זה היינו עמכם ועם אלו כו'. קשה דמנין לו לרבינו דאם הזים לעדים ולמלוה וללוה שאמר עמנו הייתם אתם ואלו דלא היא הזמה הא בפ"ק דמכות (דף ה' א) לא אמרו אלא עד שתסרה גופה של עדות או עד שתשקר גופה של עדות דהיינו גופן של עדים וכיון דאמר להם עמנו הייתם הרי הוטרע העדים ואע"פ שאמר ג"כ ללוה ולמלוה שהיו עמהם מאי איכפת לן עד שתאמר בשביל כך דלא מיקרי הזמה ומדברי הטור בח"מ סימן ל"ז משמע כך שכתב ומה יש בין הכחשה להזמה הכחשה אינה בגוף העדים כו' והזמה בגוף העדים שאומרים באותה שעה שאתם אומרים וכו' נראה דכיון דאמרו לעדים עמנו הייתם אע"פ שאמרו ג"כ ללוה ולמלוה שהיו עמהם מ"מ הזמה מיקרי ועוד נראה כן מהטעם שנתן שם ומפני זה האחרונים נאמנים כיון שמעידים על גופן של עדים והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך וכך והוי כאילו העידו עליהם שהרגו את הנפש או שחללו את השבת ע"כ משמע לפי זה הטעם דאפי' שהכחישו להם שהלוה והמלוה ג"כ היו עמהם כיון שהכחישו להם הוי כאילו פסלום בגזלנותא או בדבר אחר גם שם לא הונח לי בדברי הטור ז"ל למה הוצרך לתת טעם זה כיון דבגמ' אמרו דהזמה הוי חידוש כמו שנזכר בפרק מרובה (דף ע"ב ב) ופרק זה בורר (דף כ"ז א) משמע דאין לדבר טעם מיהו לזה י"ל דהטור סבירא ליה דמה שהוזכר כן בגמרא הוא אליבא דאמר עד זומם מכאן ולהבא הוא נפסל אבל אביי דקי"ל כוותיה דאית ליה דלמפרע הוא נפסל לית ליה חידוש אלא דסובר דיש בדבר זה טעם והוא הטעם שנתן הטור אבל אין דעת רבינו כן אלא דבהא לא פליג אביי ארבא דאפילו אביי מודה דהוי חידוש ואין בדבר טעם ומפני שהוא סובר כן יש מקום למ"ש דבעינן הזמה לעדים לבד ולא שישתף עמהם ללוה ולמלוה וכמ"ש בסוף דבריו שהעדים שהזימום לא השגיחו על עצמם של עדות כלל כו' דהוא סובר דמ"ש בגמ' עד שתסרה גופה של עדות פירושו שיוטרו העדים לבד ולא שישתף עמהם דבר אחר דכיון דההזמה חידוש ואין בה טעם אין לך להוסיף עליה דאילו היה סובר הטעם שכתב הטור אין מקום למ"ש דכפי טעמו של הטור אפילו שישתף עם העדים הלוה והמלוה מיקרי הזמה ומ"מ איני יודע הכרח נכון לרבינו כדי שישמוך עליו. אחרי כתבי ראיתי בפסקי מהר"ן נ' לב ז"ל חלק ב' סימן ס"ג סובר דאית ליה לרבינו דהיכא דאמר עמנו היו הלוה והעדים במקום פלוני דהוי הזמה ולדעתו מ"ש רבינו עמכם ועם אלו הוא משום דלא שנו המקום שאמרו באותו המקום שאתם אומרים שם היינו אבל שנו המקום ואמרו במקום אחר הייתם עמנו אפילו שיאמרו הלוה גם כן הוי

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

הזמה ודחק עצמו הרבה בלשון רבינו יע"ש. והכריח כן ממאי דאמרינן בפרק מרובה (דף ע"ג ב) דאפכינהו ואזמינהו. ולי"נ לתרץ דשאני התם שהם דברים חלוקים שאומר אותו יום עמנו הייתם במקום פלוני וביום אחר היה הדבר והיה בהפך וההזמה הוי לחוד וההכחשה לחוד ולכך מהני התם הזמה אע"פ שהיה עמה הכחשה משא"כ כאן וקל להבין. ומי"ש הרב"י בסימן ל"ח דמי"ש הטור בגוף העדות צריך לגרוס בגוף העדים נ"ל דאין לשבש הספרים בשביל כך דהטור נמשך אחר לשון הגמ' שאמר בפ"ק דמכות גופה של עדות ופירש"י ז"ל שם גופן של עדים:

רמב"ן על דברים פרק יט פסוק יט

יט) כאשר זמם ולא כאשר עשה, מכאן אמרו הרגו אין נהרגין, לשון רש"י מדברי רבותינו (מכות ה:) והטעם בזה, בעבור כי משפט העדים המוזמין בגזרת השליט, שהם שנים ושנים

בענין חיישינן לנהורא בריא וגמלא פרחא

מראי מקומות

1. גמ' דף ה. אמר רבא באו שנים ואמרו במזרח בירה... לגמלא פרחא קמ"ל
2. גמ' יבמות דף קטז. ההוא גיטא... מילי בשילי
3. ריטב"א ד"ה מהו דתימא
4. תוס' יבמות שם ד"ה הכא
5. תוס' שנין ד"ה מהו דתימא

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף קטז/ב - קטז/א

דההוא גיטא דאשתכח בנהרדעא וכתוב בצד קלוניא מתא אנא אנדרולינאי נהרדעא פטרית ותרביית ית פלונית אנתתי ושלחה אבוה דשמואל לקמיה דרבי יהודה נשיאה ושלח ליה תיבדק נהרדעא כולה ורבא אמר אם איתא יבדק כל העולם מיבעי ליה אלא משום כבודו דאבוה דשמואל הוא דשלח הכי אמר רבא מנא אמינא לה דהנהו תרי שטרי דנפקין במחוזא וכתוב בהו בר ננאי וננאי בר חבי ואנבי בהו רבא בר אבוה זווי והא חבי בר ננאי וננאי בר חבי במחוזא שכיחי טובא ואב"י למאי ניהוש לה אי לנפילה מזהר זהיר ביה אי לפקדון כיון דשמיה כשמיה לא מפקיד גביה מאי אמרת דלמא מסר ליה אותיות נקנות במסירה ההוא גיטא דאשתכח בסורא וכתוב ביה הכי בסורא מתא אנא ענן בר חייא נהרדעא פטרית ותרביית פלונית אנתתי ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא הוה ענן בר חייא אחרינא לבר מענן בר חייא מחנרא דהוה בנהרדעא ואתו סהדי ואמור דההוא יומא כי איכתב ההוא גיטא ענן בר חייא מחנרא גבן הוה אמר אב"י אף לדידי דאמינא חיישינן הכא לא חיישינן דהא קאמרי סהדי דבנהרדעא הוה מאי בעא בסורא אמר רבא אף לדידי דלא חיישינן הכא חיישינן דלמא בגמלא פרחא אזל אי נמי בקפיצה אי נמי מילי מסר כדאמר להו רב לספרי וכן אמר להו רב הונא לספרי כי איתנכו בשילי כתובו בשילי אף על גב דמימסרן מילי בהיני וכי איתנכו בהיני כתובו בהיני אף על גב דמימסרן מילי בשילי

ריטב"א על מסכת מכות דף ה/א

מהו דתימא ניהוש לנהורא בריא. פירוש לאו למימרא דמשום מהו דתימא דלא הוי אלא במיעוטא נקטול את הנדון בעדותם אלא לומר דמהו דתימא נציל את העדים מהאי טעמא ויהיה הוא והם פטורים קמ"ל דאין ניצולים בזו דהא קי"ל בפרק בן סורר ומורה דאזלינן בדיני נפשות בתר רובא בין לקולא בין לחומרא ועל הדרך הזה מתפרשת אידך דאמרינן בסמוך מהו דתימא ניהוש לגמלא פרחא להציל את העדים מיהת קמ"ל דאפילו להצלה זידהו לא חיישי' לגמלא פרחא והקשו בתוס' בפרק האשה דיבמות (דף קטז.) חיישינן לגמלא פרחא גבי ההיא גיטא דאשתכח בסורא דהוה כתב ב' אנא ענן בר חייא מנהרדעא פטרנא ובדקו רבנן ולא אשכחו אלא חד ענן בר חייא מחנרא וכו' בהדיהו הוה בנהרדעא ואמר רבא אפילו לדידי דלא חיישינן לשני יוסף בן שמעון הכא חיישינן כיון דהוחזקו מ"ט דחיישינן לגמלא פרחא א"נ לקפיצה א"נ מילי מסר וא"כ קשיא דרבא אדרבא. וכ"ת דהתם לחומרא הוה להצריך גט אחר ה"נ ניהוש לחומרא כלומר להציל את העדים משום והצילו את העדה. ובתוס' תירצו דשאני הכא שהעדים בפנינו ולא טענו מידי וכיון דכן אנן לא טענינן להו ואין זה נכון בעיני הרב רבינו הרמב"ן ז"ל ובעיני רבותי ז"ל דהא ודאי משום והצילו העדה כל מאי דאפשר להו למטען טענינן להו בכל דוכתא דדילמא הכא משום ביעתותא לא טענו כסבורין דלא מהימני משום דהוה מלתא דלא שכיח. והרב ר' אברהם אב"ד ז"ל תירץ דהתם עיקר טעמא דרבא היינו משום מילי מסר ואידך דקפיצה וגמלא פרחא לסניפין בעלמא נקטיה דזמנין דעביד תלמודא הכי ותדע לך דהא בודקין את העדים באיזה מקום הייתם בהם מצות הזמה ולמה לי דהא תלינן בגמלא פרחא או בקפיצה. וכתב עליו הרמב"ן ז"ל שדבריו נכונים אבל ראייתו אינה ראייה דאפילו תימא דחיישינן לגמלא פרחא או לקפיצה אנו צריכין לבדוק העדים באיזה מקום כי אולי מתקיים תורת הזמה שיבואו עדים ויאמרו עמנו היו כל אותו יום במקום פלוני ולא זהו ידם מתוך ידינו:

תוספות יבמות דף קטז/א

הכא חיישינן דלמא בגמלא פרחא אזל – וא"ת צפ"ק דמכות (דף ה.) וס' אמר רבא (בר אבא) אהו כי תרי ולאמרו צדק צפצב צפצב הכן פלוני את הכפץ בנהרדעא ואתו כי תרי ולאמרו צפניא צדק צפצב עמנו הייתם בסורא חזינו אי מלפלא לפניא מנא אזלי אין נהרגין ואי לא מנא אזלי נהרגין פשיטא מהו דתימא ניהוש לגמלא פרחא קמ"ל ואר"ת דהכא כיון שמתכוין לקלקל אשת חזכו אזל בגמלא פרחא אבל התם אם הלכו בגמלא פרחא היה מקלקלם יותר וה"ר מנחם פי' דהתם אם איתא לאזלו בגמלא פרחא היה להן לטעון כי ומללא אמרו הכי ש"מ דשקר הם מעידים:

תוס' שני ד"ה מהו דתימא

תימא דהכא משמע דלא חיישין לגמלא פרחא וביבמות פרק האשה שלום מסיק דחיישן לגמלא פרחא וי"ל דהתם לענין קיום שטר חיישין אבל הכא להרוג רוצח ל"ח דמשוינן להני עדים זוממין לענין שלא יהרג הרוצח. מיהו למקטלינהו להני עדים חיישן לגמלא פרחא ולא מקטלי

בענין מודה בקנס בחיוב מיתה

מראי מקומות

1. גמ' ה. ואמר רבא באו ב' ואמרו בחד בשבתא...עד הנקודתים
2. רש"י ד"ה ממאי טעמא
3. תוד"ה דבעידנא
4. חשק שלמה ד"ה שם בתוד"ה דבעידנא...עד "ע"פ הודאת עצמו"
5. רש"י ובחים ע: ד"ה נתערבו
6. תוס' שם ד"ה ע"פ עד א'

רש"י ובחים דף עא/א

שהמית את האדם על פי עד אחד או על פי הבעלים דקור שהמית על פי הבעלים איפטר ליה מסקילה דמודה בקנס פטור וכן נובע ונרבע ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים

תוספות ובחים דף עא/א

על פי עד אחד או על פי הבעלים - י עד אחד או על פי הבעלים. פירש בקונטרס דפטור ליה מסקילה משום דמודה בקנס פטור וכן פירש במכות (דף ו.1) דליון אדם נהרג על פי עצמו מטעם קנס ונראה דאפי' אמרי שנגמר דינא בבית דין פלוני אין נהרגים על פיהם ואע"ג דכי האי גוונא מחייב בקנס כדמוכח בפרק קמא דמכות (דף 7).

בענין גמר דין בקנס, ממון, ומיתה

מראי מקומות

1. תוד"ה דבעידנא
2. תוד"ה וכן
3. גליון הש"ס ד"ה תוד"ה וכן
4. תוס' כתובות לג: ד"ה לא
5. תוס' ישנים ד"ה דבעידנא
6. קובץ שיעורים ב:יג

תוספות כתובות דף לג/ב

לאו משום דלא מחייב כו' - אע"ג דהכא אפי' ללכת ידי שמים אינו חייב דוקא בזמון הוא דלאמר רבא דהא דלא הפועלים (ב"מ לא. וסס) אהנין אסרה תורה אפי' בלא על אמו דמחייב רבא ללכת ידי שמים אבל קנס לא מחייב אלא ע"פ ז"ל כדלמרי' אשך ירשיעון אלהים פרט למרשיע עצמו מ"מ נחא דכיון שהיה ראויה להתחייב אם לא היה מתחייב בנפשו מתחייב נמי אממון ע"י שליח כיון שאינו מתחייב בנפשו

תוס' ישנים דף ה. ד"ה דבעידנא

פרש"י דאילו היה אתי ומודה הוה מפטר. ולא נהירא דזה לא מציינו, דא"כ כל המחוייבים מיתה ב"ד יוכלו להודות ולהפטר מעצמן, ע"כ נ"ל לאו בר קטלא הוא משום דכ"ז שלא נגמר דינו בב"ד לאו בר קטלא הוא דאסור להורגו עד שיגמור דינו. עוד י"ל דלאו בר קטלא הוא משום דשמא לא יבואו עדים שתהא עדותם מכוונת בלא הכחשה והזמה, אבל כשנגמר דינו בב"ד ודאי בר חיובא הוא הואיל וכבר באו עדים ונקבלה עדותם.

קובץ שיעורים ח"ב - סימן יג

א) פ"ק דמכות אמר רבא באו שנים ואמרו במד בשבא הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו בחד בשבא עמנו הייתם וכי אפי' אמרו ערב שבת הרג פלוני נהרגין, מ"ט דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר קטלא הוא, וכן לענין תשלומי קנס. וכתבו בתוס' שם אבל ודאי לענין ממון דכשמעידין דבחד בשבת גנב, ובאו שנים ואמרו שבע"ש גנב ובהודאתו בשבת עמנו הייתם, ודאי אין משלמין ממון דבההיא שעתא דמסהדי גנבא בר חיובא אע"ג דבדיני נפשות לא תדינו לבר חיובא דבממון הוי קרוב לודאי שיבואו עדים ויעידו, אבל בעדות נפשות דבעינן דרישה וחקירה אמרינן דקודם שנגמר דינו לא הוי בר חיובא עכ"ל. ולפי טעם זה א"כ מדאורייתא דבעינן דרישה וחקירה גם בדיני ממון חשיב גברא לאו בר חיובא. והגרע"א בגליון תמה על דבריהם, למה הוצרכו לטעמא דרישה וחקירה, דהא החילוק בין ממון לקנס מבואר דבממון לא איברו סהדי אלא לשקר, וחל עליו החיוב תיכף משעשה המעשה, אבל בקנס ליכא חיובא כלל קודם גמ"ד, ואפילו לצאת ידי שמים אינו חייב. כמבואר גירושלמי ממעשה דר"ג וטבי עבדו שלא אמרו לשחררו לצאת ידי שמים

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

ד) וז"ל הרמב"ם בשלהי מסכת שביעית אהא דתנן אונס ומפתה אין משמטין הקנסות אינן כשאר חובות, אבל הם חיובים שהאיש יתחייב בהן, והאיש ההוא לא יהיה פטור עד שיפרעם עכ"ל. ונראה פירוש דבריו דבאמת חיוב קנס חל עליו תיכף משהזיק כמו בממון אלא דהאי כדיניה והאי כדיניה, דבממון הוא חייב לשלם חובו להניזק, וכיון שנשמט חובו של הניזק ממילא הוא פטור, דכל חיובו של הנתבע הוא מפני זכותו של התובע. אבל בקנס הוא להיפך דזכותו של התובע הוא מפני חיובו של הנתבע, שהוא חייב להיות נעש, כדכתיב בקרא וענשו אותו מאה כסף, וכמו בעונשי מלקות ומיתה אלא דבקנס עונשו הוא שיכפוהו ב"ד לשלם, אבל גוף חיובו הוא חיוב עונש ובחיוב עונש לא שייך דין שביעית לפטור מעונש, וכיון שחיוב העונש נשאר עליו גם לאחר שביעית ממילא צריך לשלם (ולפי"ז נראה דאתיא מתניתין אפילו למ"ד הקפת חנות משמטת וצ"ע מירושלמי הני"ל) והא דפטור לצאת ידי שמים קודם גמ"ד, אין הטעם משום דאכתי לא נתחייב אלא אע"ג שכבר נתחייב לאלתר כשאזיק אבל חיוב עונשו הוא שיכפוהו ב"ד לשלם ואם ישלם בלא ב"ד לא יהא נשלם עונשו בזה, ונמצא שאין זה הקנס שחייבתו תורה, ומתנה בעלמא הוא דיהיב ליה, וזה אינו חייב כלל לתת לו מתנות, אלא חיוב הקנס והעונש שיש עליו, ואם יתן בלא ב"ד, לא נעש בזה עונשו הראוי לו, והוא אין צריך לשלם רק אם ע"י התשלומין יהא נשלם עונשו וטעמא דמ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, אינו משום דההודאה גורמת פטור, אלא דס"ל להך מ"ד, דלא נשלם עונשו, רק אם ישלם בע"כ נגד רצונו ושבירת רצונו הוא חלק מהעונש ואם ישלם ברצונו עדיין לא נעש כראוי לו

ה) וכן לענין דיני נפשות, החיוב חל עליו תיכף משעשה המעשה הוא מתחייב להיות מומת ע"פ ב"ד, ואף שההורג קודם גמ"ד נהרג עליו היינו מפני שחיובו הוא שיהא נהרג ע"י גמ"ד מב"ד, אבל החיוב הזה חל עליו לאלתר,

בענין "איסטטית היא זו"

מראי מקומות

1. גמ' ה. רבי יהודה אומר...עד המשנה
2. רש"י על המשנה ד"ה באו אחרים, והזימו
3. ר"ח ד"ה באו אחרים
4. ר"ף דף ב. בדפיו מ"גמ"ז...עד (גמ")
5. בעל המאור כאן

How is שיטת ר' יוחנן related to the רבנן?	How is שיטת ר"ל related to ר' יהודה?	שיטת ר' יהודה Explain	שיטת הרבנן Explain	
				ר"ף
				ר"ח/ גאונים
				בעה"מ

Review Sheets & Questions

שיעור א' Summary

What is the issue that the two answers of 'תוס' debate?

I. Approach of the לנר:

- Is עבודה performed by a חלל invalid (פסול)?

תוס' קידושין יב: ד"ה אם	רמב"ם הל' ביאת מקדש ו:

- ☞ How can this מח' ראשונים be used to explain the two תירוצים of 'תוס'?

תירוצ' First	תירוצ' Second

Question this approach based on the ריטב"א

- How does ריטב"א understand the phrase "כי אם לאו בעלמא"?

II. Second approach; Based on לומדות of להזימה

- Explain the debate between רבנן and סומכוס regarding the need for עשאילה"ז?

רבנן	
סומכוס	

- How could this מח' help explain the two תירוצים?

First תירוצ' holds:	
Second תירוצ' holds:	

- What is the *נ"מ* between these two understandings that the **אור שמח הל' עדות כ:ח** suggests?

List two questions on this approach to understanding 'תוס':

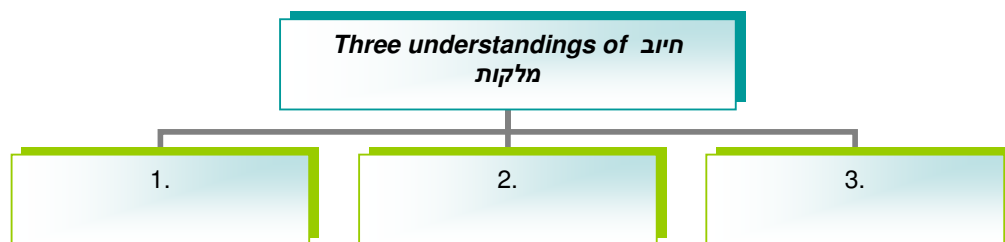
1.

2.

- Suggest a possible answer to the second question based on the *ריטב"א*:

↪ **מח' רבנן וסומכוס פשט in the**

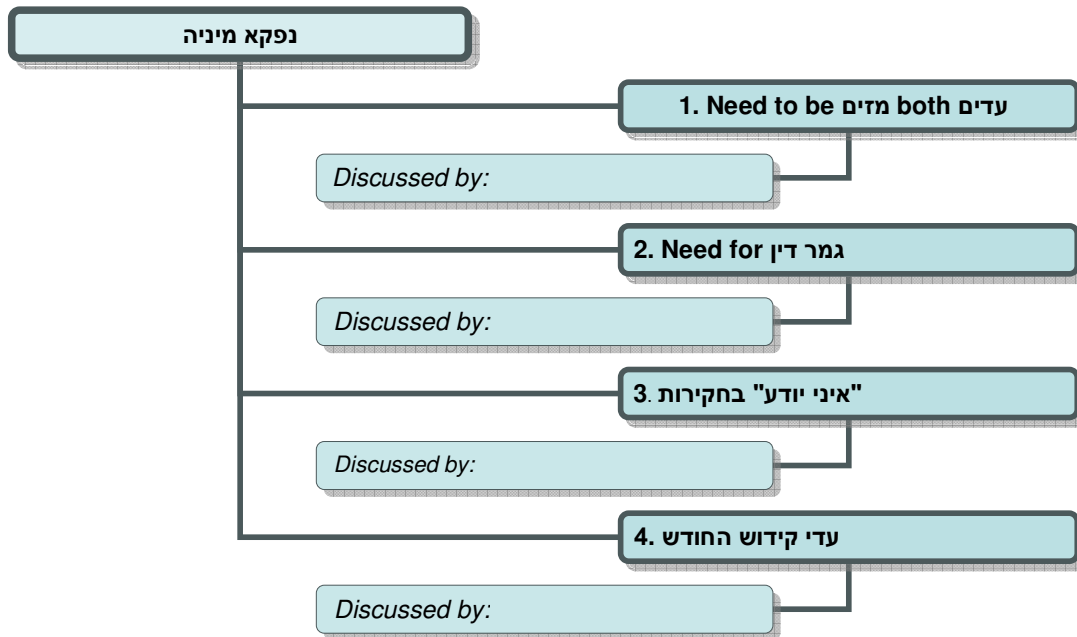
III. **Third approach: Based on the לומדות of the nature of the מלקות given to וב"ח**

- How does the *רמב"ם* seem to learn?
- How does the *ר"י מלוניל* seem to learn?
- How do the two *תירוצים* of 'תוס' reflect this question?

First תירוץ holds	
Second תירוץ holds	

- List four נ"מ between the two תירוצים:

שיעור ב' Summary of

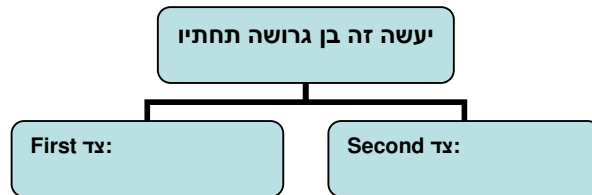
How do we understand the מח' רש"י וריטב"א?

- Who are the עדים זוממין?

רש"י:

ריטב"א ומאירי:

I. First Approach; חקירה regarding nature of theoretical הזמה

- What is the נ"מ that the גר"ח gives for this חקירה?
- How does this explain our מח'?
-

רש"י	ריטב"א ומאירי

II. Second Approach: The Possibility of חללות by a ישראל

- מח' רש"י וריטב"א ביבמות מה.

חללות בישראל זכר	
ריטב"א	רש"י ומאירי

- Now explain our מח' here:
- Incongruity in מאירי :

▪ **Question on this approach:**

- Two possible answers:
 - 1.
 - 2.

שיעור ג' Summary of

Will מלקות בן חלוצה who accused someone of being a זוממין עדים זוממין?

ריטב"א ורמב"ן	
רמב"ם ונמוק"י	

🗎 What are the questions of רמב"א and the ערל"נ?

What is the 'נקודת המח' Three Approaches.

1. לא תענה vis-à-vis פסולי דרבנן Nature of

רמב"ן	
רמב"ם	

➤ Question based on רמב"ן פ' ואתחנן

2. לא תענה Gradations of

➤ Formulation of רמב"ן in סנהדרין ה' מלחמות

רמב"ן	
רמב"ם	

3. "גמר דין" Requirement of formal

➤ Debate between רמב"ן and רמב"ם regarding בעדות איסורין

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

מנ"ח	
קצות	

Explain how the מנ"ח וקצות מח' translates into the רמב"ן מח' רמב"ם ורמב"ם

⇒⇒

רמב"ן	
רמב"ם	

שיעור ד Summary of

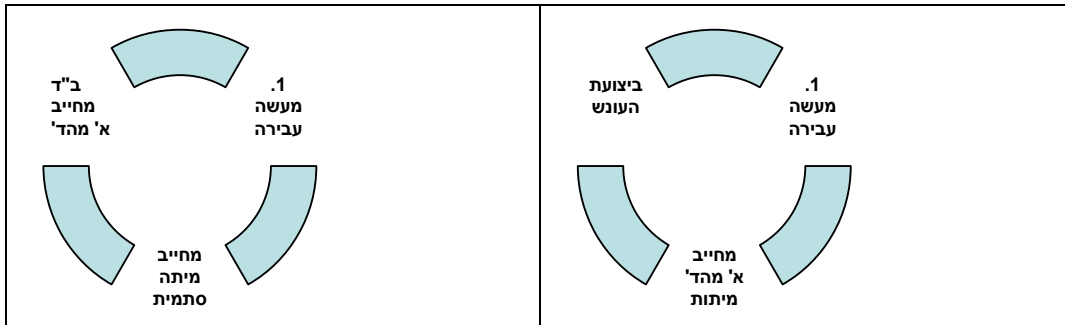
List three explanations of the phrase "מקדימין לאותה מיתה"

- 1)
- 2)
- 3)

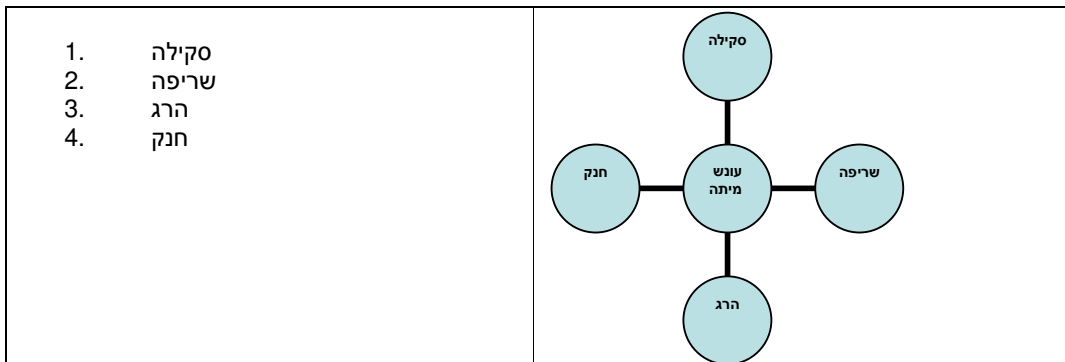
What is problematic with the פשט of ר' יוסף ?

Two ד' מיתות ב"ד regarding the חקירות

חקירה 1 :

חקירה 2 :

Now explain the מח' רמב"ם ורמב"ן based on the חקירות

➤ רמב"ם:

➤ רמב"ן:

- Which side will יוסף take?
- וידוי ביום הכיפורים of נוסח from ראייה
- סנהדרין לז: from ראייה

How do the different readings of the מהר"ם and מהרש"א affect our understanding of ר' יוסף?

- מהר"ם:
- מהרש"א:

How do the two תירוץ of סנהדרין מה: understand the dynamics of מיתה שאינה כתובה

- First תירוץ:
- Second תירוץ:
 - Explain the שיטת הרמב"ם הל' סנהדרין יד: n:
 - Question of גבורת ארי; How will our תוס' ans. the question of סנהדרין

שיעור ה Summary of

זוממי בת כהן to חיוב חנק regarding שיטת רש"י ורמב"ם

- What is the דינק in רש"י that the ריטב"א makes?

זוממי בת כהן to חיוב חנק regarding שיטת התוס'

What עונש do the ע"ז get when there no עונש given to the בעל?	
	רש"י ורמב"ם
	תוס'

What are the questions on שיטת התוס'?

Give one מהלך based on the idea of "מיתה שאינה כתובה":

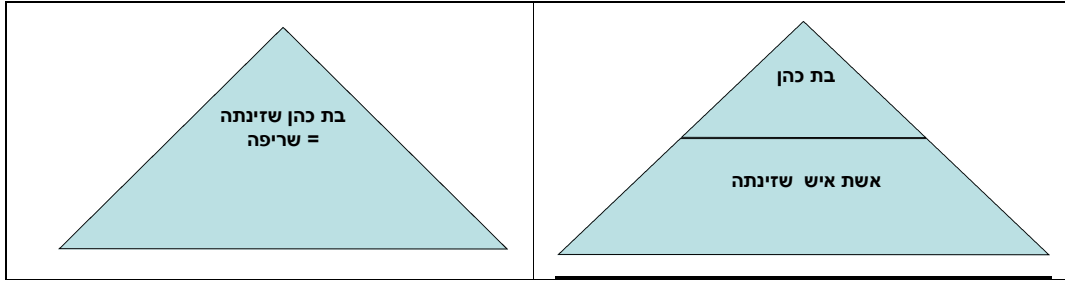
Give another מהלך based on a חקירה how to understand the unique מיתה to a בת

כה:

- Use the שורש ז' רמב"ם as the basis for the חקירה

First צד:

Second צד:

שיעור ו Summary of

● תירוץ 'תוס' Understanding 'תוס'

➤ What is the conceptual difficulty with the comparison between *לא ולא* and *לו ולא לזרעו* לאשתו?

➤ Two possible explanations:

1. Based on **גבורת ארי**:

2. Based on **אפיקי ים**:

➤ In what way does the **מאירי** reflect a similar understanding as 'תוס'?

● ריטב"א The approach of the ריטב"א

● גדולי האחרונים of תירוצים

<u>גר"ח</u>	<u>ר' אהרון קוטלר</u>
<p><u>Relationship b/w personal פסול and התיר to marry other פסולים:</u></p> <p>פסולי כהונה:</p> <p>פסולי קהל:</p>	<p><u>מצרי שלישי of התיר:</u></p> <p><i>Weakness in מצרי שני of איסור or "שם שחיש"?</i></p>

--	--

Review Questions

1. Give three examples when the classic דין הזמה is not given.
 - 1.
 - 2.
 - 3.
2. What question does the גמ' ask regarding the phrase "כיצד העדים נעשים זוממין"?
3. What is the דין of כהן ובוועלה?
4. Give three explanations of the phrase "מקדימין לאותה מיתה".

	רש"י מס' מכות
	רש"י מס' כתובות (מובא בתוס')
	ר"י

5. Is there a requirement of עדות שאתה יכול להזימה by עדי ב"ג וב"ח? Explain both opinions in תוס'.
6. Acc. to 'תוס', if all of the ד' מיתות ב"ד were not successful in executing an עז, do we have the right to be "creative" and dream up a new method to fulfill הרע מקרבך?
7. Here's a quote from רש"י-
והזוממין משכימין למיתה שחייבו את הבעל דכתיב כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו (שם)
Acc. to this רש"י, what happens if the ב"ד did not judge the בעל? What עונש is given to the ע"ז?
ע"ז?
8. How do we derive the דין of not making the ע"ז in to a חלל?

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

9. How do we derive the דין that an ע"ז doesn't have to go to גלות?
10. From where do we learn that ע"ז gets מלקות if הזמה can't be given?
11. Why can't we say that the מלקות is for violating תענה?
12. What is the concept of כופר כפרה and how does it effect whether or not an ע"ז pays כופר?
13. When a שור המועד kills a person, how do we evaluate the value of the כופר? Whose value is paid?
14. Can an ע"ז be sold as an עבד עברי? Fill in the chart!

אין לנדון כסף	יש לנדון כסף	
		יש לעדים כסף
		אין לעדים כסף

15. What is the ramification of ר' עקיבא's opinion that ע"ז קנסא הוא?
16. Explain the statement that "ע"ז משלם לפי חלקו".
17. Is an עד believed to claim "עדות שקר העדתי"? Why (not)?
18. Explain the concept of טובת הנאה.
19. What is a מוסר שטרותיו לב"ד acc. to:
a. Rashi

b. Tos'
20. What is the earliest time that a מלוה can claim his money back from the לווה?

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

21. Why is a פותח בית הצואר בשבת חייב חטאת?
22. In what example does the rule of זיל בתר חזותא make a Mikveh כשר?
23. "לא עלתה לו טבילה" רש"י, Acc. to חבית מלאה מים שמפלה לים הגדול, what does the phrase mean?
24. Fill in the blank acc. to גירסת התוס':
חבית מלאה _____ שנפלה...
25. What is the concept of השקה by a מקוה?
26. What עונשין are given . מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו 200 זוז .
a. ר' מאיר
b. חכמים
27. What does the פסוק of "רשעתו" teach?
28. Give two reasons why there is no מלקות for violating the איסור נותר.
a.
b.
29. What is the concept of "הכרזה" by ע"ז?
30. Fill in the blank: _____ (just joking) Here goes....
_____ משלשין ב_____ ואין משלשין ב_____
31. Acc. to תוס', is it poss., to get מלקות for לא תענה even though it's a מעשה בו שאין?
32. Explain the phrase "עד שיזימו את עצמן".
33. Illustrate (i.e. draw) the case of 100 פעמים...אפילו...באו אחרים והזימום. Make sure to include the שיטת הר"ח as well. For some extra credit, illustrate the נדון, כמה כתי עדים, והמזימים

מס' מכות,
פרק כיצד העדים

34. What is the דין in the above case?
a. ת"ק

b. רבי יהודה

35. In what case do "flying camels" play a role?

36. Name two gedolim who live in Israel.

37.

תלמוד בבלי מסכת מכות דף ה"א

באו שנים ואמרו בחד בשבתא נגמר דינו של פלוני ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא בערב שבת נגמר דינו של פלוני ולא עוד
אלא אפי' אמרו בתרי בשבתא נגמר דינו של פלוני אין אלו נהרגין דבעידנא דקא מסהדי גברא בר קטלא הוא

Chart out this case, and explain.

Tue.	Mon.	Sun.	שבת	ערב שבת

38. Acc. to רש"י, what is the דין if a person is מודה to a חייב מיתה?

39. What is the שיטת התוס' regarding במיתה?

40. Acc. to ר' יהודה (איסטטית היא זו), is the first set of עדים זוממים punished?

41. If a person repeatedly brought עדי שקר to ב"ד, and then claim they have another group of allegedly kosher עדים, do we allow this final group to testify? Explain.